

**T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI**

**BUKET UZUNER'İN ROMANLARININ FEMİNİST EDEBİYAT
KURAMI BAĞLAMINDA İNCELENMESİ**

GÜLNAR DAVUDOVA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

PROF.DR. ŞAHMURAT ARIK

HAZİRAN - 2022

KASTAMONU

TAAHHÜTNAME

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu; ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını, bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini bildirir ve taahhüt ederim.

Gülnar DAVUDOVA

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BUKET UZUNER'İN ROMANLARININ FEMİNİST EDEBİYAT KURAMI BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

GÜLNAR DAVUDOVA

KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

DANIŞMAN: PROF. Dr. ŞAHMURAT ARIK

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği insanlık tarihiyle aynı yaşta olan bir problemdir. Kadınlar aleyhine oluşan bu eşitsizliğe tepki olarak Feminizm hareketi ortaya çıkar. Erkek egemenliğine başkaldırı olarak ortaya çıkan Feminizm Orta Çağ'dan itibaren filizlenmeye başlar. Yüzyıllar içerisinde değişen dünyanın şartlarına göre farklı kollara ayrılan bu hareketi siyasetten sanata her alana yayılır. İlk olarak Batı'da meyvelerini toplamaya başlayan Feminizm 20. yüzyılda Türkiye'de yaygınlaşır. Birçok sanat dalına ilham veren hareketi kadın yazarların öncülüğünde edebiyata da sıçrar. Türk Edebiyatı'nda kadınların sorunlarını kaleme alan yazarlardan birisi de Buket Uzuner'dir. Özgür ruhlu kadın kahramanların sıkça işlendiği romanlarında kadına şiddet, namus kavramı, eğitim, dilde cinsiyetçilik, kadın cinayetleri, taciz gibi birçok konuya değinir. Bu çalışmada kendisi de feminist olan Buket Uzuner'in romanlarında kadınlarla ilgili ele aldığı konular incelenecektir.

ANAHTAR KELİMELE: Edebiyat, Buket Uzuner, Roman, Feminizm, Kadın

2022, 115 Sayfa

ABSTRACT**MSC THESIS****AN EXAMINATION OF BUKET UZUNER'S NOVELS IN THE CONTEXT
OF FEMINIST LITERATURE THEORY****GULNAR DAVUDOVA****KASTAMONU UNIVERSITY INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCE****DEPARTMENT OF TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE****SUPERVISOR: PROF. DR. ŞAHMURAT ARIK**

Gender inequality is a problem that is the same age as human history. Feminism movement emerged as a reaction to this inequality against women. Feminism, which emerged as a rebellion against male domination, began to sprout from the Middle Ages. This movement, which is divided into different branches according to the conditions of the changing world over the centuries, spreads to every field from politics to art. Feminism, which first began to reap its fruits in the West, became widespread in Turkey in the 20th century. The movement, which inspired many branches of art, spread to literature under the leadership of women writers. Buket Uzuner is one of the authors who wrote about the problems of women in Turkish Literature. In her novels in which free-spirited heroines are frequently handled, she touches on many issues such as violence against women, the concept of honor, education, sexism in language, femicide, harassment. In this study, the issues that Buket Uzuner, who is also a feminist, deals with in her novels will be examined.

KEYWORDS: Literature, Buket Uzuner, Novel, Feminism, Women

2022, 115 Page

TEŞEKKÜR

Feminizm geniş kitlelere yayılan bir harekettir. Uzun yılları ihtiva eden tarihsel arka planıyla sosyal ve politik birçok alana yayılır. Edebiyat’a etkisinin araştırıldığı bu tez Giriş ve Sonuç bölümleri dışında beş ana bölümden oluşur. “Feminizm” başlıklı bölümde hareketin tarihi akışı ve türleri hakkında bilgiler yer almaktadır. İkinci bölüm “Türkiye’de Feminizm” adlandırılır. Osmanlıdan günümüze kadar kadın hakları ile ilgili alınan kararlar ve Türkiye’de Feminizm hareketinin seyrini anlatan bilgiler içerir. Bu tezin “Romanlarda Feminist Unsurlar” başlığı altında toplanan bilgiler Buket Uzuner’in romanlarının feminist yönden incelenmesi sonucunda elde edilmiştir. Bu başlık altında toplanan incelemede romanlarda bulunan feminist unsurlar roman içerisinde kullanım durumuna göre sıralanmıştır. Bu sıralama çoktan aza doğru olmak suretiyle yapılmıştır.

Eğitim ve tez sürecimde bana kazandırdığı bilgiler için tez danışman hocam Prof. Dr. Şahmurat Arık’a; akademik yönden gelişimimi destekleyen Dr. Tuba Dalar ve Doç. Dr. Mehmet Onur Hasdedeoğlu’na; manevi desteği ile her daim yanımda olan aileme ve değerli hocam Hoşbaht İsayeva’ya şükran ve sevgilerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

TEZ ONAYI	II
TAAHHÜTNAME	III
ÖZET	IV
ABSTRACT	V
TEŞEKKÜR	VI
İÇİNDEKİLER	VII
KISALTMALAR DİZİNİ	XI
1.GİRİŞ	1
2. FEMİNİZM	4
2.1 Feminizm'in Tarihsel Arka Planı	5
2.2 Feminizm'in Türleri	8
2.2.1 Liberal Feminizm.....	9
2.2.2 Kültürel Feminizm.....	11
2.2.3 Marksist Feminizm	14
2.2.4 Radikal Feminizm.....	15
2.2.5 Sosyalist Feminizm.....	16
2.2.6 Psikanalitik Feminizm	17
2.2.7 Varoluşçu Feminizm.....	19
2.2.8 Postmodern Feminizm	20
2.2.9 Ekolojik Feminizm	21
3. TÜRKİYE'DE VE TÜRK EDEBİYATI'NDA FEMİNİZM	23
3.1. Eski Türklerde Kadın	23
3.2 Osmanlıda Kadın	24
3.2.1 Tanzimat Dönemi	24
3.2.2 II. Meşrutiyet Dönemi	25
3.3 Cumhuriyet Dönemi	27
3.3.1 1980 Sonrası Feminizm	28
3.4 Türkiye'de Feminizm'in Yaygın Türleri.....	30
3.5 Cumhuriyet Öncesi Edebiyatta Kadın	32
4. FEMİNİST EDEBİYAT KURAMI.....	35
4.1 Okur Olarak Kadına Yönelik Feminist Eleştiri	35
4.2 Yazar Olarak Kadına Yönelik Feminist Eleştiri.....	36
5. BUKET UZUNER.....	38
5.1 Hayatı	38
5.2 Edebi Kişiliği.....	38
5.3 Eserleri.....	39

6. ROMANLARDA FEMİNİST UNSURLAR.....	41
6.1 İki Yeşil Susamuru: Anneleri, Babaları, Sevgilileri ve Diğerleri	41
6.1.1 Psikanalitik Açıdan	41
6.1.1.1 Elektra kompleksi	41
6.1.1.2 Oidipus kompleksi	43
6.1.1.3 Kaen karmaşası	44
6.1.2 Sorumsuz Ebeveynler	45
6.1.3 Feminist Erkek	47
6.1.4 Kadın Özgürlüğü.....	47
6.1.5 Erken Yaşta Evlilik	48
6.1.6 Kadının Cinsel Özgürlüğü ve Kürtaj	49
6.1.7 Ekofeminizm.....	50
6.2. Balık İzlerinin Sesi.....	51
6.2.1 Tarihe Yazılan Kadınlar.....	51
6.2.3 Aşk İkilemi	54
6.2.4 Erkin Yenilgisi	55
6.2.5 Tek Tip Kadına Eleştiri.....	55
6.2.6 Kadın-Erkek İlişkileri	56
6.3 Kumral Ada Mavi Tuna	57
6.3.1 Kadın Erkek Ayrımı.....	58
6.3.2 Muhtaç Kadınlar	59
6.3.3 Örnek Kadınlar	61
6.3.4 Ev Hanımı	62
6.3.5 Namus Kavramı	63
6.3.6 Çok Eşlilik	64
6.3.7 Hor Görülen Kız Çocukları.....	65
6.3.8 Eşcinsellik.....	65
6.3.9 Dilde Cinsiyetçilik	66
6.3.10 Modernleşen Erkek	66
6.3.11 Duygusal Zeka ve Kadın.....	66
6.3.12 Kadının Değeri.....	67
6.4. Uzun Beyaz Bulut -Gelibolu	67
6.4.1 Saygıdeğer Kadın Beyaz Hala	68
6.4.2 Evlilikte Eşitsizlik.....	69
6.4.3 Toplumda Kadına Yüklenen Meziyetler.....	71
6.4.5 Kız Evlat Ayrımı.....	71
6.4.6 Evliliğe Tepki	72
6.4.7 Meslek Kısıtlaması	72
6.4.8 Bağımsız Kadın.....	72
6.4.9 Erkek Egemenliği ve Tarih	73
6.5. İstanbullular	74
6.5.1 Boşanma.....	74
6.5.2 Kadınların İş Hayatında Karşılaştığı Zorluklar	76

6.5.3 Kadınlar Kandırılıyor.....	77
6.5.4 Erkek Egosu.....	78
6.5.5 Cinsiyet Ayrımcılığı	78
6.5.6 Eğitimde Kısıtlama	79
6.5.7 Kadınların Kıyafet Özgürlüğü.....	79
6.5.8 Cinsellik.....	80
6.5.9 Bekaret.....	81
6.5.10 Kadına Baskı.....	81
6.5.11 İstanbul ve Kadın	82
6.5.12 Evlilikte Yaş Farkı	82
6.5.13 Dul Kadın Olmak.....	83
6.5.14 Doğum Kontrolü	83
6.5.15 Fedakar Kadın.....	83
6.6 Uyumsuz Defne Kamanın Maceraları- Su, Hava, Toprak	84
6.6.1 Su	85
6.6.1.1 Kalıplara uymayan kadınlar	85
6.6.1.2 Aile baskısı.....	88
6.6.1.3 Tabiat ve kadın	89
6.6.1.4 Yalnız kadınların yaşadığı zorluklar	90
6.6.1.5 Kadın cinayeti	91
6.6.1.6 Şiddet	91
6.6.1.7 Çocuk gelin ve tecavüz	92
6.6.1.8 Boşanamayan kadınlar	92
6.6.1.9 Erkeklerde önyargı	93
6.6.1.10 Erkeğin konumu	93
6.6.2 Toprak.....	94
6.6.2.1 Ataerkil düzenin kadına bakışı.....	94
6.6.2.2 Eşitlikçi erkek.....	96
6.6.2.3 Eski Türkler’de kadın.....	96
6.6.2.4 Avrupa’da cinsiyet ayrımı.....	97
6.6.2.5 Görücü usulü evlilik.....	97
6.6.2.6 Meslek seçimi.....	98
6.6.2.7 Anne olmak	98
6.6.2.8 Kadınları tektipleştirme çabası.....	98
6.6.2.9 Evlat ayrımı	99
6.6.2.10 Kadınlara kısıtlama	99
6.6.2.11 Toprak Ana.....	100
6.6.3 Hava	100
6.6.3.1 Güçlü Türk kadınları	100
6.6.3.2 Tecavüz	102
6.6.3.3 Kadınlara zorbalık.....	103
6.6.3.4 Feminizm’in yükselişi.....	104
6.6.3.5 Kadınlara çizilen sınırlar	105

6.6.3.6 Kadının önemi	105
7. SONUÇ.....	106
KAYNAKLAR	111

KISALTMALAR DİZİNİ

- s.** : sayfa
M.Ö. : Milattan önce
ABD : Amerika Birleşik Devletleri
ODTÜ : Orta Doğu Teknik Üniversitesi
ANZAK : Avusturalya ve Yeni Zelanda Kolordusu
YAZKO : Sınırlı Sorumlu Yazar ve Çevirmenler Yayın Üretim
Kooperatifi
BİS : Balık İzlerinin Sesi
ve b. : ve başkaları
bknz : bakınız

1.GİRİŞ

İnsan soyunun sürekliliğini temin eden iki önemli unsurdan birisi kadındır. Kadın doğurganlığıyla, anneliğiyle, zarifliğiyle, duygusal zekasıyla ve manevi gücüyle mükemmeldir. Zarif görünümünün arkasında, ister ev içinde isterse çalışma hayatında üstlendiği görevlerini ve sorumluluklarını başarıyla yerine getirir. Lakin yüzyıllardır erkekler sahip oldukları en önemli özellik olan fiziksel güçlerini kullanarak kadınlara kendi mükemmelliklerini unutturmaya çalışır. Tarihin çok büyük bir döneminde bunu başarırlar. Fiziksel güçlerini kullanarak hayatın her alanında-hâkimiyette, bilimde, sanatta, sporda, edebiyatta, kendilerini ön planda tutarken kadınları sosyal alandan koparıp ev içine hapsederler. Ezilen, dışlanan, hor görülen, şiddet gören, fiziksel varlığı cinsel objeye indirgenen kadın adım adım itirildiği geri konumdan silkinerek çıkmaya başlar. İki asıra yakın devam etmekte olan bu uyanış kadınların tek bir ideal etrafında toplanmasıyla şahlanır. Erkeklerle eşit hayata sahip olma ve hayatın her alanında özgür olabilme isteği Feminizm hareketine dönüşür. Feminizm, öncesinde kadınların kötü hayat şartlarından kurtulma amacı taşısa da sadece bununla yetinmeyen kadınlar, iş hayatında, ev içi emeğinde, cinsel hayatta ve en önemlisi kanun karşısında eşitlik talebinde bulunur. Dünyanın birçok ülkesinin geçen yüzyılın ortalarından itibaren bu taleplere karşı sessiz kalmayarak kadınların lehine kanun düzenlemeleri yaptığı bilinir. 1960'lerden itibaren Feminizm özellikle Amerika'da çok ses getirir. Osmanlı 1800'lü yılların ortalarından itibaren Batı ile arasında kültürel anlamda büyük bir fark ortaya çıktığını anlar. Bu farkı kapatmak için 1860 yılında Tanzimat Fermanı imzalanır. Bu ferman kadınlar için özellikle eğitim alanında yenilikler vaad eder. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla kadına karşı artan değer 'Cumhuriyet kadını'nı ortaya çıkarır. Arzu ettikleri hakları tam olarak elde edemediklerini gören bu kadınlar, 1980'li yıllardan itibaren feminist ideoloji etrafında toplanmaya başlar.

Batı ülkelerinden farklı olarak, Türkiye'de kültürel değerlerden gelen bir kanıksamayla kadınlar kanun karşısında eşit olsalar da, toplumsal roller bakımından eşit değildir. Burada kadını ev işleri yapmak ve çocuk büyütmek için bir vasıta olarak gören, eşlerinin çalışmasına izin vermeyen, kızlarının eğitime engel olup erken yaşta rızası olmadan evlenmeye mecbur bırakan birçok erkek bulunmaktadır. Bu sebeple Feminizm hareketi amacına ulaşmış sayılmaz. Her ses getiren sosyal olay

gibi Feminizm de sanat dallarına ve siyasete malzeme olur. Bu hareketin destekçileri kadın hakları için birleşse de talepleri farklı yönlerle ayrılır. Bu da hareketin kendi içinde çeşitlenmesine sebep olur. Feminist hareket liberal, kültürel, marksist, sosyalist, varoluşçu gibi türlere ayrılır. Her ideoloji, taraftarlarını etrafında toplarken, aslında kadınların ne çok alanda kısıtlandığını da göstermiş olur.

Feminizm toplumun her kesiminden insanı ilgilendirmesi, canlı varlıkların en önemlisi olan kadın ve erkeği karşı karşıya getirmesi bakımından birçok sanatçının ilgisini çeker. Bir düşüncenin yayılması için en önemli vasıta sözlerdir. Sözcükleri sanata dönüştüren ise şairler ve yazarlardır. Edebiyat tarih boyu gerek toplumsal, gerekse de siyasal birçok konuyu anlatmayı vazife edinir. Tarih olayları daha çok rakamlar üzerinden aktarırken edebiyat olup bitenin sosyal ve politik yönleriyle ilgilenir. Bilgileri bir kurgu içinde edebi bir dille harmanlayarak topluma sunar. Kalem ehli Feminizm konusunu da atlamadan kendi yazılarında kadınların sorunlarından bahsederek onların sesi olur. Bu konuyu işlerken kadın ve erkek yazarların farklı noktalara odaklanması doğaldır. Erkek yazarlar, kadın haklarını erkekler için ciddi sorunlar teşkil etmeyecek şekilde ele alırken; kadın yazarlar, kendi cinsel kimliklerinin verdiği tecrübeyle haksızlık gördükleri her alanı anlatmaya çalışır. Türk edebiyatında Tanzimat Dönemi'nden bu yana birçok kadın yazar eserlerinde kadın konusundan bahseder. Yazılarında kadınların yaşadığı sorunlara değinen kadın yazarlara Fatma Aliye, Sevgi Soysal, Duygu Asena, Latife Tekin, Ayla Kutlu, Alev Alatl, Pınar Kür örnek olarak gösterilebilir.

Modern edebiyatımızın önemli isimlerinden olan Buket Uzuner, romanlarında ve hikâyelerinde kadın konusunu en ince ayrıntılarına kadar işleyen bir yazardır. Uzuner kendisini feminist bir yazar olarak tanımlar. Romanlarında tarih boyu kadınların maruz kaldığı haksızlıkları kaleme alır. Sadece kadınların üzerine etiketlenen namus, ahlak, iffet gibi değerleri erkeklere iade eder. Kız çocuklarının eğitiminin engellenmesi, kadına şiddet, tecavüz gibi konuları işleyerek kadın okurunu uyanmaya çağırır. Erken yaşta evlilik diğer adıyla çocuk gelin problemi neredeyse bütün romanlarında okurun karşısına çıkar. Eğitimli, modern, kültürlü kadın karakterler yaratarak kadın okuruna örnekler sunar. Bu örneklerini sadece genç kadınlardan seçmez. Tarihi bir olayın işlendiği *Gelibolu* romanında Beyaz Hala,

tabiat dörtlemesi olan *Defne Kaman'ın Maceraları- Su, Hava, Toprak*'ta ise Umay Nine karakteriyle her yaşta kadının saygıdeğer ve bilge olduğunu gösterir. Türk toplumunda kadına verilen değeri anlatırken yüzünü tarihe çevirir. Kadim geleneğimizde kadının toplumdaki önemli rolünü hatırlatır. Kadına karşı saygının yok olmasını insanlığın yok oluşu olarak değerlendirir.

2. FEMİNİZM

Kadınlar ataerkil toplum düzenine ve bundan kaynaklı cinsiyet eşitsizliğine başkaldırı olarak 18. yüzyılda Feminizm hareketini başlatırlar. Latince’de *femine* kelimesi *kadın* anlamında kullanılır. Alexandre Dumas *L’Homme- femme* risalesinde bu kelimeyi kadın hakları hareketini adlandırmak için kullanır. Bundan sonra da bu hareket Feminizm olarak adlandırılır. (Grendon, Felix, 1970, s.107’den aktaran, Öztürk, 2017)

Feminizm’in tanımı, her kaynakda farklı şekilde ifade edilir. Michel’in Robert Sözlüğü’ne istinaden verdiği bilgide bu kavramın “kadınların toplum içindeki rolünü ve haklarını genişletmeyi öngören bir doktrin”(Michel, 1993, s.6) olduğu belirtilir.

Taş (2016) makalesinde Feminizm’in kavramsal anlamını şu şekilde belirtir: “Feminizm, kadın-erkek ayrımcılığına karşı durarak, karşı cinsler arasında her türlü ekonomik, siyasal, sosyo-kültürel ve toplumsal eşitliği savunan bir yaklaşımdır.” Kavramsal analizlere bakıldığında nüfusun yarısını teşkil eden kadınların, bulunduğu toplumda maddi ve manevi haklarından mahrum olduğu ve bu sebeple haklarını aramaya başladığı anlaşılr.

Bu akım 18. yüzyılda yaygınlaşmasına rağmen ilk feminist metin 1401 yılında Christine de Pisan tarafından yazılır. Paris’te yaşamını sürdüren Pisan, dönem yazarlarından Jean de Meung’un *Le Roman de La Rose* eserinde kadınları aşağılamasına tepki verir. (Husson, 2018) Pisan 1405 yılında yazdığı *Kadınlar Şehrinin Kitabı* eseriyle kadınların uğradığı haksızlığı eleştirir. (Nalbant, Korkmaz, 2019)

2.1 Feminizm'in Tarihsel Arka Planı

Kadın-erkek eşitsizliğinin tarihi araştırılacak olunursa, bu durumun Batı tarihinde Eski Yunan mitolojisine dayandığı, Doğu'da ise ilk insanların Cenet'ten yeryüzüne kovulması ile başladığı görülür. Dünya tarihinde kadın hep kötülenerek, eksik ya da kusurlu bir canlı olarak kabul edilir. Eski Yunan mitolojisinde kötülüklerin yeryüzüne yayılmasının sebebi bir tanrıça olan Pandora'dır. Bu mitde kadın, cinselliğine ve ilk günahı işlediği için cezalandırılır. Adem ile Havva'nın Cenet'ten kovulma hikayesinde ise Havva şeytana uyup yasaklı meyveyi yediği için insanoğlu dünyaya sürgün edilir. (Millet, 1973) Her iki hikayede kadın suçlu ve hatalı olan taraftır. Bu hatasının bedelini ise yüzyıllarca ikinci cins müamelesine maruz kalarak çeker.

Erkek egemen toplum düzeni ortaya çıkmadan önce anaerkil düzen mevcuttur. Bu düzene göre soy anne yoluyla devam eder ve üretimde kadınların rolü daha baskındır. İlk kabilelerde savaşların başlamasıyla fiziki güç ön plana çıkar ve toplum düzeni değişir. Toplum üzerinde hakimiyet erkeklerin eline geçer ve böylelikle M.Ö. 4000 yılında ataerkil düzen şekillenir. (URL-1, 2019)

Ataerkil toplum düzeni çerçevesinde kadının ve erkeğin toplumsal rolleri de belirginleşir. Ev içi ve kamusal alanda erkek ile kadın farklı yerlerde dururlar. Kadının sınırları ev içine sıkıştırılırken, erkek sosyal hayatta ve kamusal alanda ön plana çıkar. (Korkmaz, 2019) Kadının üzerine düşen en büyük görev ise çocuk doğurmaktır. Bunun dışında evin işleriyle ilgilenmeli, çocukları yetiştirmeli ve eşine manevi destek olmalıdır.

N. Arat (2017) Eski Yunan toplumunda kadınlarla köleler arasında bir fark olmadığını yazar. Hatta ünlü filozof ve ilk feministlerden olan Platon "mayalarında altın bulunan kadınların ve erkeklerin filozof-kral olmak üzere eşit eğitim görmeleri gerektiğini ama ne var ki, kadının, hiçbir işte erkek kadar olamayacağını" belirtir. Onun öğrencisi olan Aristoteles ise dünyada *yöneten* ve *yönetilen* olarak iki kategori bulunduğunu bildirir ve kadını ikinci kategoriye dahil eder.

Roma İmparatorluğu dönemine bakıldığında yine kadının hiçbir hakka sahip olmadığı görülür. Babasının, eşinin ya da erkek kardeşinin himayesi dışında bir kadın evlenemez ve vasiyetname dahi yazamaz. Kadınların kanun karşısında tanıklık etme hakkı bile olmaz. Bu dönem kadınlar Senato'ya karşı bir ayaklanma başlatarak bazı haklara sahip ola bilse de, bir süre sonra daha kötü bir hale düşerler ve budala cins ilan edilirler. Batı toplumlarında kadının ikincil durumu yüzyıllar boyunca devam eder. Ortaçağ döneminde ekonomik gücüne göre kadının konumu da değişir. Artık fakir kadınlar sadece erkekler tarafından değil, aynı zamanda zengin kadınlar tarafından da ezilmeye başlar. Zengin ve soylu kadınlar daha çok hak sahibidirler. (Öztürk, 2017)

Ortaçağ döneminde Batı'da kadınlara karşı gösterilen en zalimce muamele onların *cadı* olarak suçlanıp yakılmasıdır. Cadı ile korkunç, kötü niyetli kadınlar kastedilir. Bu durum köylerde ebelerin ya da şifacı sayılan kadınların doğal yöntemlerle insanları iyileştirmesi sonucunda, büyücü olarak algılanmasıyla başlar. (Genç, 2011, s. 271, aktaran Aksan, 2013, s.360) Bu kadınların düzeni bozacağına, sapkınlık getireceğine inanılır.

Rahip olan H. Kramer ve J. Sprenger cadılık konusunda somut bilgiler edinmek için Katolik kilisesi tarafından 1484 yılında görevlendirilir. Bunun sonucunda onlar *Malleus Maleficarum (Cadı Çekici)* adlı kitap yazarlar. Bu kitap cadı avcılarının örnek aldığı temel bir kitap haline gelir. Özellikle 16. ve 17. yüzyıllar cadı avcılığının yoğun olduğu dönemdir. (Berktaş, 2018)

Herhangi birinin cadı iftirasına uğrayan kadın, şeytanla işbirliği yaptığına inanılarak tutuklanır ve çeşitli işkencelere maruz kalır. Sonuçta suçlu olmasa da işkencelerden kurtulmak için cadı olduğunu itiraf etmek zorunda kalır. Cadı olmanın cezası ise en iyi halde kişinin başını kesip suya atmak, en kötü halde ise diri diri yakılmasıdır. (Akın, 2001, s. 188-191, aktaran Aksan, 2013, s.364)

1692 yılında Salem mahkemesi 19 kadını cadılıkla ittiham ederek idam ettirir. 1696 yılında ise bu mahkemelerin bir hata olduğu beyan edilerek bir gün oruç tutulur.

Batı toplumunda 17-19. yüzyıllar Aydınlanma Çağı olarak değerlendirilir. Aydınlanma ilk kez İngiltere’de ortaya çıkan bir harekettir. 1688 yılında İngiliz Devrimiyle başlar. Aydınlanma düşünürleri akli ve felsefi yöntemleri ön plana çıkarır. (Cevizci, 2017)

Sir İsaac Newton, *Matematik İlkeleri* (1687) adlı eserinde tüm evrenin basit matematiksel kanunlardan oluştuğunu savunur. Dünyanın insan aklıyla kavranabilen kurallardan oluştuğuna inanan siyaset filozofları, bütün insanlarda doğuştan gelen bir hak olduğu fikrini ileri sürerler. Hatta bu fikir Amerikan Bağımsızlık Bildirisi’nde de açıkça ifade edilir: “Biz, her insanın Yaratan tarafından vazgeçilemez haklara sahip olarak ve eşit yaratıldıklarının aşikar bir gerçek olduğunu kabul ediyoruz. Bu haklar arasında yaşam, özgürlük ve mutluluğa sahip olma ... hakları vardır.” (Becker, 1942, aktaran Donovan, 2019, s. 23)

Aydınlanma döneminde aklın, bireylerin problemlerini çözmeye yeteceği savunulur. İnsanlar devlet karşısında siyasi, sosyal ve ekonomik gücüne kavuşmak ister. Kanun karşısında her kesin eşit haklara sahip olması beklenir. (Gümüşlü, 2018, s.126, aktaran Zariç, 2017, s.41)

Aydınlanma felsefesinin insan özgürlüğünü savunmasıyla Avrupa’da baskıcı devlet kurumlarına karşı tepki başlar. Özellikle Fransız halkı hem uzun süren savaşlardan, hem de ekonomik çöküntüden usanarak 1789 yılında o dönem hakimiyette olan XVI Louis’e karşı ayaklanma başlatır. Fransız Devrimi olarak tarihte yerini alan bu ayaklanma 1792 yılında Fransa’nın Cumhuriyet ilan edilmesiyle sonuçlanır. Fransız Devrimi’nin gerçekleşmesinde kadınların da önemli katkısı olur. Kötü hayat şartlarından bıkan kadınlar 1789 yılının Ekim ayında Versay Sarayı’na yürüş ederler. Devrim sonucunda Fransız kadınları kısıtlı da olsa çalışma ve eşitlik hakları kazanır. 1790 yılında Marki de Condorcet *Kadınların Tam Yurttaşlığa Kabulü* başlıklı bir deneme yazar. Denemesinde insanların dini, rengi, cinsiyeti farketmeksizin eşit haklara sahip olduğunu savunur. Bundan sonra kadınlara miras ve boşanma hakkı verilse de Condorcet bir süre sonra idam edildiği için onun savunduğu fikirler de önemini yitirir. (Arat, 2017)

Çağın savunduğu eşitlik düşüncesinin sadece erkeklerle kısıtlı kaldığı anlaşılır. Kadın kamusal alanda dokunulmazlığını korurken yine toplumsal alana çıkmaya hak kazanamaz. Halbuki aydınlanma sürecine özellikle eğitilmiş kadınlar, kendi özgürlüklerine kavuşmayı umut edip destek verdikleri halde çabaları boşa çıkar. Modernleşme sürecinden mahrum kalan kadınlar ilerleyen zamanda bu duruma isyan edeceklerdir. (Öztürk, 2017)

18. yüzyılda İngiltere ekonomik açıdan güçlü bir ülkedir. Farklı alanlarda sürekli üretim yapması ve talebin de bununla eşdeğerde artması sonucunda ülkede fabrika sistemi oluşturulmaya başlanır. Bu yüzyılın ikinci yarısında buharlı makinelerin icadı üretimin evlerden fabrikalara taşınmasına yol açar. Bununla da Sanayi Devrimi başlamış olur. Açılan fabrikalarda çalıştırılmak üzere bir işçi gücüne ihtiyaç duyulur. Her ne kadar erkekler bu işçi gücünün büyük bir yüzdesini oluştursa da, kolay işlerde çalıştırılmak üzere kadınlar ve çocuklar da işe alınır. Erkeklerden daha düşük ücretlere çalıştırılan kadın ve çocuk iş gücü erkek iş gücünün önüne geçer. Aile bütçesine katkıda bulunmak için ev ile fabrika arasında kalan kadınların çalışma saatleri 20 saate varır. Öztürk, Mahaim'den aktardığı bir bilgide kadınların uzun çalışma saatleri sonrasında eve gelip çocuklarla ve ev işleriyle ilgilenmek zorunda kaldığını yazar. Erkekler ise eğlenmek için meyhaneleri tercih eder ve bu durum zaten yoksul olan ailenin bütçesini sarsar. Ailenin yükü kadınların üzerindedir. Kadınlar hem ailenin hem de çalıştığı kurumun kölesi olur. (Öztürk, 2017)

Sanayi Devrimi yüzyıllardır kadına uygulanan kısıtlamaları bir az daha ağırlaştırır. Evde üretimin ortadan kalkmasıyla ev ve iş yeri birbirinden ayrılır. Kadın daha öncesinde sadece özel alanda varlığını sürdürürken, mevcut durumda kamusal alanla ev arasında sıkışıp kalır. (Donovan, 2019)

2.2 Feminizm'in Türleri

Feminizm hareketi devam ettiği sürede kendi içinde bir farklılaşma yaşar. Bu farklılıklar kadınların yaşadığı coğrafi konuma, sahip olduğu kültürel seviyeye, sosyal durumuna ve üzerinde hissettiği baskının derecesine göre çeşitlenir. Bu olguların her biri farklı haklar talep eden kadın kitleleri ortaya çıkarır. Bu kitlelerin savundukları haklar, talepler ve sloganlar bir kuram haline gelir. Her bir kuram kendi

içinde farklı sorunları ele alır ve farklı çözümler sunar. Buna bağlı olarak da belli kurallara ve ideolojiye sahiptir. (Altun, 2008)

Feminizmin bu çeşitliliği postmodern zamana kadar devam etmekte ve yeni kuramlar ortaya çıkmaktadır. Bu da Feminizm'e farklı gözlemlerle, farklı noktalardan bakılmasını sağlar. Lakin bir birinden farklılık gösteren bu teoriler yumuşak geçişlerle bir birine bağlanır. Sonuç olarak hepsinin amacı kadını ve kadın haklarını korumak ve öne çıkarmaktır. (Cesur, 2017)

2.2.1 Liberal Feminizm

Antik Yunan dönemine kadar uzanan Liberalizm siyasi felsefe akımıdır. Liberal kelimesinin esasını teşkil eden *liber* sözcüğü latince'den gelip *özgür* anlamındadır. 17. yüzyılda yaşamış İngiliz düşünür John Locke liberal görüşün ilk savunucularından sayılır. 18. yüzyılda siyasi akım olarak yaygınlaşmaya başlayan Liberalizm özgürlük, eşitlik, akıl, bireycilik, hoşgörü gibi kavramları kendinde birleştirir. (URL-2, 2020)

Feminizm yaygınlaşmaya başladığı dönemde Liberalizm'den beslenir. Liberalizm'in savunduğu özgürlük, eşitlik, akıl gibi görüşler, kadınların da bu haklarını talep etmesine zemin oluşturur .

“ Liberal Feminizm kadın ile erkeğin ontolojik olarak farklı olmadığına dikkat çekerek kadına tanınan imkânların artırılması ile erkeğin yaptığı her türlü işi kadının da kolaylıkla yapabileceğini iddia etmiştir. Bu doğrultuda Liberal feministlerin kadınlar için talepleri öncelikle oy verme yetkisi olmak üzere yasa önünde eşitlik, kadınların kamu hizmetlerine girmesi, kamusal alanın kadınlara açılması, kız ve erkek çocuklara eşit eğitim hakkı verilmesi gibi talepler olmuştur.” (Heper, 2014, s.19'dan aktaran Yurtsever, 2019, s.14)

Kadın haklarının ilk savunucularından İngiliz yazar Mary Wollstonecraft kadınların erkeklere bağlı olarak hayat sürmesine karşı çıkar. Mary 1792 yılında yazmış olduğu *A Vindication of the Rights of Woman (Kadın Haklarının Doğrulanması)* kitabında kadınlara eğitim, oy ve mülkiyet haklarının verilmesini savunur. Bu kitap kadın erkek eşitliğini yeniden gündeme getirdiği için Feminizm'in köşe taşıdır. (Taş, 2016)

Fransız Devrimi sırasında kadın hakları konusuna yine Fransız kadınları eğilir. Bu kadınlardan biri de hayatını kadın haklarına adanmış Olympe de Gouges'dir. O eserlerinde kölelik, cinsiyet eşitsizliği, vergiler, koloniler, siyahilerim özgürlüğü, boşanma gibi konuları gündeme getirir. 1791 yılının Eylül ayında *Kadın ve Yurttaş Hakları Bildirgesi*'ni yazar. (Husson, 2018) Gouges 1793 yılında yayımlanan *Üç*

Kupa makalesinde demokrasi fikrini ortaya attığı için haps edilerek, giyotinle idam edilir. O idama giderken şu cümleyi kurar: “Kadının giyotine gitme hakkı varsa, kürsüye çıkma hakkı da olmalıdır.” Ölümünden sonra fikirleri yok sayılan Gouges Feminizm için öldürülen ilk kadın olarak tarihe geçer. (Öztürk, 2017)

Liberal erkek kuramcılardan John Locke, 1690 yılında yazmış olduğu *Hükümet Üzerine İkinci İnceleme* kitabında doğal haklar doktrininden bahseder. Özgürlüğün her insana doğuştan gelen bir hak olduğu fikrini savunur. “İnsanın doğal özgürlüğü, dünya üzerindeki herhangi bir üstün gücün kontrolü, yasa yapanın otoritesi ya da iradesi altına alınamaz. Sadece doğanın yasasına itaat eder.” (Donovan, 2019, s.27) Locke burda insan derken erkekleri kasteder.

Doğal haklar yasasını açıklayan Locke insanların yaşamını idame ettirebilmesi için mülkiyet hakkından bahseder. Tanrı bütün nimetleri insanlara sunmuş olsa da, insanlar kendini korumak için özel mülkiyet kavramı geliştirir. Siyasal toplum mülkiyet hakkı olan insanlara ayrıcalık tanır ve onların haklarının korunmasına hizmet eder. Bu hak ise sadece erkeklere verilir. Locke kadının yerini sadece aile içinde görür. Kadın eşitlik hakkını sadece evlenirken değerlendirebilir. Bu da evliliğin sağlam yürütülebilmesi içindir. Böyle bir durumda bile erkek güç ve otorite sahibi olarak görülür. Locke her ne kadar eşitlik ve özgürlükten bahsetse de, genel görünümde erkek egemenliğini savunur. (Arat, 2017)

Liberal feministler doğal haklar doktrinini kadınlar içinde geçerli olduğunu savunurlar. Bu yolda ilk adım Elisabeth Cady Stanton tarafından atılır. Stanton 1848 yılının 19-20 Temmuz tarihinde Seneca Falls, New York'ta *Declaration of Sentiments*'i (*Duygular Bildirgesi*) yayınlar. Bağımsızlık Bildirgesi'nden uyarlanan bu bildirge 100 kadın ve erkek tarafından imzalanır. Bildirge kadınlar için eşitlik talep eder. “Bütün erkekler ve kadınlar eşit olarak yaratılmışlardır, yaratıcıları tarafından verilmiş ve vazgeçilmez haklara sahiptirler, ki bunların arasında yaşam, özgürlük ve mutluluğun peşinden koşma hakkı vardır, bu hakları korumak için güçlerini yönetilenlerin rızalarından alan hükümetler kurulmuştur – bu hakikatleri aşık ar sayıyoruz.” (Donovan, 2019, s.30) Bu bildirgede kadınlar için eğitim, oy, erkeklerle eşit şartlarda çalışma gibi talepler yer alır.

John Stuart Mill ve Harriet Taylor kadın haklarının ilk sistematik savunusunu yapan kişilerdir. Taylor 1832 yılında evlilik ve boşanma ile ilgili makale yayımlar. Bu makalede yazar evlilikle ilgili bütün kanunların kaldırılmasını teklif ederek, devletin bu konuya müdahale etmemesi gerektiğini savunur. Kadınlara her alanda eşitlik verilmesini ister. Taylor 1851 yılında yazdığı *The Enfranchisement of Women* (*Kadınların Özgür Kılınması*) makalesinde kadınlara seçme, ekonomik özgürlük, eğitim haklarının verilmesinin gerekliliğine vurgu yapar.

Mill 1869 yılında yazdığı *The Subjection of Women* (*Kadınların Köleliği*) makalesinde düşünme sisteminin erkeklerinkinden farklı olduğunu vurgular. Bu farklılığı ortadan kaldırmak için ise kadınların erkeklerle aynı eğitimi alması gerektiğini yazar. Kadınlardaki düşünce farklılığının doğal kabul edilmesine karşılık, bu durumun aslında geleneklere, tarihi şartlara, kadın üzerindeki baskıya bağlı geliştiği savunulur. Mill kadının topluma faydalı olması için üretimde yer almasına izin verilmesinin gerekliliğine dikkat çeker. Toplumda daha çok insanın mutlu olması kadınların mutluluğuna bağlıdır. (Altınbaş, 2010)

Liberal feministler kadınların üzerine düşen çocuk bakımı konusunu da dile getirirler. Çocuk bakımı ve yetiştirilmesi kadının evde yaptığı bir eylem olduğu için ekonomik açıdan değer görmemektedir. Devlet kadının üzerine düşen bu görevi karşılıksız bırakır. Çocuk bakımı kadınların kamusal alana katılmasına engel olduğu için devletin kadınlara bu alanda kolaylık sağlaması gerekir. Kreşlerin sayısını artırmak, kadınların sosyal güvenlik haklarını korumak, kadınlarla ilgili kararlar alınırken onların da katılımını sağlamak gibi görevler devletin üzerine düşer. (Barnett, 1998, s. 129, aktaran Yüksel, 2001)

2.2.2 Kültürel Feminizm

19. yüzyılda Liberal feminist teorinin dışında kalan alanlar Kültürel Feminizm başlığı altında ortaya çıkar. Bu teorinin savunucuları kadınla erkek arasındaki kültürel farklılıkları ortaya çıkarır. Kültürel Feminizm anaerkil toplumun bakış açısıyla barışı, kolektifliyi, farklılıkların ortak noktada birliğini ve kamusal hayatta toplumun uyumlu hareketini savunur. Liberal kuramcıların değinmediği din, evlilik ve yuva gibi alanlarla ilgili yeni bir görüş geliştirirler. (Donovan, 2019)

Kültürel feminizm kadınla erkek arasındaki psikolojik, sosyal ve fizyolojik farklılıkları ele alır. Bu bağlamda kadınların niteliklerini ön plana alarak bunun toplumsal yaşamda tezahür eden olumlu etkilerine ışık tutar. Kadınların özel alana sıkışması aynı zamanda ataerkil değerleri de koşulsuz-şartsız kabullenmek zorunda kalmasıyla sonuçlanır. Kadın bakış açısının ve deneyiminin kamusal alana yansımaları kadın için önemli olan değerlerin de oluşmasını sağlar. Bu da kadınların kamusal alana girmesi ve ekonomik eşitliğini sağlamasıyla mümkün olabilir. (West, 1987, s. 206'dan aktaran, Yüksel, 2001)

Kültürel feminist teorinin önemli isimlerinden biri amerikalı gazeteci, eleştirmen ve kadın hakları savunucusu Sarah Margaret Fuller'dir. Fuller *Woman in the 19th Century (19. Yüzyılda Kadın)* kitabıyla kadınlar için özgürlük ve eşitlik talebinde bulunur. Amerika'da transendentalist felsefenin öne çıktığı bir dönemde yaşamış teorisyen, kadınların da bireysel ruha sahip olduğunu ve erkekler gibi kabul görmesi gerektiğini savunur. Fuller kadın haklarını savunurken dişil özelliklerin önemine vurgu yapar. Erkek egemenliğinden çıkabilmesi için kadın kendi gücünün ve yeteneğinin farkına varmalıdır. (Arat, 2017)

Kültürel feminizmin taraftarlarından biri de Charlotte Perkins Gilman'dır. Ataerkil aile düzeniyle ilgili eleştirilerine *Woman and Economics (Kadın ve Ekonomi)* adlı çalışmasında yer verir. Kadınların ekonomik olarak erkeklere bağlı yaşamasının onların gelişimini olumsuz etkilediğini düşünür. Erkeğe bağlı olan kadın hem fiziksel, hem de psikolojik yönden yetersiz kalır. Kadının bu yetersizliğini üzerinden atması için kamusal alanda kendine yer etmesi gerekir. (Altun, 2008)

Gilman *Herland (Kadınlar Ülkesi)* ütopyasında anaerkil bir toplumun ne kadar mükemmel bir uyum içinde olduğuna dikkat çeker. Bu eserde sadece kadınlardan oluşan bir toplum anlatılır. Cinsiyet eşitsizliğinin olduğu bu ülkede insanlar sınıflara ayrılmaz. Kadınlar barış, birlik ve beraberlik içinde yaşar. Ütopik bir düzeni anlatan kitapta kadınların tarih boyunca ataerkil toplumda erkekler tarafından hor görülmesine, cadılıkla itham edilmesine gönderme vardır. Kadının doğayla vahdet içinde yaşamasına değinen kitap ekofeminist bir eser niteliğindedir. (URL-3, 2020)

Kültürel feministler ataerkil toplum düzeninden ortaya çıkan savaşlara ve ölümlere karşı çıkarak barış yanlısı bir tutum sergiler. Kadınlar duygusal oldukları için barış içinde yaşayan bir toplum temenni eder. Toplum bu yönde şekillendirebilmek için kadınlara söz hakkı verilmesi ve kamu alanında çalışma olanağı yaratılması istenir. (Yüksel, 2001)

Amerikalı yazar Elizabeth Cady Stanton 1870’li yıllardan itibaren kültürel feminizmin boyutlarını genişletecek analizler yapar. Özellikle Hristiyan dininin kadınlar üzerindeki olumsuz etkisini eleştirmeye başlar. *The Woman’s Bible (Kadının İncili)* ve *The Matriarchate (Anaerkillik)* makalelerinde doğal haklar doktrininin İncil’den daha değerli olduğunu vurgular. İncil’de kadınlarla ilgili olan kısımlar kısıtlayıcı nitelikte olduğu için İncil antifeministler tarafından sürekli savunulur.

Stanton kadınların öne çıktığı anaerkil dönemi ve ondan sonra gelen ataerkil dönemi de reddederek her iki cinsin eşit olacağı androjen dönemin yaklaştığını düşünür. Feminizm için önemli bir isim olan Stanton kadınların hayatının ataerkil düzen tarafından gözardı edildiğini ve barışçı, yaratıcı, kollayıcı yönlerinin önemsenmesi gerektiğini dile getirir. (Donovan, 2019)

Hristiyanlığı ciddi şekilde eleştiren bir diğer feminist ise Amerikalı Matilda Joslyn Gage’dır. Aktivist 1893 yılında *Woman Church and State (Kadın , Kilise ve Devlet)* eserini yazar. Gage İncil’i ve Hristiyanlığın savunduğu bütün fikirleri reddeder. Tarih boyunca kadınlara yapılan eziyetlerin - cadı diye suçlanmalarının, çokeşliliğin, eşleri tarafından kötü muameleye maruz kalmalarının- suçlusu olarak kiliseyi görür. Yazar aynı zamanda annelerin kutsallığını savunur. (Donovan, 2019)

Sonuç olarak Kültürel feministler kadınların yapıcı yönlerini ön plana alarak mevcut kültürel değerleri bu yönde değiştirmeyi hedefler. Anaerkil toplum düzeninde insanların barış içinde yaşadığını ön plana alarak, çağdaş dönemde de kadınların etki alanlarının genişletilmesi gerekliliğini savunur. Kadının sadece hukuksal yönden değil, kültürel düzeyde de söz sahibi olması için mücadele verirler.

2.2.3 Marksist Feminizm

19. yüzyılda yaşamış filozof, ekonomist Karl Marks'ın savunduğu fikirler ortaya Marksizm akımını çıkarır. K. Marks'ın savları genellikle ekonomi üzerinde yoğunlaşır. Alman sosyal bilimci Friedrich Engels'in desteğini alan filozof çalışmalarını 1867 yılında basılan *Kapital* kitabında toplar. Kitap, kadının aile içindeki, iş hayatındaki konumu ve ekonomik refahı gibi konuları ele aldığından Feminizm'in Marksist kolunun oluşmasına etki eder. (Vogel, 2003)

Marks'ın savunduğu fikirlerden biri maddede determinizmdir. Bu görüşe göre toplumu yöneten şey, dönemin üretim ve ekonomi gücünü elinde tutan sınıftır. Marks'ın yaşadığı dönemde bu kapitalist sınıftır. Marksist teori insanların özgürlüğü için sınıfsız bir toplumun gerekliliği düşüncesini savunur. Marksist feministler de bu düşünceye dayanarak sınıfsız bir toplumda kadınların özgür olacağına inanır ve kapitalist toplum düzeninin yerine sosyalist yani eşitlikçi düzenin gelmesini ister. (Demir, 2014)

Marksist teorinin ele aldığı bir diğer sorun işbölümü ve yabancılaşmadır. Kapitalist sistemde işbölümü nedeniyle işçi ürettiği şeye yabancılaşır, ondan yavaş-yavaş uzaklaşır. 1846 yılında yazdığı *Alman İdeolojisi* kitabında Marks, işbölümüyle gelen eşitsizliğin başlangıç noktası olarak ailedeki işbölümünü gösterir.

“İşbölümü ile birlikte ... ki bu ailedeki doğal işbölümüne ve toplumun hepsi birbirlerine karşı olan tek tek ailelere bölünmesine dayanır, aynı anda emek ve ürünlerinin ve dolayısıyla mülkün gerek nitelik, gerek niceliksel olarak eşitsiz bölüşümü de ortaya çıkmış olur: çekirdeğin ilk biçimi ise karı ve çocukların kocanın köleleri olduğu ailededir. Ailedeki bu gizli kölelik başkalarının emek güçlerine el koyma gücünün ilk özelliğidir.” (Marks, 1846, s.168, aktaran Donovan 2019, s.141)

Kadının nasıl erkeğin kölesi haline geldiğinin açıklamasını ise Engels 1884 yılında yayımladığı *Ailenin Kökeni* kitabında yapar. Anaerki toplum düzeninde kabileler ihtiyacı olduğu kadar tüketim yaparlar. Kadın ev içi emeği ve çocukları yetiştirmekten sorumluyken, erkek toplayıcılıktan sorumludur. Bu görev dağılımı eşit olduğu için her iki cins kendi alanında gücü elinde tutar. Yerleşik düzene geçilirken bu eşitlik bozulur ve erkek mal sahibi olabildiği için üretim yapacak hale gelir. Erkeğin ihtiyacından fazla mal üretmesi *artı değer* kavramının ortaya çıkmasıyla sonuçlanır. Daha çok üretim için daha çok emek gücüne ihtiyaç duyulur. Bu ihtiyacı karşılamak için en az maliyetli yol kadınları ve çocukları çalıştırmaktır.

Erkek zenginleşip güçlendikçe kadının ev içindeki emeği önemini yitirir ve kadın ekonomik olarak erkeğe bağlı hale gelir. Kapitalist toplum düzeninde kadın toplumdan daha fazla dışlanır. (Donovan, 2019) Marksist feministler bu sorunu çözmek için ev içi emeğinin toplumsallaştırılması ve ücretlendirilmesi, kadının üretimde aktif yer alması gibi çözümler sunarlar. (Şişman, 2003, s.54-55 aktaran, Dikici, 2016, s.527)

Genel olarak Marksist feministler kadın sorunsalını sadece ekonomik yönden değerlendirir. Kadının ezilmesinin sebebi olarak karşı cins değil, toplumun içinde bulunduğu siyasi düzen sorumlu tutulur. Marksist Feminizmin ele aldığı ekonomik sorunlara 1960'lı yılların sonlarında Sosyalist feministler tekrar değinerek kadın konusuna farklı bir bakış açısı sunarlar.

2.2.4 Radikal Feminizm

Ataerkil düzeni kadın özgürlüğü karşısında duran en büyük engel olarak gören Radikal Feminizm 1960'lı yıllarda eylemci bir grup kadın tarafından ortaya atılır. İlk çıkış noktası İskandinav ülkeleri olan bu akım daha sonra ABD'de yaygınlaşır. Bu kuramla ilgili yazılan iki temel eserden biri Shulamith Firestone'un 1971 yılında yayınladığı *Cinsiyet Diyalektiği*'dir. (Demir, 2014)

Firestone cinsler arasındaki karşıdurmanın nedeni olarak biyolojik farklılıkları gösterir. Bu farklılıkların ortadan kalkması için üreyim teknolojilerinin geliştirilmesinin zaruriyetine dikkat çeken yazar bu sayede doğum, emzirme gibi durumların cinsel ayrıma sebep olmayacağını açıklar. Yazar aile ve aşk gibi olguların kadınları erkekler karşısında sadece cinsel nesne durumuna düşürdüğü için buna karşı çıkar. (Donovan, 2019)

Radikal Feminizm'i detaylı bir şekilde ele alan bir diğer kitap ise Kate Millett'in 1970 yılında yazdığı *Cinsel Politika*'dır. Bu kitap ataerkil toplum düzeninin tarih boyunca kadın üzerinde ideolojik, sosyolojik, psikolojik, ekonomik ve kültürel etkilerini değerlendirir. Bu değerlendirmenin sonucu olarak çıkış yolunu cinsel devrimde görür. "Cinsel devrim öncelikle erkeğin üstünlüğü ideolojisini ve bu üstünlüğün toplumsal durum, ruhsal yapı ve cinsel rol alanlarında

gerçekleştirilmesine yarayan geleneksel sosyalizasyonu ortadan kaldırmakla ataerkillik kurumuna bir son verecektir.” (Millett, 1973 s.106) Yazar aynı zamanda ruhsal yapı ve cinsel rolün biyolojik değil, kültürel etkilerle geliştiğini savunur.

Radikal feministler “Kişisel olan siyasaldır.” sloganını kullanırlar. Bu sloganla kadın haklarına yeni siyasi düzenlemeler getirilmesini isterler. Tecavüz, cinsel taciz gibi suçlara yeni yaptırımlar uygulanmasını, kürtaj, doğum kontrolü gibi kadın bedenini ilgilendiren konularda kadınların kendi istediği gibi karar verebilmesini talep ederler. Bu taleplerin çevresinde birleşen feministler sayesinde 1970’lerde kürtaj yasası Avrupa’da yürürlüğe girer. (Arat, 2017)

Radikal feminist kurama göre dünyada ataerkil kültürle beraber evrensel bir kadın kültürü de var. Patriarkalin ortadan kalkmasıyla birlikte kadın kültürü dünyaya yeni bir düzen getirecek. Çevresel sorunlar, savaşlar ortadan kalkacaktır. Böyle bir toplumda ataerkil düzende kadını geri plana atan biyolojik annelik, kadınların şahsi kararı olduğu için daha sağlıklı bir hal alacaktır. (Demir, 2014)

2.2.5 Sosyalist Feminizm

Sosyalist feminist teori hem Marksist teorinin hem de Radikal Feminizm’in ana fikrini kendi içinde harmanlayarak sunar. 1960’ların sonunda ortaya çıkan bu teori 1970’li yıllarda yükselişe geçer. Her ezilen birey için sınıfsız ve eşit bir toplum isteyen Sosyalizm kadınların sorunlarına da özellikle değinir. (Tür ve Koyuncu, 2010)

II Dünya Savaşı sırasında kadınlar üretimde aktif rol oynar ve ekonomik özgürlüğe kavuşur. Savaş sonrasında erkeklerin geri dönmesiyle birlikte kadınları kamudan uzaklaştırarak ev içi emeğine yönlendiren bir siyaset ortaya çıkar. Bu durum kadınlar üzerinde ters etki yapar ve onların kamusal alandaki yerini elinde tutması için bir mücadeleye götürür. (Vogel, 2003)

Sınıflı toplum cinsiyet eşitsizliğine ve kadın üzerindeki baskıya neden olan önemli bir faktördür. Sosyalist feministler Radikal Feminizm’in savunduğu gibi sadece ataerkil düzenin değişmesini kadının kurtuluşu için tek yol olarak görmeyip aynı zamanda kapitalist sistemin de tümünden kalkması gerektiğini savunur. (Agayeva,

2014) Mitchell'in savunduğu *ikili sistem teorisine* göre önce kapitalizm ve patriarkal ayrı ayrılıkta çözümlenmeli, daha sonra bir biriyle bağlantılı yönleri ele alınmalıdır. Çünkü kapitalizm maddi temellere dayansa da patriarkal ideolojik temeller üzerine inşa edilir. Kapitalizmden daha önce ortaya çıkan ataerkil düzen erkeğin kadın üzerinde cinsel, ekonomik ve biyolojik baskısını bilinç boyutuna taşıyarak evrensel ve kültürel bir değer kazanır. Üretimin erkeklerin tekeline geçmesi ve daha sonra devletlerin de ortaya çıkmasıyla patriarkal politik olarak korunmaya başlar. (Özdemir, 2017)

İki sistemli kuramın eksiklerine ışık tutmak için bir grup Sosyalist feminist *birleşik sistemler teorisini* geliştirir. Bu teoriye göre kapitalizm ve patriarkal bir biriyle iç içedir. Marksist teoriden farklı olarak kadının ezilmesinin sebeplerini sınıfsal farklılıklarda aramak yerine iş bölümü gibi daha temel bir kavramda aramak gerekir. İş bölümü bireylerin koşullarını belirler. Bu koşullara bakıldığında kadının arka planda ve karşı cinse bağımlı olarak yaşadığı görülür. Devlet politikaları ise kadınların bu bağımlı durumunu koruyacak şekilde düzenlenir. Buradan çıkan sonuç ise kapitalist sistem ve patriarkalin birbiriyle bağlantılı olduğudur. (Demir, 2014)

Kısacası Sosyalist feministler Marksist ve Radikal feministlerin çalıştığı konuları farklı yönleriyle ele alarak yeni bir kuram sunarlar. Bu teorilerin hem maddi hem de ideolojik taraflarıyla aynı anda ilgilenirler.

2.2.6 Psikanalitik Feminizm

Bir diğer adıyla Freudcu kuram olarak bilinen Psikanalitik Feminizm 20. yüzyılda yaşamış ünlü psikolog Sigmund Freud'un fikirlerine dayanır. Bu kuram Avrupa'da yayılsa da Amerika'da çok konuşulmaz. Freud kadın ve erkek psikolojisine dair savlarını 1905 yılında yazdığı *Cinsellik Teorisine Üç Katkı* kitabında yayınlar. Bu kitapta Freud'un eşcinselliğe karşı olumlu yaklaşımı görülür. Freud eşcinselliğin biyolojik nedenlerden değil, psikolojik nedenlerden ortaya çıktığını söyler. (Donovan, 2019)

Freud’a göre insanlarda cinsel gelişim çocukluk döneminden başlayarak evreler halinde gelişir. Eğer bu evreler sorunsuz bir şekilde gelişirse o zaman kişi sağlıklı bir cinsel hayata sahip olur. Freud, çocuk gelişiminde Oedipus ve hadımlık kompleksini bir dönüm noktası olarak değerlendirir. Oedipus kompleksi anneye olan sevgi ile ilişkilendirilir. Erkek çocuğun ilk aşkı annesidir. Bu yüzden babalarını rakip olarak görürler. Erkek çocuk annesini ve kadınları çıplak gördükleri zaman babasının onu hadım ettiğini düşündüğü için, babaya karşı bir korku gelişir. Kendisinin de hadım edilme korkusuyla annesine olan sevgisinden vazgeçen erkek çocukta süperego gelişir.

Kız çocuklarında Oedipus ve hadımlık kompleksi farklı şekilde ortaya çıkar. Annesine sevgi besleyen kız, karşı cinsten biyolojik olarak farklı olduğunu gördüğü zaman kendisinin hadım edildiğini düşünür ve kendini eksik görür. Bu eksikliğin sebebi olarak anneyi suçladıkları için ona nefret beslemeye başlar ve onun yerine geçmek isterler. Sevgisini bir kadından bir erkeğe çevirmek zorunda kalan kız çocuklarında süperego erkek çocuğunki kadar gelişmez. Kız çocuklarında bu durum Elektra kompleksi olarak adlandırılır. (Tong, 2006)

“Biyoloji kaderdir” diyen Freud’un fikirleri feministler arasında farklı tepkilere sebep olur. Bir kısım feministler onun araştırmalarını kadın psikolojisinin çözümlenmesinde önemli bir veri olarak değerlendirirken, diğer bir kısım bu araştırmaların kadınları ezmek için kullanıldığını iddia eder. Kate Millett *Cinsel Politika* kitabında Freud’u bir karşı devrimci olarak değerlendirir. Freud’un incelemelerini sadece hastaları üzerinde yaptığını ve zaten cinsel baskılar ya da toplumsal çevrelerinden dolayı psikolojik sorunları olan kadınlar üzerinden yapacağı değerlendirmenin doğru olamayacağını belirtir.

Shulamith Frisone psikanalitik kuramı değerlendirirken, onun önemli olduğunu vurgulasa da, cinsiyetlerin şekillenmesinde toplumsal etkenleri ele almadığı için eleştirir. Bu teorinin feminizmin yerine konulmaya çalışarak feminist harekete karşı bir güç olarak savunulduğunu dile getirir. (Altun, 2008)

Özet olarak kadınların özgürlükleri için mücadele verdikleri bir dönemde Psikanalitik kuram, ataerkil toplum düzenini destekler şekilde ortaya çıkar. Bu kuramın toplumsal ve tarihi gelişmeleri yok sayıp insan gelişimini sadece psikolojik boyutta değerlendirmesi tek taraflı bir bakış açısı olduğu için feministler tarafından sert eleştirilere maruz kalır.

2.2.7 Varoluşçu Feminizm

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra insanlar acı ve ızdırap içinde kalırlar. Bu can sıkıcı durum bazı insanlarda terk edilmişlik duygusunun başkaldırmasına sebep olur. Sanki insan dünyada kimsesiz bırakılır ve bu çetrefilli dünyada birbaşına kalarak kendi varlığını sürdürmeye çalışır. Böyle bir dönemde bu duygular içerisinde kalan ve varoluş sebebini arayan filozoflar tarafından Varoluşçu akım ortaya çıkar. Bu akımın ateist kolunun en önemli isimlerinden biri Fransız filozof Jean Paul Sartre'dır. Sartre insan varlığını iki türlü tanımlar. İlk olarak, *kendi başına varlık (varoluş)* insanın maddi varlığını gösterir ve etraftan soyutlandığı için hiçbir anlam taşımaz. İkincisi *kendisi için varlık (öz)* olup, insan bilincini şekillendirir. (Magili, 1992, s. 87, aktaran Demir, 2014, s.93) Sartre, varoluşun özden önce geldiğini savunur. Yani insan bir şekilde önce var olur, daha sonra yaşadığı hayata göre bir kimlik kazanır. Filozof bunlar dışında bir de *diğerleri için varlık* biçimi olduğunu da iddia eder. Bu varlık biçimi kendisi için varlık tarafından ötekileştirilmeye maruz kalır. Varoluşçuluğun Feminizm'le ilgili olan kısmı da burasıdır. (Tong, 2006)

Varoluşçu Feminizm'in öncüsü Simon De Beauvoir, 1949 yılında yayınlanan *Second Sex (İkinci Cins)* kitabında erkeklerin kadınları öteki olarak gördüklerini ifade eder. Sartre ile bir süre ilişkisi olan Beauvoir onun görüşlerinden etkilenir. Düzenin erkek değerleri üzerinde kurulması, kadını öteki konumuna iter. "... Kadının öteki olarak kimliğini ve temel yabancılaşmasını, kısmen kendi bedeninden kaynaklanan- özellikle kadının üretim kapasitesi- kısmen de kendi taşıdığı ve beslediği çocuk tarafından belirlenen tarih öncesi işbölümü fonksiyonundan çıkardığı üstüne tahminler yürütür." (Donovan, 2019 s. 233) Kadın her gün tekrar işler yaparken, erkek savaşarak dünyaya hükmeder. Kadınlar yaratıcılıktan yoksun kalır ve kendi kimliğini inşa edemez. Beauvoir çözüm olarak kadınların tarih boyu onlara dayatılan ve koşulsuz kabul ettikleri rollerin değiştirilmesini, kadının kendi kimliğini yaratarak

varolması gerektiğini savunur. Bunun için bütün toplumsal değerlerin değişmesi gereklidir. (Donovan, 2019)

2.2.8 Postmodern Feminizm

Modern ötesi anlamına gelen Postmodernizm, 1960'lı yıllarda ortaya çıkan bir kavramdır. Aklın ve bilimin getirdiği Aydınlanma Dönemi'nde modern kültür şekillenir. Postmodernizm ise modern kültür normlarını yıkmaya çalışır. Postmodern düşüncenin Feminizm'le bağlantısı ise her ikisinin Aydınlanma Dönemi'yle gelen hiyerarşik dualizme karşı olmasıdır. Aydınlik/karanlık, akıl/beden, nesne/özne, mantık/duygu, kültür/doğa, aktif/pasif gibi ikilemlerin birinci kısmı erkeği, ikinci kısmı kadını tanımlayan özelliklerden oluşur. Aydınlanma Dönemi'nde birinci kısım özelliklere vurgu yapılması erkeği ön plana çıkarırken, kadını geride bırakır. Postmodernizm modernitenin gerçek olarak varsaydığı olguların sadece Batılı beyaz erkeklerin dayatması olduğunu savunarak bunu yıkmaya çalışır. (Erdem, 2012)

Postmodernistlerin insan ilişkilerinin şekillenmesinde önemli olarak gördükleri araç dildir. "... Dil terimi, basitçe kelimeler ve hatta bir kelime hazinesi veya gramatik kurallar kümesi değil...Dil anlamın kurulduğu ve kültürel pratiklerin örgütlendiği, insanların dünyalarını anlayıp temsil ettikleri sözsel veya başka türlü bir sistemdir." (Demir, 2014) T. Erdem makalesinde hem Türkçede hem de dünya dillerinde cinsiyetçi ifadelerin varlığından bahseder. Kadınları hor gören birçok deyimler, erkekler arasında kullanılan hakaretlerin kadınlar üzerinden yapılması, olumlama içeren ifadelerin erkekler üzerinden kullanılması, ad ve soyadların cinsiyet yönümlülüğü bu tür ifadelere örnek teşkil eder.

Fransız feministleri olan Kristeva, Irigaray ve Cixous, dilin kadının konumu üzerindeki etkisini araştırır. Her bir toplumda işaretlerden, rol ve ritüellerden oluşan bir *Sembolik Düzen* olduğunu iddia eden antropolog Levi Strauss, bu düzenin çocuk yaşta kelimeler vasıtasıyla bilinçaltına yerleştirildiğini savunur. Postmodern feministlere göre Sembolik Düzen ataerki toplum düzenine hizmet eden öğeler içerir. Yazar Cixous, erkek yazarların eserlerindeki benmerkezci tutumuna karşı kadınların kendi yazınlarını geliştirmesi gerektiğini önerir. Dil kurallarıyla

sınırlanmadan yazabilen kadınların, yeni bir yazı biçimi sayesinde hemcinslerinin konumlarına etki edebileceğini düşünür. (Tong, 2006)

Postmodernizmin çağdaş dünyada varlığını sürdürmeye devam eden bir akım olduğu göz önünde bulundurulursa Feminizm üzerinde etkisinin uzun süre devam edeceği söylenebilir.

2.2.9 Ekolojik Feminizm

Sanayileşmenin yaygınlaşması kendisiyle birtakım çevresel sorunlar da getirmeye başlar. Küresel ısınma, Ozon tabakasının delinmesi, hava kirliliği gibi insan hayatını tehdit altında bırakan sorunlar, XX. yüzyılda birçok aktivist tarafından ele alınır. Bu sorunların giderilmesi için çevrecilerin sunduğu fikirler iki kutuplaşma oluşturur. Bir kısım çevreciler insanın doğayı tahrip etmeden kullanabilmesi için birtakım araçların geliştirilmesini, yeni enerji kaynaklarının bulunması gerektiğini savunur. Bu fikri savunan grup, insan-merkezci çevreciler olarak adlandırılır. Onlar insanın doğaya hükmetme yetkisi olduğunu düşünerek, doğayı insana hizmet edebilecek konuma getirmeyi hedefler. İkinci grup çevreciler ise doğayı ve doğadaki bütün varlıkları eşit olarak görür ve yaşanabilir bir dünya için insanın doğaya ve bütün canlılara karşı saygılı davranması gerektiğini savunur. Doğa, bütün bir sistem olarak değerlendirilmeli ve bu sistemin herhangi bir halkasındaki sorunun bütün sistem için tehlike oluşturabileceğinin farkına varılmalıdır. (Tong, 2006)

Ekofeminizm kavramını ilk olarak 1974 yılında Fransız feminist Françoise d'Eaubonne kullanır. Ekofeminizm, doğa ve kadın sorunsalını aynı hassasiyetle değerlendiren bir kuramdır. Doğaya ve kadına tahakküm etme düşüncesinin aynı kaynaktan çıktığına inanan çevreci feministler *Karşılıklı Dayanışma Bildirgesi* adlı bir manifesto kabul ederler. Bildirgede şu fikirler yer alır:

“İnsanın gidişatı karşısında, yeryüzündeki insanlar arasında onları birbirine bağlayan, doğa yasaları altında eşit sorumluluklar yükleyen, insan türünün ve yeryüzündeki tüm canlıların refahına yeteri kadar saygılı yeni bir bağ yaratmanın zorunlu hale gelmesi, Karşılıklı Dayanışmamızı açıklamamızı gerektiriyor. İnsan türünün hayatın ipliğiyle dokunmuş tek tür olmadığını kabul ediyoruz; biz bu dokumada bir ipliğiz. Dokuma için yapacağımız her şeyi, kendimiz için yapıyoruz. Yeryüzünün başına gelecek her şey yeryüzü ailesinin başına gelir.” (Ecofeminist Newsletter 1, s.7 aktaran Donovan, 2019, s.404)

Avustralyalı ekofeminist Plumwood, *Feminizm ve Doğaya Hükmetmek* kitabında kadim zamanlardan beri hayvanla eşdeğer görülen kadının, doğanın bir parçası olduğu için ezilmeyi hakettiğini savunan bir düşünce yapısı olduğunu söyler. Modern dönemde Batılı beyaz erkeğin temsil ettiği bu düşünce tarzı doğanın ve kadının karşısında duran bir engel olarak görür. Aydınlanma felsefesini savunan bu erkek akıl yoluyla doğayı alt ettiğini düşünür. Akıl ve doğa birbirinin zıttı iki farklı yere konumlanır ve doğa aklın reddettiği her şeyi kapsar. Buna kadın da dahildir.

Çağdaş dönemde ekofeministler, doğayı bu şekilde tahrip etmeye devam eden şiddet yanlısı sistemi ortadan kaldırmanın insan ırkının geleceği için tek çözüm olduğunu kabul eder ve çevreci protestolar yaparlar. Yer yüzündeki bütün canlıların birbirine etki ettiğini düşünerek, saygı içinde yaşayabilecekleri bir topluma dönüşmek için çaba harcarlar. (Tong, 2006)

3. TÜRKİYE’DE VE TÜRK EDEBİYATI’NDA FEMİNİZM

3.1. Eski Türklerde Kadın

Kadim Türk geleneğinde kadının ailedeki konumu önemlidir. Kadın eşi tarafından değer görür. Tarihi kaynaklarda Türk devletlerinde Sultanların Hatun’una karşı saygılı davranışı dikkat çeker. Göktürklerde kadınlar devlet yönetiminde de söz sahibidir. Kadınlar hatunluk vazifesine geçerken bir merasim düzenlenir ve “İl Bilge Katun” unvanı alırlar. Yazılan fermanlarda Kağan’la beraber Hatun’un da adı geçer. (Gömeç, 2000, s.109’dan aktaran Döğüş, 2015)

Dede Korkut destanında kadın kahramanlara sıkça yer verilir. Bu destanda kadınların erkekler gibi hünerli olması, ata binmesi, kılıç kuşanması, savaşa katılması tasvir edilir. Kadın erkeğini tamamlar. Erkeklerin eşlerine verdiği değer görülür. Bu destanda çizilen kadın portresinde o “evinin direği”dir. (Ergin, 2004, s.13’ten aktaran Döğüş, 2015) Bu destanda ahlaken noksanlı kadınlar görülmez. Kız çocuğuna sahip olmak olumsuz bir durum olarak karşılanmaz. (Aksoy, 2016)

Uygurlarda da Kağan’ın annesi ya da eşi devlet işlerinde önemli role sahiptir. 7. yüzyılda Uygurlarda oymak reisi savaştayken iç işlerle annesi Uluğ Hatun ilgilenir, kanunlara karşı çıkanları cezalandırır. (İzgi, 1973 s.151’den aktaran Özdener, 2011) 11. yüzyılda kurulan bir diğer Türk devleti Selçuklu döneminde kadının önemli bir konuma sahip olduğu görülür. Sultan Tuğrul’un eşi Altuncan hatun gerektiğinde siyasi olaylara müdahale eder. Tuğrul Bey’e karşı üvey kardeşi İbrahim Yinal’ın isyanını Altuncan Hatun bastırır. (Turan, 1980, s.206’dan aktaran Döğüş, 2015) Selçuklu Devleti döneminde Bacıyan-ı Rum kadın teşkilatı kurulur. Kadınlardan oluşan bu teşkilatın hem siyasi hem de sosyal alanda kadınlar için önemli katkıları olur, gerektiğinde savaşa katılırlar. (Aksoy, 2016)

Türklerde kadınların aile içinde birçok görevi vardır. Çocukların bakımı, çadır kurulması, süt sağımı, tereyağı ve peynir hazırlanması, deri işçiliği, çorap, halı, keçe yapımı, dikiş gibi işler de kadınların vazifesidir. Yün eğirmek, un elemek, yemek hazırlamak, bebeği doyurmak da günlük işler olarak kadınların sorumluluğundadır. (Orkun 1944, s.20’den aktaran Özdener, 2011)

3.2 Osmanlıda Kadın

3.2.1 Tanzimat Dönemi

Osmanlı Devleti Tanzimat Dönemi'ne kadar şer'i kanunlarla yönetilir. İran ve Arap kültürü de İslam dini ile harmanlanarak Osmanlı kültürüne etki eder. Bu kültürel etkileşim sonucunda Osmanlı kadınlarının sosyal hakları kısıtlanır. Kırsal alanda yaşayan kadın işçi gücü olarak çiftçilik yaparken, kentli kadın ev içi işlerinden sorumlu kalarak eşine itaat etmekle hükümlüdür.(Şeni,1984 s.66-95, aktaran Tekeli 2010)

Osmanlının İstanbul'u feth etmesi Bizans kültürüyle etkileşime girmesine sebep olur. Bizanslı kadınlar ise sadece kendi hemcinslerinin bulunduğu, harem diye adlandırılan bir mekan ayırımı yaşıyorlardı. Bu durum Osmanlı'da kentli kadına da etki eder. Bu dönemde kadınlar ve erkeklerin haremlik ve selamlıkta ayrı ayrı ikamet ettikleri bilinir. Haremde yaşayan kadının görevi, ev içi işleri ve çocuk doğurmaktır. (Çaha, 2018)

İstanbul farklı milletlerden ve dinlerden insanların yaşadığı bir kentdir. Bu sebeple kadınların giyim kuşamları ve davranışları farklılık göstermektedir. Bu farklılığı ortadan kaldırmak için devlet kadınların kıyafetlerini düzenleyen, sokakta dolaşmalarını kısıtlayan birtakım fermanlar imzalar. (Çaha, 2018)

Osmanlı Devleti, 19. yüzyılda Batı kültürüyle arasında büyük bir fark ortaya çıktığını fark eder. Batı medeniyetine eğilimin sonucu olarak 1839 yılında Tanzimat Fermanı imzalanır. Bu fermanla birçok alanda kökten değişim sürecinin temeli atılmış olur. Bu süreç kadınlar için de önemli yenilikler getirir. Bu yeniliklerin başında eğitim ile ilgili kararlar gelir. Tanzimat öncesinde kadınlar sadece sıbyan mekteplerinde eğitim görürken, 1869 yılında düzenlenen Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile öğretmen okulları ve rüştiyelerin açılması kararlaştırılır. Bu Nizamname'den sonra sıbyan mekteplerinde kızlar için devam zorunluluğu 7-11 yaş olarak belirlenir.(Kodaman, 1980 s.101-109 aktaran, Kurnaz, 2015) Kız çocuklar da erkek çocukların gittiği sıbyan mekteplerine ayrı sıralarda oturmak şartıyla gidebilirler. Osmanlı'da ilk kız rüştiyesi 1859 yılında İstanbul'da açılır. 1871-72 yıllarına ait kayıtlarda İnas Rüştiye Mektebi'nde ilk kadın müdire olan Fatma Hanım'ın adı geçer. Rüştiyede ilk kadın

öğretmen ise 1873 yılında atanır. Kızlar için lise eğitimine denk öğrenim sunan ilk idadi 1880 yılında açılır. (Devlet Salnamesi, 1288 s.138-139 aktaran Kurnaz, 2015)

Tanzimat döneminde tam olarak 1842 yılında kadınlara Tıp Fakültesi'nde hemşirelik eğitimi verilmeye başlanır. Eğitim alanında kadın öğretmenlere ihtiyaç duyulması 1870 yılında Dar-ül Muallimat yani Kız Öğretmen Okulları açılmasıyla sonuçlanır. (Unat, 1964 s.42-44 aktaran Çaha, 2018)

Tanzimat döneminde düzenlenen bir diğer yasa da Arazi Kanunu'dur. Osmanlı döneminde 1846 yılına kadar erkek evlat babadan kalan miras topraklara hiçbir bedel ödemedi sahipliği olurken, kız çocuk bu hakkı alabilmek için bir ödeme yapmak zorundaydı. 1846 yılında kabul edilen yeni kanunla kız çocuk da hiçbir şart aranmaksızın ebeveynlerinden miras kalan araziye erkek çocukla eşit bir şekilde sahipliği olur. (Kurnaz, 2015)

Osmanlı'da yaygın olan bir diğer durum da esir alınıp satılması, bu esirlerin hizmetçi olarak kullanılmasıdır. Cariye olarak adlandırılan kadın esirler, efendilerine çocuk doğurabilirse evin hanımı bile olabilirlerdi. Efendi isterse onları azat edebilirdi. 1856 yılında esir ticareti yasaklansa da, bu durum Cumhuriyet dönemine kadar devam etmiş, bu zamana kadar yazılan edebi eserlerin de konusu olmuştur. (Pakalın, 1971, s.260 aktaran, Kurnaz, 2015)

3.2.2 II. Meşrutiyet Dönemi

1908 yılında Osmanlı Hükümeti'nin açıkladığı yeni anayasa ile II. Meşrutiyet Dönemi başlar. Yasalara getirilen yeni düzenleme devletin meclis tarafından yönetilmesini kararlaştırır ve İttihat ve Terakki Partisi yönetime geçer. Bu durum ülkede bir özgürlük havası yaratır. Bu dönemde kadınlarla ilgili birçok yenilikçi kararlar alınır. Kadınlar için dernekler açılır, dergiler yazılır ve çalışma hayatına katılmasının yolları açılır. (Tekeli, 2010)

1909 yılında Dernekler Kanunu'nun düzenlenmesiyle kadınlar eğitim, kültür, siyasi vs. gibi konularda harekete geçen dernekler kurar. (Çaha, 2018) Bunlardan bir kaçına örnek olarak Cemiyet-i İmdadiye, Teal-i Nisvan Cemiyeti, Esirgeme Derneği, Müdafaa-i Milliye Osmanlı Hanımlar Cemiyeti gibi derneklerin adları söylenebilir.

Dönemin aydın kadınlarından Fatma Aliye Hanım, Halide Edip Adıvar gibi isimler tarafından kurulan bu dernekler kadınların eğitim hayatından tutmuş askerlere sıcak kıyafet teminine kadar farklı görevleri üstlenirler.(Kodaman, 2014)

Kızların eğitim durumunun ciddi şekilde ele alındığı dönemde kadınlar Jön Türklere sempati duyarlar. 1915 yılında kızların yükseköğretim alabilmesi için İnas Darülfünunu kurulur. Bu okul edebiyat, matematik, tabiat dersleri vererek lise ve orta okullar için öğretmen yetiştirir. 1921 yılında açılan Sanay-i Nefise Mektebi kadın sanatçıların yetişmesine ve konservatuvar eğitimi almalarına olanak sağlar. Kızların Tıp Fakültesi'nde hemşirelik eğitimi alabilmelerine ek olarak 1922 yılında alınan karar hekimlik eğitimi almalarını mümkün kılar. (Kurnaz, 2015)

Bu dönemde kadınlar için eğitim olanakları sağlansa da onların aile içindeki konumu hukuksal açıdan erkeklerle eşit bir durumda değildir. Bu durum göz önünde bulundurularak 1917 yılında Aile Kararnamesi yasası kabul edilir. Bu yasayla kadınlar için evlenme yaşı 17 olarak belirlenirken, nikahın devletin görevlendirdiği bir memur tarafından kısılması kararlaştırılır. Aynı zamanda kadına boşanma hakkı verilir. Bu kanun kabul edildiği dönemde kadınlar için önemli hukuki olanaklar tanır ve devletin aile kurumuna müdahale edebilmesini sağlar. (Kodaman, 2014)

1914 yılında başlayan I. Dünya Savaşı'na katılan Osmanlı Devleti erkeklerin savaşta olması nedeniyle işgücü konusunda sıkıntı yaşar. Bu dönemde kadınlar hem maddi hem manevi olarak devlete destek olur. 1915 yılında Osmanlı Ticaret Bakanlığının açıkladığı yasayla kadınlar işgücüne katılmaya hak kazanır. Erkeklerin savaşta olması nedeniyle aileyi geçindirmek zorunda kalan kadınlar dokuma, gıda sanayisinde ve kamu alanında düşük ücretler karşılığında hizmet eder. Milli Mücadele döneminde de kadınlar büyük şehirlerde işgal kuvvetlerine karşı mitingler düzenler, cephede askerlere yardım eder. Düzenlenen mitinglerde Halide Edip Adıvar, Milli Mücadele'ye destek veren konuşmalar yapar. (Çaha, 2018)

Meşrutiyet Dönemi'nde kadınlar basın hayatında da aktif rol oynar. Kadınlar için çok sayıda gazete ve dergiler yayınlanır. Kadın, Demet, Mehasin, Kadınlar Dünyası gibi yayın organlarında, kadın yazar ve şairelerin eserleri de yayınlanır. Aynı zamanda bu

kaynaklar kadınların ihtiyaç duyduğu konularda onların sesi olmaya çalışır. (Kurnaz, 2015)

3.3 Cumhuriyet Dönemi

1923 yılında Cumhuriyet'in ilanıyla Türkiye'de yeni bir dönem başlar. Türk kadınına ve onun gücüne büyük önem veren M. K. Atatürk, ülkede kadınların durumunu iyileştirmek için birtakım yenilikler yapar. Bunların en başında 1926 yılında düzenlenen Medeni Kanun gelir. Medeni Kanun, kadınlara yeni ve eşitlikçi haklar tanır. Bu kanun erkeklere resmi olarak sadece bir kadınla evlenme izni verir. Velilik konumunda anne baba eşit görülür, kadın miras bölümünde erkekle aynı haklara sahip olur. Mahkemede şahitlik yaparken iki kadının şahitliği bir erkeğin şahitliğine eşdeğerken bu kanundan sonra her iki cins tek fert olarak değerlendirilir. Aynı yılda suçluların belirlenmesini zorlaştırdığı için peçe ve çarşafıla örtünme yasaklanır. (Doğramacı, 1985)

Türkiye'de kadınlar siyasi hayatta rol almayı 1934 yılına kadar bekler. Aslında 3 Nisan 1930 yılında kadınların Belediye Seçimleri'ne katılmasına izin verilse de, bu seçimlerde hiç kadın seçilmez.(Kurnaz, 2015) Bu sebeple o dönem kadın haklarını savunan Kadınlar Birliği derneği 1935 yılında yapılacak Milletvekili seçimlerine katılmaya hak kazanmak için harekete geçer. 1934 yılında dönemin aydın kadınları kadınlara seçme ve seçilme hakkının tanınmasıyla ilgili bir toplantı düzenler ve toplantı sonrasında Meclis binasına kadar giderek Atatürk'e isteklerini iletirler. 5 Aralık 1934 yılında kadınlar seçme ve seçilme hakkı kazanınca seçimlerde Meclis'e 18 kadın Milletvekili seçilir. (Göksel, 1984, s.229 aktaran, Çaha,2018)

Eğitim konusuna özellikle ilgi gösteren Atatürk, milletin istikbali için kadınların iyi bir eğitim almasını gerekli görür. Modern örgün eğitimin temeli 1924 yılında düzenlenen Tevhid-i Tedrisat kanunuyla atılır. 1927 yılında kız ve erkek çocuklar ilköğretim, ortaöğretim ve liselerde karma eğitime başlar. (Doğramacı, 1985)

Cumhuriyet döneminde kadınlara kamusal ve siyasal hayata çıkması için verilen haklar onların iktidara müteşekkik olmasına sebep olur. Bu duygular içinde kadınlar vazife duygusuyla ulus çıkarları için çalışırlar. (Göle, 2013 s.110 aktaran Cesur, 2017)

s. 63) Türkiye’de 1930’lu yıllarda ekonomik durumun iyileştirilmesi için halk yerli üretim ürünlerini kullanmaya teşvik edilir. Özellikle tekstil alanında bu tüketimi teşvik için dönemin seçkin kadınları kırsal kesimdeki hemcinslerini bilinçlendirmek amacıyla görevlendirilir. (Çaha, 2018)

Türkiye’de 1935-1980 yılları kadın hareketlerinin durağan olduğu bir dönemdir. Kadınlar siyasal haklarına kavuştuktan sonra yeni bir çağa ayak basan Türkiye’nin kalkınması için devletin yanında durur. İktidarla beraber ülkenin refahı için çalışır.

3.3.1 1980 Sonrası Feminizm

Türkiye Batı’da hüküm süren feminizm anlayışıyla 1980’li yıllarda tanışır. Bu yıllardan itibaren kadın hakları savunucuları kadınlar için sadece hukuksal yönden eşitlik istemekle kalmaz, etnik, dini, kişisel, siyasal ve sosyal değerlerin de ele alındığı bir feminist anlayışı savunmaya başlar. Bir önceki dönemde Kemalizm’i savunan, iktidar yanlısı kadın hakları savunucuları eleştirilir. Kadınların erkek özelliklerine bürünerek toplumda kendini göstermesi değil, kendi doğasını yansıtabileceği bir düzen içinde var olabilmesi istenir. Bunun için ilk yapılan eylemlerden biri 1981 yılında YAZKO bünyesinde kadın erkek eşitsizliğinin nedenlerini tartışmak için düzenlenen sempozyumdur. Görülen ilgi üzerine bu tür sempozyumların devamı gelir. Birleşmiş Milletler’in 1975-1985 arası yılları Kadın On Yılı ilan etmesi Türkiye’de kadın hareketlerini tetikler. 1978 yılında yayın hayatına başlayan Kadınca dergisi bu hareketlenmenin basında yansıması olarak dikkat çeker. Bu dergi ev içi işlerden bekaret, kürtaj konularına kadar kadınları ilgilendiren birçok alanda yazılar yayımlar. (Çaha, 2018) Bu dergiyi Somut, Kadın Çevresi, Feminist ve Kaktüs gibi dergiler takip eder. Bu dergiler arasında ideolojik olarak farklılıklar bulunsa da hepsi kadın ezilmişliğine çare arar. (Moralıoğlu, 2012)

Bu dönemde kadınlar için hukuksal olarak önemli bir gelişme yaşanır. 1985 yılında Birleşmiş Milletler’in tasarladığı “Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Kaldırılması Sözleşmesi”ne Türkiye de imza atar. Bu olay sonrasında kadınlar Türkiye kanunlarının bu sözleşme doğrultusunda revize edilmesi için imza kampanyası başlatırlar. 4 bin kadın tarafından imzalanan dilekçe Meclis’e sunulur.

Aynı yıl kadınlara gebeliklerinin onuncu haftasına kadar kürtaj hakkı da tanınır. (Karagöz, 2020)

80’li yıllar şiddet karşıtı kampanyaların sık sık yapıldığı bir dönemdir. Bu kampanyaları tetikleyen olay ise Çankırı’da kocasından şiddet gören gebe bir kadının şikayetçi olması üzerine, hakimin koca için beraat kararı çıkarması ve bu kararını “kadının sırtından sopayı, karnından sıpayı eksik etmeyeceksin” deyişi ile desteklemesi olur. 1987 yılında “Dayağa Hayır” kampanyaları başlar. Büyük katılımı birkaç yıl süren bu kampanyaların sonucunda kadın sığınma evleri açılır ve 1992 yılında Mor Çatı Kadın Sığınma Vakfı kurulur. (Nazik, 2002 s.41-73 aktaran Öztürk, 2017 s.177)

Feministlerin bu yıllarda kadınlar için istediği en önemli haklardan biri de kamusal alanda özgürce dolaşabilmeleridir. Kadınların kamuya açık alanlarda, iş yerlerinde erkek tacizine maruz kalmadan varolabilmesi için “Bedenimiz Bizimdir, Cinsel Tacize Hayır” kampanyası başlatılır. Üç büyük şehirde sesini duyurmaya çalışan kampanya basında Mor İğne kampanyası olarak anılır. Buna sebep kampanya doğrultusunda kadınlara mor kurdelağı iğneler dağıtılması ve cinsel tacizi önlemek için bu iğneyi kullanmalarının tavsiye edilmesidir. (Kara, 2006)

Sanatta ve edebiyatta yansımasını bulan her popüler hareket gibi feminizm de kendine bu alanda yer edinir. Sinema ve televizyonlar kadın mücadelesini konu alan filmler ve programlar yapar. Kadın sorunlarını kadın kaleminden okumak isteyenlerin rağbeti üzerine birçok kitaplar yazılır. Bu dönem popüler olan yazarlardan olan Duygu Asena’nın *Kadının Adı Yok* kitabı defalarca yeniden basılır.(Çaha,2018) 1990 yılında ise Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi tesis edilir. (Arat, 2017)

Bu yıllar içerisinde feminist hareketin bu kadar geniş kitlelere yayılması devleti de bu konuda adım atmaya sevk eder. 1990 yılında Devlet Bakanlığı’na bağlı olarak Kadın Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü kurulur. Bu kurum kadınlara destek amaçlı çeşitli etkinlikler düzenleyen dernek ve gruplarla işbirliği yapar. (Kara, 2006)

1990'lı yıllar yasalardaki ataerkil görüşlü kanunlara itirazlarla geçen bir dönemdir. Aile içi tecavüz, iffetsiz kadınlara tecavüz, kocanın karısının çalışma iznini iptal edebilmesi, kız kaçırmanın evlilik maksadıyla gerçekleştiği takdirde hoş görülmesi, şerefini korumak için yeni doğan bebeğin anne tarafından öldürülmesi, aile içi şiddet gibi durumların suç sayılmaması ya da ceza indirimi alması kadınları harekete geçirir. Böyle durumları destekleyen kanunların değiştirilmesi ile ilgili mitingler, kampanyalar düzenlenir. Bu kampanyalar sayesinde kadınlar aleyhine tasarlanmış bu kanunlar birer birer kaldırılır. 1998 yılında Ailenin Korunmasına Dair Kanun kabul edilerek, aile içi şiddete maruz kalan kadınları korumaya alır. 2002 yılında ise Medeni Kanun'da kadınla erkeğe eşit şartlar sağlayabilecek değişiklikler yapılır. (Berktaş, 2004)

Feministlerin genel amacı kadın hakları, kadın ezilmişliği gibi konularda farkındalık yaratmaktır. Fakat farklı gruplar bu konulara farklı bakış açısıyla çözümler sunar. Görüş ayrılığı yaşayan bu gruplar Türkiye feminizminde liberal, sosyalist, radikal ve islamcı feministler olarak kategorize edilir.

3.4 Türkiye'de Feminizm'in Yaygın Türleri

Türkiye'de Feminizm'in belirli türleri kendi etrafına daha çok destekçi toplar. Bunlar Liberal, Sosyalist, Radikal ve İslami Feminizm'dir. Eşitlikçi feminizm olarak da adlandırılan Liberal Feminizm ideolojisinin ana fikri, hukuksal yönden kadın-erkek eşitliğidir. Liberal feministlerin talep ettiği en önemli haklar çalışma yaşamında, aile içinde ve sosyal hayatta eşitliktir. Kadının çalışma hayatına katılması ekonomik özgürlük kazanması kadar, ailesi için de büyük destek olarak görülür. Evliliğe sıcak bakan liberaller kadının eşine zaman ayırmasının önemi kadar, kendine de zaman ayırmasının değerli olduğunu vurgular. Kadın bütün zamanı evi için harcamamalı, sosyal yaşantısına da dikkat ayırmalıdır. (Çaha, 2018)

Türkiye'de bu ideolojinin yayın organı Kadınca ve Çağdaş Kadın dergisi olur. Liberal feministler kadınların yerel yönetimlere katılabilmesini, farklı meslek dallarında kadın-erkek ayrımı yapılmadan iş imkanları sağlanmasını talep ederler. 90'lı yıllarda kadın girişimcileri teşvik etmek için konferans ve sempozyumlar düzenlenir. 1996 yılında kar amacı olmayan ve bütün karını kadın hakları için

harcayan Uçan Süpürge adlı bir şirket kurulur. Şirket kısa sürede Uçan Haber adlı dergi ile kadınlarla ilgili her gelişmeyi kaleme alır ve kamuoyuna sunar. Zaman zaman devletin de desteğini alabilen liberal feministler, Türkiye'nin her yerinde kadınları bilinçlendirme kampanyalarını sürdürür. (Kara, 2006)

Sosyalist feministler kadının ezilmişliğinin temelinde ekonomik koşulların olduğunu savunur. Kapitalist düzende erkek kamusal alanda çalışmak zorunda kalır, kadın da özel alanda kalarak erkeğin gerisine düşer. Bu durumun düzeltilmesi sınıflı toplumun ortadan kalkmasıyla mümkündür. (Çaha, 2018)

Bu feminist grup kadınlara hitap edebilmek için Kaktüs dergisini kullanırlar. Sosyalist feministler daha çok kadının kamusal alana çıkabilmesi, tacize, baskıya maruz kalmadan bu alanda varolabilmesi için çalışmalar yaparlar. Bu çalışmalar sayesinde kadınlar için sığınma evleri açılır. Dolaşan Mavi Çorap adlı dergi çıkaran bir grup kadın bu sayede her türlü şiddete maruz kalan kadınlara psikolojik olarak destek olur. (Kara, 2006)

Bu dönem yükselişe geçen bir diğer feminist düşünce türü Radikal Feminizm'dir. Radikal feministler kadın ezilmişliğinin mutlak sebebi olarak ataerkil düzeni görür ve bu düzeni yıkmaya çalışır. Türkiye'de bu feminist grup Kemalist kadınları ağır bir şekilde eleştirir. Osmanlı döneminde doğmakta olan feminist sesler, Cumhuriyet döneminde gerçekleşen yasal kadın devrimi yüzünden kesilir. Bu dönem uygulanan yeniliklerin her ne kadar kadınlar için olduğu imajı çizilse de, esasında ataerkil düzene hizmet etmesi için tasarlanmış olduğunu savunurlar. (Arat, 2017)

1987-1990 yılları arasında yayınlanan Feminist dergisi radikal feministlerin sesi olur. Kadınların yeni bir tarih yazmak için kendi üslubunu ve literatürünü oluşturması gerektiğine olan inançları bu derginin diline de yansır. (Çaha, 2018)

Radikal feministler toplumsal cinsiyet rollerini reddeder. Onlara göre kadınlar birinin kızı, karısı ya da annesi olarak değil, sadece kendi adıyla varolmalıdır. Cinsiyet rollerinin ortadan kalkması kadınlar için bir kurtuluş yoludur. (Koçali, 1981 s.71, aktaran Kara, 2006 s.19) Bu dönemde Türk kadını için çok uç isteklerde bulunan

radikal feministlerin eylemleri 2000'li yıllara gelindiğinde azalmaya başlar. (Kara, 2006)

1980'ler Türkiye'sinde diğer feminist görüşlerden tamamen farklı bir yol çizen yeni bir görüş revaçtadır. Müslüman kadınlar, kendilerini diğer feministlerden ayırarak farklı taleplerde bulunur. İslami feministler olarak adlandırılan bu kadınlar inançlarını özgürce yaşayabilecekleri bir toplum için mücadele verirler. İslami feministler dini kaynakların hep erkekler tarafından yorumlandığı için dinin kadınları kısıtladığı gibi bir algıya sebep olduğunu savunur. Bu durumun düzeltilmesi için dini kaynakların ilim sahibi kadınlar tarafından yeniden yorumlanmasını isterler. (Gürhan, 2010)

Kadın ve Aile, Mektup ve Bizim Aile dergileri islami feministlerin sesini duyurmasında yardımcı olur. İslami feministlerin en çok üstünde durdukları konu örtünme - tesettürdür. Cumhuriyet döneminde modernleşmeye ayak uydurmak için yasaklanan türban, Müslüman kadınların yeniden özgürce takabilmeleri için mücadele ettikleri bir giyim tarzıdır. Kız öğrencilerin okulda rahatça tesettür giyinmesi için eylemler, grevler düzenlenir. Devletten kendilerine destek talebinde bulunurlar. (Tekeli, 2020) Türban konusuna tepki veren diğer feministleri ise kapitalizmin dayattığı bir uygulama olan modanın peşinde koşmakla suçlamışlar. İslami feministler cinsel özgürlük, kürtaj gibi konulara inanca aykırı olduğu için mesafeli kalırlar. (Kara,2006)

3.5 Cumhuriyet Öncesi Edebiyatta Kadın

Tanzimat döneminde başlayan modernleşme süreci politik sahanın dışına sıçrayarak sanata da yansır. Kadın haklarının ele alınması yazarların da bu konular üzerine çalışmasına yön verir. Bu dönemde yazılan edebi eserlerin esas konuları görücü usulü evlilik, cariyelik, çokeşlilik, aşk ve eğitimidir. Tanzimat yazarları Namık Kemal, Ahmet Midhat Efendi, İbrahim Şinasi, Fatma Aliye romanlarının merkezinde kadın karakterler durur.

Namık Kemal *Terbiye-i Nisvan*, *Aile*, *Maarif*, *Nüfus* makalelerinde kadınların eğitimi ve evlilikleri ile ilgili olumsuz durumları kaleme alır. (Uğurcan, 1992,s.502, aktaran

Şengül, 2015, s.41) Türk edebiyatında ilk edebi roman olarak değerlendirilen *İntibah*’ta yazar iyi huylu, namuslu kadınla ahlaksız kadını karşılaştırarak okurun ahlaklı kadınlara saygı duymasını sağlar. (Karabulut, 2013)

Edebiyatımızın ilk feminist yazarı sayılan Ahmet Midhat; eserlerinde kadınların eğitimine önem verir, cariyeliği eleştirir. Bu dönemin yazarlarında sıkça görülen Doğulu kadın ve Batılı kadın karşılaştırmasına Ahmet Midhat’ın romanlarında da sıkça rastlanır. Yazar Doğu medeniyetini savunur. İslam dininin kadınlara Batı’yla kıyasla daha çok haklar tanıdığını dile getirir. (Okay, 1975 s.41-42, aktaran Kurnaz, 2015, s. 76)

Tanzimat döneminin ilk kadın roman yazarı olarak bilinen Fatma Aliye Hanım, eserlerinde kadın konusunu sık sık değerlendirir. Ahmet Cevdet Paşa’nın kızı olan yazar saray çevresinde yaşadığı için eğitimini ilerletebilmiştir. *Nisvan-i İslam* (1891) eserinde kadın hakları konusundaki fikirlerini kaleme alır. Kadınların eğitimi, giyimi, toplumdaki rolünü değerlendirir. (Kurnaz,2015) Fatma Aliye romanlarında çokeşlilik, aşk ve eğitimle ilgili fikirlerini okura aktarır. Yazar *Muhadarat* (1892), *Enin* (1910) gibi romanlarında kadınların mutsuz evliliklerini, duygusal zorluklarını ve hayatla başetme çabalarını anlatır. (Karataş, 2009)

Bu dönemde cariyelik konusunu ele alan önemli eserlerden biri de Samipaşazade Sezai’nin 1888 yılında kaleme aldığı *Sergüzeşt* romanıdır. Bu romanın baş kahramanı Dilber’in esir hayatı ve başına gelenler içler acısıdır. Yazar bu eserde kadın olmanın getirdiği zorlukları anlatır ve romanın sonunda kurtuluş yolu bulamayan kahramanı öldürerek onu kötü hayattan kurtarır.

Tanzimat döneminde başlayan batılılaşmanın edebiyata yoğunlukla hakim olduğu zaman dilimi Servet-i Fünun dönemidir. Adını aynı isimli dergiden alan bu dönemde yazılan eserlerde duygular ön plandadır. Tevfik Fikret, Ahmet Hikmet Müftüoğlu, Mehmet Rauf, Halit Ziya Uşaklıgil Servet-i Fünun edebiyatının güçlü isimlerindendir. Kadın, marazi aşk, aile bu yazarların ele aldığı başlıca konulardır. (Akyüz, 2016) Kadın karakterler iç dünyasıyla, farklı ruh halleriyle anlatılır ve bu

anlatım karakterin etrafındaki nesnelerle desteklenir. Yazar kadın kahramanlarının hatalarını eleştirmez, bunun psikolojik sebeplerini anlatır. (Kırtıl, 2012)

Tevfik Fikret şiirlerinde kadın konusunu, onların eğitimini önemsedğini kaleme alır. *Bir Kız Mektebi İçin* adlı yazıyla kadın eğitiminin erkek hayatına önemli etkisine dikkat çeker. (Taşkiran, 1973, s.49 aktaran Kurnaz, 2015)

Bu dönemin en güçlü romancısı sayılan Halit Ziya; hikâyelerinde ve romanlarında ihanet, eşler arasındaki sorunlar, karşılıksız aşk gibi konular ele alınır. Kadın karakterlerde Batı edebiyatının tesiri ön plana çıkar. (Aydoğdu, 2019) Yazarın *Aşk-ı Memnu* (1900) romanı, kadın karakterlerin işlenmesi bakımından yeni bir dönem başlatır. Tanzimat dönemiyle kıyaslandığında burdaki kadınların erkeklerle aynı ortamlara rahatlıkla katılması özgürlük açısından önemli bir ilerlemedir.

Mehmet Rauf, Türk edebiyatında *Eylül* (1901) eseriyle ilk psikolojik roman yazarı olarak kabul edilir. Yazarın romanlarında karakterlerin iç dünyası ana hattı teşkil eder. Kadın karakterlerin olağandışı şekilde güçlü iradeye sahip olması romanları gerçeklik duygusundan uzaklaştırır. (Akyüz, 2016)

1923 yılında Cumhuriyet'in ilanı ile toplumsal yönden esaslı değişimlerin başlaması kadınlar için büyük önem arz eder. Bu dönemde hukuksal açıdan kadınlara daha çok haklar tanınması onların toplumdaki rolünü olumlu yönde etkilemeye başlar. Cumhuriyet döneminin kadınlar üzerinde bıraktığı etkinin izdüşümleri edebi eserler incelendiğinde ortaya çıkar. Bu dönemin ilk yıllarında romanlarda ülkücü kadın karakterlere sıkça rastlanır. İlerleyen yıllarda ortaya çıkan eserlerde kadın kahramanların hayatın içinden seçilmesi ve onların sosyal yaşantısının ön plana çıkması dikkat çeker.

4. FEMİNİST EDEBİYAT KURAMI

1960'lı yıllarda feminizmin yükselişe geçmesi ile Amerika ve Avrupa'da feminist eleştirmenler ataerkil düzenin farklı alanlara etkisini de araştırmaya başlar. Romanlarda, şiirlerde, tiyatro oyunlarında kadınların ezildiği görülür. Toplumsal normların edebi eserlere nasıl yansıtıldığı, kadın tasvirlerinin nasıl yapıldığı ile ilgili yapılan çalışmaların sonucu olarak Feminist Edebiyat Kuramı ortaya çıkar. Bu kuramın gelişimine Amerika üniversitelerinin kadın öğretim üyelerinin yaptığı araştırmaların önemli katkısı vardır. Bu kuram iki esas başlık altında incelenir. (Moran, 2018)

4.1 Okur Olarak Kadına Yönelik Feminist Eleştiri

Bu yöntem kadınla erkeğin edebi yapıt karşısında farklı tepkilere sahip olduğu görüşünden yola çıkarak uygulanır. B. Moran okur olarak kadına yönelik eleştirinin amacını anlatır: “Erkek yazarların yapıtlarına kadın okur gözüyle bakarak bu yapıtlarda sergilenen cinsel ideolojiyi, kadın imgelerini, klişe kadın tiplerini saptamak ve bunların feminist açıdan yorumunu ve eleştirisini yapmak.” (Moran, 2018, s.250) Erkek yazarların eserlerinde kadın karakterlerinin kişilik olarak geri plana atılması ve bu karakterleri ya sadece iyi ya da sadece kötü olarak değerlendirmeleri kadın okuru rahatsız eder. Sandra M. Gilbert ve Suzan Gubar “*The Mad Woman in the Attic*” eserinde erkek yazarların *evdeki melek ve canavar* olarak sadece iki farklı kadın tiplemesi yapmasının gerçeği yansıtmadığını ve bunun erkek egemen görüşün bir dayatması olduğunu yazar. Bu bağlamda N. Kemal’in *İntibah* romanını değerlendiren Kolcu, bu eserde Mahpeyker karakterinin canavar kadın tanımına uyduğunu ve herkese felaket getirdiğini, Dilaşup karakterinin ise evdeki melek rolüyle kurban olduğunu ve namuslu, iffetli kadına örnek olduğunu belirtir. Yazar bu romanıyla toplumda Dilaşup gibi kadınlara saygı duyulduğunu ve bütün kadınların onun gibi olması gerektiğinin yönlendirmesini yapar. Feminist eleştirmenler ise bu sınıflandırmaya karşı çıkarlar. N. Kemal bu romanında taraflı davranmaktan kendini alamaz. Romanın erkek karakteri Ali Bey’in başına gelenleri talihsizlik olarak değerlendiren, ona acıyan yazar kadın karakterlere karşı aynı hassasiyeti göstermez. (Kolcu, 2016)

İlk defa okur olarak eleştiri yapanlardan biri Simone de Beauvoir'dır. O, *İkinci Cins* (1949) kitabında Stendhal, Montherlant, Clodel gibi erkek yazarların eserlerinde kadın karakterleri inceler. O, eserinde Marksçı bir yaklaşımla değerlendirme yapar. Kadınların ekonomik ve siyasi yönden ezilmesini alt-yapı kurumu olarak değerlendirirken, bu ezilmeyi sanata ve edebiyata taşıyan anlayışı bir üst-yapı kurumu olarak değerlendirir. Ezilen kadınlar proleter sınıfı, onlara bu hayatı uygun gören sınıf ise üst-yapının temsilcisi patrialkaldir. Bu iki sınıf çatışmaya başlar. Çünkü kadınlar özgürlüklerini başka türlü elde edemezler. (Kolcu, 2016) Diğer bir örnek ise *Cinsel Politika* (1969) kitabının yazarı Kate Millet'dir. O, üç bölümden oluşan kitabının "Edebiyattaki Yansımadan Örnekler" adlı üçüncü bölümünü D.H. Lawrence, H. Miller, N. Mailer, J. Genet'in romanlarında kadın karakterlerin nasıl olumsuz değerlendirildiğini ve aşağılandığını, yazarların cinsel ideolojisini, erkeklerin nasıl üstünlük tasladığını anlatmaya ayırır. (Moran, 2018)

4.2 Yazar Olarak Kadına Yönelik Feminist Eleştiri

Eleştirmenler kadınların toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklanan ayrımcılığa maruz kaldığı ve bu durumun kadın yazınına da etkilediği görüşündeler. Tarih boyunca farklı coğrafyalarda yaşayan tüm kadınların ortak isyanı erkek egemen bir düzenin içinde ötekileştirilmeleri olduğundan dolayı yaşadıkları bu zorlukları eserlerinde de ortak duygularla yansıtır.(Kolcu, 2016) Bu eleştirinin ilk örneği Virginia Woolf'un 1924 yılında yazdığı *A Room of One's Own* kitabıdır. Eleştirmen E. Showalter *A Literature of Their Own* kitabında İngiliz edebiyatında kadınların yazarlık yolundaki ilerlemesini üç zaman dilimine böler. 1840-1880 yıllarını kapsayan ilk dönemde kadınlar erkeklerin açtığı yolda ilerlemek zorunda kalır hatta mahlas olarak erkek isimleri kullanırlar. 1880-1920 yıllarında ise kendi yolunu çizmeye başlayan kadınlar, uğradığı haksızlıklar için asi bir tavır sergiler. 1920 yılı sonrası ise kadınların kendi içlerine döndüğü, ortak bir dil arayışında oldukları ve hemcinslerinin ruhunu yansıtan yöntemlerle yazmaya devam ettikleri bir dönemdir. (Moran, 2018)

Feminist eleştirmenlere göre kadın sanatçılar erkek yazınındaki üsluba ve dile karşı mücadele yolunda kendi varoluşlarının çizgilerini belirleyen yeni bir dil ve söylem ortaya çıkarmalıdır. (Argunşah, 1999a, s. 86, aktaran Karadeniz, 2019, s. 287)

Ataerkil düzen içinde dil de erkeklere hizmet edecek şekilde gelişir. Arapça’da kadın isimlerinin büyük kısmı erkek adlarının sonuna a-e eki gelmesiyle oluşur. Cinsellik konusunda da üstün olan erkek egemen dilde küfürlü kelimelerin büyük bir çoğunluğu erkek cinsel organı üzerine şekillenir. Böyle bir ortamda kadın yazarların kendine özgü ortak bir dil yaratması da zorlaşır. (Kolcu, 2016) Bu fikirle yola çıkan H. Cixous, L. İrigaray kadın söylemini yaratmak için dilbilimine yönelir ve görüşlerinde filozof J. Derrida’dan ilham alır. Ataerkil Batı kültürünün kadını kısıtlamak için sözmerkezli ve fallusmerkezli bir görüşe dayandığını iddia eder. Doğa-kültür, form-madde, ruh-beden, yaşam-ölüm ve erkek-kadın gibi karşıtlıklarda birinci kısım ikinciden üstün kabul edilir. Derrida bu karşıtlıklara erkek egemen politikanın sebep olduğunu ve yapı-sökücü yöntemle bunu değiştirebileceğini savunur. Cixous ve İrigaray bunun yerine kadını yansıtan yenilikçi, şiirsel ve ritmik bir dil kullanılması gerektiğini vurgular. (Moran, 2018)

Bu Edebiyat Kuramı’nın psikanalitik, ve sosyalist gibi eleştiri türleri de kullanılır. Psikanalitik kuram Freud, Jung, Adler gibi psikologların verilerine göre şekillenir. Freud Psikanaliz teorisinde anne, baba, çocuk arasındaki psikolojik etkileşimlere dikkat çeker. Bu teori edebi eserlerdeki kahramanların psikolojik çözümlemelerini yapmakta önemli rol oynar. Yazar ya da kahraman psişik yönden incelenir. Duygu Asena’nın Fügen ya da Arayış romanında beş erkekle evlenmiş Fügen’in erkeklerde aradığı özelliklere dikkat çekilir. Babası gibi tatlı, şefkatli bir adamı aradığı öğrenilen bu kadın Elektra kompleksine örnek teşkil eder. Halit Ziya Uşaklıgil’in Aşk-ı Memnu romanı da psikanalitik eleştiri için iyi bir örnektir. Bu romanda Bihter annesinin itirazlarına rağmen babası yaşındaki Adnan’la evlenir. Elektra kompleksinde anlatıldığı gibi anneyi bertaraf edip babaya kavuşma isteği ve baba şefkatine duyduğu özlem Bihter’in kendinden yaşça büyük bir adamla evlenme konusunda ısrarcı davranmasına neden olur. Psikanalitik eleştiri yöntemi, romanlarda kadın bilinçaltının derinliklerinde saklı karakter özelliklerini ortaya çıkarmada büyük katkı sağlar. (Kolcu, 2016)

5. BUKET UZUNER

5.1 Hayatı

Yazar, biyolog, gezgin ve aktivist olan Uzuner; 3 Ekim 1955 yılında Ankara'da memur ailenin çocuğu olarak dünyaya gelir. Ankaralı olan babası, Ziraat Bankası'nda görev yapan yazarın İstanbullu annesi farklı birçok işte çalışır. Eğitimli bir ailenin kızı olan yazarın Salih adında bir de erkek kardeşi vardır. Okula altı yaşında başlar. Ortaokul ve lise eğitimini Ankara'da Kız Lisesi'nde tamamlar. Ardından Hacettepe Üniversitesi Biyoloji bölümünü kazanır. İlk evliliğini bu dönemde yapar.(Uzuner, 2002) 1982 yılında Norveç'te Bergen Üniversitesi'nin Ekoloji bölümünden Yüksek Lisans eğitimi için burs kazanır. 3 yıllık eğitimin ardından Michigan Üniversitesi Halk Sağlığı Okulu'nda Çevre ve Su Kirliliği Bölümünde doktora yapar. 1984 yılında ODTÜ Çevre Mühendisliği Bölümü'nde asistan olarak görev alır. (URL-4, 2019) Yurt dışında eğitim aldığı sürece birçok ülkeye seyahat eder. Bebek bakıcılığı, garsonluk, çevirmenlik, aşçılık gibi çeşitli işlerde çalışarak eğitim ve seyahat masraflarını karşılamaya çalışır. Yazar, otuz yaşına geldiğinde yazarlığı esas mesleği olarak yapma kararı alır. Aynı dönemde anne olmayı da arzulayan yazar, Ali Murat Erkorkmaz'la ikinci evliliğini yapar ve iki yıl sonra bu evlilikten Can adında bir oğlu dünyaya gelir. (Uzuner, 2002)

5.2 Edebi Kişiliği

Daha küçük yaşlarından yazma tutkusu olan Uzuner, lise yıllarında kompozisyon yarışmalarında derece alır. Özellikle annesinin edebiyatla ilişkisinden etkilenen yazar küçük yaşta Reşat Nuri Güntekin, Halide Edip Adıvar, Viktor Hugo gibi hem yerli hem Batılı yazarların kitaplarıyla tanışır. Babasının görevinden dolayı sıkça tiyatro, bale ve operalara gitmesi onun sanata olan ilgisini artırır. Daha 10 yaşındayken *Erdek* adlı ilk şiiri Doğan Kardeş dergisinde yayımlanır. Üniversite öğrencisi olduğu dönemde Bilgi Yayınevi'nde çalışan Atilla İlhan'la tanışma fırsatı yakalar. Atilla İlhan'ın yazarlık yeteneğini geliştirmesinde emeği olduğunu vurgulayan yazarın *Efendi* adlı ilk hikayesi 1977 yılında Dönemeç dergisinde yayımlanır. Etkilendiği hikaye yazarlarından bahsederken Sait Faik, Orhan Kemal, Nezihe Meriç, Tomris Uyar, Sevgi Soysal, Selçuk Baran, Ayhan Bozafat, Füzün, Adalet Ağaoğlu, Edgar Allen Po, Oscar Wilde gibi isimleri anar. Daha sonra Varlık, Yarın, Türk Dili, Oluşum dergilerinde hikayeleri çıkar. Eğitiminden dolayı ilk kitabının çıkması 1986

yılına kadar ertelenen yazar bu yıl *Benim Adım Mayıs* kitabını çıkarır. Hayatına yazar olarak devam etmeye karar verince yılın 6 ayını reklam yazarlığı, İngilizce öğretmenliği gibi farklı işlerde çalışarak, diğer 6 ayını ise yazarak geçirir. Bu dönemde Varlık dergisinde Günsu Bertan takma adıyla *Bir Siyah Saçlı Kadının Gezi Notları*’nı yayımlar. 1991 yılında ilk romanı *İki Yeşil Susamuru, Anneleri, Babaları, Sevgilileri ve Diğerleri* çıkar.

Birçok hikâye, roman ve gezi notlarının yazarı Uzuner, *Balık İzlerinin Sesi* romanıyla 1993 yılında Yunus Nadi Roman Ödülü’ne layık görülür. (Uzuner, 2002) İspanya, İtalya, İngiltere, ABD, Yunanistan, Kore, İsrail gibi birçok ülkede romanları yayımlanan yazar, 1996 yılında Iowa Üniversitesi’nin onur üyesi seçilir. Yazarın ünlenmesinde büyük payı olan 1997 yılında çıkan *Kumral Ada- Mavi Tuna* romanı bir yıl sonra İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Ödülü’nü alır. (Uzuner, 2018) 1998 yılında ise Cumhuriyet’in 75. yıl kutlamaları kapsamında Cumhuriyet’in 75 başarılı kadınından biri olarak seçilir. (Uzuner, 2002) 2016 yılında Ankara Üniversitesi ve Ankara Öykü Günleri Derneği tarafından Öykü Onur Ödülü’ne layık görülür. (Bulut, 2019)

5.3 Eserleri

Hikaye:

Benim Adım Mayıs (1986)
 Ayın En Çıplak Günü (1988)
 Güneş Yiyen Çingene (1989)
 Karayel Hüznü (1993)
 Şairler Şehri (1994)
 Şiirin Kızkardeşi Öykü (2003)
 Yolda (2009)

Resimli hikayeler:

Bir Yılbaşı Hikayesi (2014)
 Ah Bir Kedi Olsam (2017)

Roman:

İki Yeşil Susamuru, Anneleri, Babaları, Sevgilileri ve Diğerleri (1991)

Balık İzlerinin Sesi (1992)

Kumral Ada- Mavi Tuna (1997)

Uzun Beyaz Bulut – Gelibolu (2001)

İstanbulullar (2007)

Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları- Su (2012)

Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları- Toprak (2012)

Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları- Hava (2018)

Gezi:

Bir Siyah Saçlı Kadının Gezi Notları (1989)

Şehir Romantiğinin Günlüğü (1998)

New York Seyir Defteri (2000)

Biyografi:

Gümüş Yaz, Gümüş kız (2002)

Deneme:

Selin ve Cem'le Yolculuklar (2004)

Benim Adım İstanbul (2011)

Çizgi Roman:

İstanbulullar (Ayşe Nur Ataysoy çizgileriyle, 2011)

6. ROMANLARDA FEMİNİST UNSURLAR

6.1 İki Yeşil Susamuru: Anneleri, Babaları, Sevgilileri ve Diğerleri

Buket Uzuner ilk romanı olan *İki Yeşil Susamuru*'nu 1991 yılında yayınlar. Bu kitabın başkarakteri Nilsu Baran'dır. Kitap Nilsu'nun 14 yaşından itibaren yaşantısını, modern ve şehirli bir kadın olarak ayakta kalma serüvenini ve bu serüven boyunca hayatına giren insanları anlatır. Yazar bu romanda birbirinden farklı kadın karakterler tasvir eder. Nilsu, Nilsu'nun annesi Nilgöl, Nilsu'nun babası Bertan Baran'ın sevgilisi Selen ve Teoman'ın annesi Cahide Hanım en çok ön plana çıkan renkli kadın karakterlerdir.

6.1.1 Psikanalitik Açıdan

6.1.1.1 Elektra kompleksi

Yazar, Nilsu'nun babasıyla olan ilişkisini Freud'un psikanaliz kuramına göre değerlendirir. Romanın başında Nilgöl ve Bertan Baran'ın ayrıldığı anlatılır. Bertan kısa süre içinde yeni bir gönül ilişkisine başlar. Onun yeni kız arkadaşı Selen, Nilsu'da rekabet duygusunu tetikler. Babasını bu kadınla paylaşmak istemez. Freud'un Oedipus karmaşası olarak adlandırdığı bu sendroma göre ataerkil toplumlarda erkek çocuklarının anneye, kız çocuklarının ise babaya ilgisi daha yoğun olur. Bu karmaşanın kız çocuklarında görülmesi Elektra kompleksi olarak adlandırılır. Kız çocukları kendilerini biyolojik yönden eksik hissettiği için baba figürüne daha çok bağlanır ve annelerini rakip olarak görürler ve annelerinin yerine geçmek isterler. (Tong, 2006) Yazar bu kompleks hakkında okuru bilgilendirir. Nilsu'nun hayatında babasıyla ilişkisine engel olan anne figürü kalmadığı için gelen yeni kadın onun için tehlike arz eder.

“Çünkü anneler , babalarına aşık kız çocuklarının en büyük rakipleri de olsalar, sonuçta tehlikesizdirler. Ama ‘birisi’ bilinmeyendir ve çok tehlikelidir! Babamın ‘birisi’ beni öyle tedirgin eder, gece ve gündüz düşlerimi öyle sık böler, ıssızlıklarımı korkuyla doldurup keyfimi kaçırır oldu ki, gözümün önünde yüzlerce farklı resimden oluşan ‘babamın sevgilisinden başka bir şey göremez, düşünemez oldum. Beni paniğe kaptıran... tamamen tiksindirici, çirkin, cadalo, sıska, dişlek, sivri tırnaklı, öcü, cırtlak sesli ‘babamın sevgilisi’nin hayaletiydi.” (Uzuner, 2013, s.42)

Burda küçük kızın daha tanışmadığı yeni rakibiyle ilgili düşünceleri belli olur. Aklına gelebilecek bütün kötü sıfatlarla adlandırdığı bu yeni kadın onun için bir düşman niteliğindedir.

Nilsu “... Eğer kızı olmasaydım babamı bir erkek olarak beğenir, onunla ilgilenirdim.”(Uzuner, 2013, s.38) cümlesiyle babasına olan duygularını da açık bir şekilde beyan eder. Babasıyla ilgili kıskançlığı öyle bir boyuta gelir ki, rüyasında onunla fiziksel yakınlık yaşar. Bu durumda Freud kız çocuğun hadım edilmiş olmaktan korktuğunu ve bu sebeple bir penise sahip olmak istediğini belirtir. Uzuner, Nilsu’nun ağzından hem bu özentisini hem de kadın ve erkeğin nasıl kalıplara sokulduğuna dair düşüncelerini aktarır. “Kız ve oğlan çocuklarının birçok doğal hayat pınarını kurutan dev baraj duvarları gibi yükseltilmediği o ilk yıllarda, ‘kadınlar ve erkekler’ üzerine belirttikleri görüşleri pek ala yol gösterici ve eğiticidir” (Uzuner, 2013, s. 48) ifadesiyle çocukların küçük yaşlardan itibaren cisiyetine göre terbiye edildiğini, ataerkil düzen standartlarına ve topluma uygun şekilde yönlendirildiğini ve bu durumun çocuklar üzerindeki olumsuz etkisine vurgu yapar.

“Beş yaşındayken ‘kadınlar’ üzerine düşündüklerim oldukça basitti. Okula giderler, evlenip ‘gelin’ olurlar, sonra da doğurup ‘anne’! Hepsi buydu. Anne olduktan sonra artık olacak bir şey kalmıyor oluşu beni üzmüyor değildi...Erkeklerin durumu daha değişti. Daha çok gülüyor, para kazanıyor, traş oluyor, bir araya geldiklerinde uzun uzun konuşuyorlardı. Erkekler sünnet oluyor, armağan alıyor ama geceleri yalnız başına sokağa çıkabiliyorlardı. En önemlisi ... ayakta işeyebiliyordu.Sanırım o sıralar beni en çok özendiren, bu sonuncusuydu.” (Uzuner, 2013, s. 48)

Bu paragrafta kadınla erkeğin rol dağılımının eşit olmadığı, kadının sadece ev içi görevlerle görevlendirildiği, maddi kazanç sağlayamadığı ve özgürlüğünün sınırlı olduğu, gece dışarı çıkamadığı belirtilir. Yazar küçük bir çocuğun dilinden bu düzene serzeniş eder. Gelişim çağında olan kız çocuğunun en çok özendiği şey ise erkeğin penisidir. Kendinde böyle bir organ olmamasını kusur görür. Bu kızın babasını kıskanması birçok kez okura aktarılır. “Selen babamın sevgilisiydi! Ama babamın ‘en önemlisi’, ‘en gözdesi’ olmamalıydı! Hayır kendi yerimi ona veremezdim.”(Uzuner, 2013,88) “Ama Selen tıpkı dişimin arasına sıkışmış bir et parçası gibiydi. Çıkmıyordu, görünmüyordu ve rahatsız ediyordu!” (Uzuner, 2013, s.94) Bu ifadelerde kızın saplantılı bir şekilde babasını kaybedeceği korkusu olduğu ve onu paylaşmak istemediği görülür. Bu durum hastalıklı bir durum olarak babası tarafından terk edildiği inancını yaratır. Babasına karşı öfkelenen genç kız yanlış kararlar alır. Bu travma onun bütün hayatını olumsuz etkiler. “Ama ben kararlıyım. Bütün hayatım boyunca, kendi mutsuzluğum, huzursuzluğum ve uyumsuzluğum pahasına, babamdan öcümü alacaktım. Yaşantımı paramparça, duygularımı lime-

lime ederek, beni seven erkekleri de darmadağın ortada bırakarak.”(Uzuner, 2013, s. 138)

Babası tarafından daha az ilgi görmesi onun kişisel ilişkilerinde de sorunlara yol açar. Hayatına yaşça kendisinden büyük erkekleri almaya başlar. “Nilsu babasına çok düşküncü. Ona tapardı. Babası evden ayrılınca , o da hep babası yaşındaki erkeklerin peşine düştü. Kendine baba olacak bir koca arıyor, büyümek istemiyor!” (Uzuner, 2013, s.113) Nilsu’nun arkasından konuşanlar hep böyle söylerler. Onun hayatına aldığı ilk erkek, Amerikalı edebiyat öğretmeni Mike’dır. Mike, Nilsu’dan 16 yaş büyüktür. Genç kadının böyle bir ilişkiye başlamasının sebebi, ailesi tarafından zedelenmiş güven ve sevgi duygusunu tatmin etmektir. Bu durumda Nilsu’nun bütün ilişkileri kendinden en az 10 yaş büyük erkeklerle devam eder. Babasının eksik kalan şefkatini başka erkeklerde aramasına rağmen, onları hep terk eder. Psikanalize göre bu terk edişler erkekleri cezalandırma yöntemidir. Bu sayede terk edilen erkeğin hayali olarak içişi edildiği duygusu uyanır. (Chase 1947, s. 487- 506, aktaran Özden, 2016, s. 216) Nilsu babasına olan öfkesini atmak için erkekleri terk ettiği zaman yaşadığı duygularını şöyle anlatır:

“Daha sonra birçok erkeği de önlenemez ve kontrol edilemez biçimde örseleyecek oluşum, onları yaralar içinde bırakıp terk edişlerimde de, o sırada Mike’a karşı duyduğum tuhaf, tanımlaması güç, hatta tiksindirici keyfi yaşayacaktım. Sanki içimde yatan sinsi bir dişi şeytan zaman zaman uyanıyor, zehrini beni seven erkeklere akıtıp böylece besleniyordu.” (Uzuner, 2013 s.120)

Burada Nilsu’nun aldığı travmayı okur daha iyi görür. Bir kez terkedilmişlik duygusunu tadan çocuk aynı şeyleri yaşamamak için ilk adımı kendi atmaya başlar.

6.1.1.2 Oidipus kompleksi

Yazar Oidipus karmaşasını (bkznz. s.18) sadece kız çocuk üzerinden değil, erkek çocuk üzerinden de örneklendirir. Nilsu ve Teoman’ın geçmiş hayatı kitapta iki farklı çizgide anlatılır. Teoman’ın annesi Cahide Hanımla olan ilişkisi çocukluk anıları üzerinden açıklanır. Bu ilişkide erkek çocuk ve anne arasındaki özel bağlılık dikkat çeker. “Teoman’la Cahide Hanım arasında, baba Hilmi Bey’le abla Nergis’in de bir türlü kavrayamadığı tuhaf, gizemli bir yakınlık vardı.” (Uzuner, 2013, s.24) Teoman’ın annesine bu kadar bağlı olması birçok yönden açıklanabilir. Annesi hayatı boyunca onu el üstünde tutar, bütün sıradışı davranışlarına rağmen bu

özelliğinin sanatçı ruhundan kaynaklandığına inanır. Aynı zamanda oğlunun eğitimine büyük özen gösterir. Oğlunun ileride yazar olacağına inanır. Kendi yarım kalmış hayallerini onun üzerinden gerçekleştirmek ister. Bu yüzden de Teo'nun hayatına giren kadınları, evlenme ihtimalinden dolayı bir engel olarak görür. Oğlunun kız arkadaşları içinde sadece Ula'yı sever, çünkü Teo için faydalı bir ilişkidir. "Cahide Hanım da sevmiştii Ula'yı. Doğrusu Cahide Hanım, oğluyla evlenmek için çabalamak yerine, Teoman'ı kültürü ve coğrafyasıyla zenginleştiren 'kadın'ı sevmiştii. Bu katkılar, Teoman'ın yazma eylemi için çok gerektiidi...İleride..." (Uzuner, 2013, s.204) Teoman için annesinin ne ifade ettiğini okur şu cümlelerden anlar: "Teoman için Cahide Hanım, büyük bir şans, özel bir armağandı. Ve hiç kuşkusuz böyle kalacaktı."(Uzuner, 2013, s.50) Oğlunun annesine karşı düşkünlüğü psikanaliz bağlamında açıklanabilir olsa da annenin oğluna bağlılığı Türk toplum yapısıyla açıklanabilir. Aile düzeninin devam etmesi için çocuk önemli bir etkidir. Ataerkil düzende erkek evlat soyun devamı olarak görülür. Aynı zamanda erkekler aileyi, ülkeyi korumak için savaşa gider. (Eker, 2000) Cahide Hanım'ın oğluna ne kadar düşkün olduğu kızı Nergis'in dilinden aktarılır. "Hep karşıt, hep ters adamdın sen Teo. Annemin ilgisini çekmek için yapıyordun desem, annem zaten bütün varlığıyla senindi... O, oğlu ne yaparsa yapsın, bundan gurur duyulacak bir yan bulurdu nasılsa." (Uzuner, 2013, s. 29)

6.1.1.3 Kaen karmaşası

Ailede ikinci çocuğun doğmasıyla ilk çocuğun konumu sarsılır. Ebeveynlerin ilgisini paylaşmak zorunda olan çocukta kıskançlık gelişir. Bu yüzden ilk çocuk hırçınlaşır, huysuzlanır, anneye kızar. Bu tepkiye Kaen karmaşası denir. (Kolcu, 2016) Romanda Nergis'in annesi ve kardeşi arasındaki ilişkiyi kıskandığı anlatılır. Çünkü o, annesinden beklediği sevgiyi hiç alamaz. Bu yüzden kardeşi Teo'ya karşı bir kıskançlık besler. Nergis de annesinin ona karşı ilgisizliğine tepki çekmek için 8 yaşındayken saçının bir tarafını keser. İki kardeş arasındaki ilişki annelerinin ölümünden sonra düzelir. "Ablası Nergis, eskiden çok daha sert eleştirirdi onu. Kızar, öfkelenirdi kardeşine. Annelerinin tuhaf ve beklenmedik ölümüne kadar sürdü bu."(Uzuner, 2013, s. 28)

Kitapta Nilsu'nun annesiyle kardeşi Cem arasındaki ilişkiyi kıskandığı da görülür. "... Annemin, erkek kardeşim Cem'e baktığı gibi ısıltılı gözlerle bana baktığını, ancak çok uğraşarak hayal edebiliyordum." (Uzuner, 2013, s. 41) Nilsu'nun anlatımından annesinin ona karşı ilgisiz hatta sevgisiz olduğu anlaşılıyor.

6.1.2 Sorumsuz Ebeveynler

Roman Nilsu'nun annesinin ve ardından babasının evi terk ettiğini anlatmasıyla başlar. "Annem yakışıklı bir ressamla evi terk etti. Babam da bir-iki özel eşyasıyla ertesi gün evden ayrıldı. On dört yaşıydım. O sırada kendimde oluşan bedensel ve duygusal değişikliklerle öyle meşguldüm ki, bizimkilerin gidiş yönündeki yoğun trafiğiyle önceleri pek ilgilenemedim." (Uzuner, 2013, s.10) Anne-babasının ayrılması her çocukta olduğu gibi onda da olumsuz izler bırakır. Kadın-erkek ilişkilerine güvensizlik başlar. "Ama annesi ve babası ayrılan çocuklar için, o sıralar bilmediğim başka tehlikeler de vardı: Güven ve belirlilik kavramlarının güdük kalması! Yaşam boyu insanlara güvenmemek, aşka inanmamak ve belirsizlik içinde kaygan bir zeminde tutunmaya çabalamak!" (Uzuner, 2013, s.20) Aslında bu cümleler, Nilsu'nun hayatı boyunca yaşayacağı duygusal çalkantıların bir özetidir.

İki Yeşil Susamuru Türk toplumunda kadınlarla ilgili birçok tabunun yıkıldığı bir romandır. Kadın-erkek ilişkileri modern zamana uyarlanarak anlatılır. Evini terk eden sorumsuz ebeveynler çocukların dilinden eleştirilir. "O yıl öyle çok arkadaşımın anne ve babası boşandı ki kendi aramızda o çocuklara özgü acımasızlıkla birbirimize sataşır olmuştuk. "Seninkiler hala boşanmadılar mı? Ay ne demode ailen var öyle. Gülüyorduk sonra da". (Uzuner, 2013, s. 17) Çocukların anne-babaların sağlıklı ilişkileri yüzünden zor durumda kalmaları ve boşanmanın moda oluşu alaycı bir dille aktarılır. Babanın yeni bir ilişkiye başlaması tolere edilir ama annenin başka bir adamla beraberliği kabul edilmez. "Annemin erkek arkadaşı ve kocasına hiçbir zaman 'annemler' diyemeyişimi, onun ilişkilerini kabullenmeyişime ya da ilişkilerinin sağlamlığına inanmayışima bağlıyorum bugün. Belki de dışı bir önyargıyla, annemin babamdan başkasıyla bütünleşmesini doğru bulamayışımın etkisiyle." (Uzuner, 2013, s.58) Burda kız çocuğun dilinden toplumsal önyargıların küçükten büyüğe her kesim insana sirayet ettiği aktarılır.

Nilsu'nun annesi Nilgöl, okurun karşısına sadakatsiz bir kadın olarak çıkar. Buna rağmen Nilsu'da ona karşı açık bir nefret görülmez. Hatta annesinin gitme sebebini de anlayacak kadar olgundur. Babası akşam yemeklerini kaçırarak kadar kendini işine verir. Annesi ise tutkuları olan genç bir kadındır.

“Annemin tekdüze bulduğu yaşantısından şikayetleri, hala genç bir kadın olduğu ve birazcık heyecanlı bir hayat yaşamak istediğine dair yakınmaları, her şeyden bıktığı konusunda mızızlanmaları evi öylesine dolduruyormuş ki, ev adeta boş kaldı. İki hafta sonra annem telefon etti. Güneyden arıyordu, sesi şen şakrak, keyfi yerindeydi. Cem’le beni yaz tatili için Marmaris’e davet ediyordu. Yaşantımda ilk kez kendi annemin ‘bir başkası’ olabileceğini düşündüğüm, kendi başına onun da bir birey olduğunu hissettiğim gün, o telefon konuşması gününe denk düşer.” (Uzuner, 2013, s. 11-12)

Romanda ailesini terk eden bir kadın daha vardır. Amerikalı edebiyat öğretmeni Mike, üç yaşındayken annesi onları terk eder. Dansöz olan Alicia’nın özgür ruhuna evlat sevgisi de zincir vuramaz. Bu terk eden kadınlar, erken evliliğe bir başkaldırı olarak romana yerleştirilir. Kişinin kimliğini bastırmasının sadece kısa bir süre mümkün olabileceği gösterilir. Bastırılmış her duygu bir gün kendini dışa vurur.

“Önceleri evlenip kendine tutkun bir öğretmenin küçük karısı, sevimli bir bebeğin güzel annesi olma fikri Alicia’yı heyecanlandırmış ve sahneden uzaklaştırmışsa da, birlikte yaşamanın tekdüzeliği ve ‘anne’ olmanın inanılmaz yoruculuğu, mutfak ile banyo arasında yaşayan, yoksulca bir ev-kadını olarak yaşlanacağı sinyalleri verdiğinde,- Mike henüz üç yaşındayken evi terk etmiş.

Öyle başına buyruk, öyle asi ruhlu ve öyle güzelmiş ki annem, zaten kimsenin karısı falan olamazmış!” (Uzuner, 2013, s.139)

Bu romanda öne çıkan erkek karakter Teoman’dır. Yazar Teoman’ı standartların dışında, kendine özgü bir karakter olarak tasvir eder. Teoman kimliğini bulamamış bir adamdır. İlgi alanlarının sık-sık değişmesi, başarısız evlilikler yapması ve fazla hayalperest olması onun hakkında kaybolmuş bir kişilik olduğunu gösterir. İlk evliliğini okul arkadaşı Zeynep’le yapar. Zeynep kızları Deniz’i doğurduktan beş ay sonra ortadan kaybolur ve ortaya çıktığında siyasi tutuklu olarak hapse girdiği öğrenilir. Teoman karısının yaşadığı sorunlardan kendini sorumlu tutar. “Oysa neşeli ve çekici, üstelik sakın bir kızdı Zeynep. Şimdi böyle çatık kaşlı, tutucu ve katı bir başka kadına dönüşmesine nereden, nasıl sebep olabileceğini düşünüp kendine kızıyor, kahroluyordu.” (Uzuner, 2013, s.69) Zeynep gerçekten de kocasının ütopyacı kişiliğine kızar, toplum için bir tehlike olarak görür.

6.1.3 Feminist Erkek

Teoman kadınlar konusunda hassas düşüncelere sahip bir adamdır. “Bu yüzden bana kızan feministler var. Kadını, doğurabilir insan diye tanımlamama, ayrımcılık yaptığımı iddiasıyla saldırıyorlar. Halbuki ayrımcılık, ayırdığın şeylerden birine yüklenen negatif anlamla oluşur. Ben doğurabildiği için kadını eksik bulmuyorum ki, aksine doğuramadığı için eksik olan erkektir, diyorum.” (Uzuner, 2013, s.278) Uzuner, bu cümleleri Teoman’ın yani bir erkeğin dilinden aktararak kadınlara destek olur. Teo kızkardeşinin meslek sahibi olmasını ister. “Mutlaka meslek sahibi olmalısın Nergis! Bir kadının en kıymetli mesleği ‘anne’ ve ‘eş’ olmadan önce sahip olacağıdır.” (Uzuner, 2013, s.176) Kadınların ilk önce maddi bağımsızlığının olmasının gerekliliği vurgulanır. Bu hassas adam, karısı Ülker’in evlilikten sonraki değişiminde kendi suçu olup olmadığını sorgular.

“ Belki de Teoman’ın suçuydu? Eğer istenmeden kalınan o erken gebeliği teşvik etmeseydi, bir çocukları olması düşüncesiyle böyle çok heyecanlanmayıp bu heyecanı Ülker’e de bulaştırmıyaydı. Önce Alican doğdu, sonra apar-topar evlendiler. ‘Karı’ ve ‘anne’ olmak Ülker’i aynı hızla yok etti. Çok gençti belki, çok hazırlıksızdı...Ya da, ne evlilik, ne de annelik uyuyordu doğasına. Ülker kayboldu. Bebeğin bakımı, ev işleri ve yalnızlık. Bakışları değişti ilkin, kaşları, gözleri farklılaştı, ışığı azaldı, soldu!” (Uzuner, 2013, s. 206)

Bir kadın olarak Uzuner, Teoman gibi kadınlar konusunda sağduyulu bir karakter ortaya koyarak toplumda böyle insanların ne kadar az olduğuna dikkat çeker. Aynı zamanda kadınların hepsinin evlenmek zorunda olmadığını, her kadının doğasında annelik ve eşlik duygularının olmasının gerekmediğini de anlatır. Ülker gibi kadınlar için bu unvanlar ağır bir imtihandır.

6.1.4 Kadın Özgürlüğü

Ergenlik döneminden genç kızlığa adım atmakta olan Nilsu’nun gençlik ve güzellik dışında kaygıları da vardır. Hayatın ona biçtiği ‘güzel kadın’ rolünden çok daha fazlasını istediği iç huzursuzluğundan da anlaşılıyor. “Güzel bir genç kız olmaya başladığımı hem aynada gördüklerimden, hem de üzerime yönelen bakışlardan anlıyordum. Akrabaların, öğretmenlerin ve annemle babamın arkadaşlarının övgülerinden keyiflenmiyorum değildim, ama yalnızca ‘güzel ve cici’ bir kız olarak övülmek bende bir çeşit eksiklik duygusu yaratıyordu.” (Uzuner, 2013, s.10)

Nilsu'nun bu eksiklik duygusu hayatta başarılı, özgüvenli ve özgür bir kadın olmasını tetikler.

Kitaptaki çeşitli kadın karakterler arasında yazarın daha çok yanında durduğu Bertan Baran'ın sevgilisi Selen'dir. Mesleği mimarlık olan Selen kalıpların dışında, kendine has zevkleri ve özellikleri olan bir kadın olarak okurla buluşur. “Çünkü o zamana dek bildiğim meslek sahibi kadınlar ciddi, koyu renkler giyinen, avizesi, koltuk ve yatak odası takımı bir örnek evlerde kocaları ve çocuklarıyla yaşarlardı.” (Uzuner, 2013, s.60) Selen, Nilsu için bir kıskançlık merkezi olsa da aynı zamanda örnek teşkil eder. Bu küçük kız içten içe Selen'e imrenir. Kitabın farklı sayfalarında Nilsu, Selen'in onda bıraktığı izlenimi anlatır:

“Selen... rengarenk giyiniyor, tiyatroya, baleye gitmeden önce saatlerce makyaj masası önünde oturmuyor...savunduğu fikre tek başına sahip çıka biliyor, üstelik karşıtlarının tümü erkek bile olsa, onlardan ürkmüyor, onlarla rahatça konuşup, kırıtmadan, çekinmeden gözlerinin içine baka biliyordu. Sadeliği, zarafeti ve doğallığı, aklının, kültürünün ve ince zekasının parlattığı eşsiz bir mücevherdi sanki.” (Uzuner, 2013, s.90)

Bu cümlelerle Selen karakteri bir kadın olarak övülür ve dolaylı olarak örnek olarak sunulur. Nilsu'nun karşısında, gördüğü bütün kadınlardan farklı, özgüvenli ve karakter sahibi bir kadın durar. Bu kadın Nilsu'nun hayatına hep bir kılavuz olur. Genç bir kızın karşısına Selen örneğini çıkaran yazar, hem kadınların tipikliğini eleştirir hem de onlara nasıl olması gerektiğinin mesajını verir. “Kendi evimiz ve çevremizdeki insanların evleri birbirine çok benzerdi. Hangi arkadaşınızın evine gitseniz, kendi zevki yerine ‘filancanıninkine benzer olmak’ virüsü bulaşmış annesinin tıpatıp döşediği ‘aynı ev’e gitmiş oluyordunuz.” (Uzuner, 2013, s.59) Türk kadını imajına pek uymayan Selen, romanın yazıldığı dönem için henüz yeni olan bir değişimi çağırıştır. Eğitimli, meslek sahibi ve özgür bir kadın olarak Feminizm'in talebini karşılar.

6.1.5 Erken Yaşta Evlilik

Yazar kitapta erken evliliğin sakıncalı olduğuna dikkat çeker. “Kendini tanımadan, ne istediğini bilmeden ciddi ilişkilere girmek, bir insanın hem kendine hem de karşındakine yapabileceği en büyük haksızlıktır!” (Uzuner, 2013, s.39) Erken yaşta evlenen çiftler sorumluluk dolu hayattan ve birbirlerinden çok çabuk sıkılıp pişman

olurlar. “Her şey öyle çabuk oluyordu ki çoğu çok gençken evlenip otuzlu yaşlarında ‘boyu kadar’ çocuğa karışan bu aileler ve biz çocukları adeta bir moda oluşturuncaydık.” (Uzuner, 2013, s.17) Yazar Cahide Hanım’ın da erken evliliğini olumsuz bir örnek olarak gösterir. “Lise son sınıftayken, kimsenin anlayamadığı ve nasıl bir aşk olduğunu kavrayamadığı, açıkçası kendisinin de bu kimseleri pek önemsemediği, belki de yalnızca bir tutkuyla peşine takılıp Anadolu’yu karış karış dolaşacak -kuzeninin sınıf arkadaşı- genç bir kaymakam adayıyla apar topar evlenmişti.” (Uzuner, 2013, s.51) Gençliğin verdiği bir tutkuyla meslek sahibi olmak yerine birinin karısı olmayı seçen Cahide Hanım bundan kaynaklanan ‘düş kırıklığı ve ezikliği’ edebi eserlere düşkünlüğü ile teselli etmeye çalışır. Yazar kadınların eşlik ve annelik dışında bir vasfının olmamasını intiharla sonuçlanabilecek sakıncalı bir durum olarak kaleme alır.

“Annelik ve karılık, insan yaşamı içinde doğum, hastalık, büyümek, yaşlanmak ve ölmek kadar doğal oluşumlardan kadının payına düşen ekstralardır. Anne ve karı olmak için çok çalışmanız, çok iyi eğitilmiş olmanız ve başarı hırsıyla donanmanız gerekmez. Hemen bütün yetişkin dişiler birinin karısı ve birilerinin annesi olabilirler. Halbuki doğal oluşumunun dışında seçilen hedefler, ulaşılmak için irade, mücadele, çalışkanlık, birikim ve enerji gerektirirler. Belki de Cahide Hanım’da bunlar zayıftı.” (Uzuner, 2013, s.51)

Kadınların bir hedeflerinin olması, başarı için çalışmaları onların hayata tutunmasına vesile olur. Teoman annesinin intiharı üzerine düşünürken şöyle bir kanıya varır: “Annem bütün farklılığına karşın, içindeki geleneksel kimliğin baskın gücüne karşı verdiği savaşta yenildi. Belki de ölümü bekleyemeyişi, kadın, insan, eş ve anne olarak bir kerecik de olsa kendine başkaldırışıydı...” (Uzuner, 2013, s.84) Hayatı genç yaşta bir aile içinde sıkışıp kalan Cahide Hanım, hayallerini yarım bırakmanın acısını intihar ederek alır. Bastırılmış benliğinin verdiği huzursuzluğa daha fazla dayanamaz.

6.1.6 Kadının Cinsel Özgürlüğü ve Kürtaj

Bu romanın yazıldığı tarih, Türkiye’de Feminizm hareketinin güçlendiği bir döneme denk gelir. Kürtajın ve evlilik dışı ilişkinin normalleştirilmeye çalışıldığı bir zaman aralığıdır. Yazarın böyle bir normalleştirmeye destek verdiğini görürüz. Nilsu’nun 16 yaşında sevgilisi Mike ile ilk cinsel deneyimini yaşaması, Bertan Baran’ın Selen ile evlilik dışı beraber aynı eve taşınması; kitapta olağan bir durum olarak tasvir edilir.

Hatta Selen Nilsu'nun doğum kontrol haplarını gördüğünde onu azarlamaz, ayıplamaz, sadece doğru bir şey yaptığı için destekler. "Haplara gelince; korunuyor oluşuna sevindim. Bu markayı nereden bulabildiğini merak ettim yalnızca, Amerika'dayken ben de aynısını kullanırdım da. Neyse. Benim bu konuda söyleyebileceğim tek şey, arkadaşlık ettiğin gencin sana layık biri olması dileğimidir." (Uzuner, 2013, s.145) Selen'in haplarını fark etmesi üzerine korkuya kapılan Nilsu, bu konuşmadan sonra rahatlar. Nilsu'nun korkusu onun ailesi tarafından uygun görülmeceği bir hata yaptığına işaret eder. Uzuner, Selen'i Batı kültürüne sahip bir kadın olarak karakterize eder ve aynı zamanda istenmeyen hamileliğini kürtajla sonlandırmasını destekler. Yazarın bir kadın olarak Feminizm'i desteklediği görülür.

6.1.7 Ekofeminizm

Ekofeminist unsurları romanlarında bolca kullanan yazar, bu kitap ile ilk adımı atar. Kitabın ismi onun çevrecilikle yakından ilgilendiğine işaret eder. Susamuru bu kitabın ekolojik boyutunu temsil eder. Kendisini susamuru ilan eden Teoman, doğayla ilgili problemleri dile getirir:

"Sizlere aktardığım bu öykünün yazarı, tükettiğiniz yüzyılın başında, susamurlarının en büyük düşmanını avcı tazılar olarak düşünüyormuş. Halbuki boşalan rakı ve 'ouzu' şişelerinden tutun da her türlü kirliliğin yarattığı tehlike, bozduğu ekosistem zinciriyle susamurlarını da bir gün tükenen türlere dahil edecektir. Kirlilik bir bütündür! Hava, su, toprak birbiriyle etkileştiği gibi, kıtalar ve okyanuslar da bu bütünün parçalarıdır. Ve yeryüzünde yaşayan kimse, hiç kimse bu tehlikeden korunamaz, rengi, ırkı, dili, para birimi ve cinsiyeti pek makbul bile olsa!" (Uzuner, 2013, s.229)

Yeşil, doğanın rengidir. Aynı zamanda romanda Yeşiller Partisi isimli bir çevreci partinin de ismi geçer. Teoman bu partinin üyesidir. Kadının doğayla bütünleşmesi romanın sonlarına doğru gerçekleşir. Nilsu, Teomanın yeni kurmak istediği Greenhope-Yeşilümit partisinin logosu için çizilen iki susamuru eskizini görür. Susamurlarından birini yani Teoman'ı yeşile boyar ama diğerini boyamakta tereddüt eder. Sonra onun üstüne *yeşil* sözcüğünü yazar ve kadınla doğanın birleştirilmesinin ilk adımını atmış olur.

6.2 Balık İzlerinin Sesi

1992 yılında yayımlanan kitap, 1993 yılında Yunus Nadi Roman Ödülü'nü kazanır. Uzuner, *Gümüş Yaz Gümüş Kız* kitabında Romain Gary'nin *Yalan-Roman* adlı

romanından etkilendiğini yazar. Bunun sonucunda Romain Gary’e mektuplar yazmaya başladığını ve daha sonra BİS romanını kaleme aldığını anlatır. Yazar bu romanı kendisine en yakın olan kitabı olarak nitelerken, kitabın değerinin belki on yıl sonra yazılmış olsa daha iyi anlaşılacağına da altını çizer. İlk adı *Metafor* olan romanda sıradan insanların değerlerine alaycı ve sert bir eleştiri vardır.

Bu romanın anlatıcısı ve başkarakteri Afife Piri’dir. 88 ülkeden kendini seçilmiş sanan 88 kişi Kuzey Avrupa’da bir klinikte toplanır. Bu insanlar kendini seçilmiş ve özel zannederken aslında ‘normal’ olmadıkları için toplumdan tecrid edilerek, tedavi olunmak ve normalleştirilmek üzere bu kliniğe getirilir. “Beni seçtiklerinde yirmi bir yaşındaydım. Ülkemi temsil etmek için milyonlarca genç arasından seçilmek, kuşkusuz onur vericiydi.” (Uzuner, 2018a, s.15) Romanda ütöpik bir ruh hastalıkları kliniği ve burdaki hastaların hayal gücü anlatılır. Buradaki hastalar kendilerine yeni bir yaşam alanı kurmak için uğraşır. Yazar kendini seçilmiş sayan bu hastaların dilinden sıradan insanların dünyasını eleştirir. Normallerin dünyasında anormal olan her şey burda normal kabul edilir.

6.2.1 Tarihe Yazılan Kadınlar

Kliniğe seksen sekiz ülkeden, seksen sekiz kendini seçilmiş sanan insan toplanır. Yazar bu insanlar hakkında bilgi verdikçe, bu kişilerin aslında tarihi şahsiyetlerle dolaylı yoldan bağlantılı olduğu ve kliniktekilerin kendilerini bu şahsiyetlerle özdeşleştirdikleri anlaşılır. Bu özdeşleştirilen karakterler özenle seçilir. İkili kimliğe bürünen bu insanlar, olmak istedikleri şahsiyetlerin bir takım karakteristik özelliklerini yansıtır. Kitabın anlatıcısı ve klinikteki tek Türk olan Afife Piri’nin kökleri, meşhur denizci ve kartograf Piri Reis’e ve Türk tarihinde ilk tiyatro oyuncusu sayılan Afife Jale’ye dayanır. Afife Piri, ulu dedesinin denizci ruhunu ve oyuncu büyükannesinin bakışlarını kendinde taşır. Afife Jale, Türk Tiyatro tarihinde sahneye çıkan ilk Türk-Müslüman kadın oyuncudur. İlk defa 1920 yılında İstanbul Kadıköy’deki Apollon Tiyatrosu’nda Hüseyin Suat’ın *Yamalar* oyununda sahne alır. Bu yıllarda Müslüman kadınların sahneye çıkması kanunla yasak olduğu için Afife Jale birçok kez tutuklanır. 1923 yılında Cumhuriyet’in ilan edilmesiyle Türk kadınlarının sahneye çıkmasına izin verilir. Yaşadığı sıkıntılardan dolayı baş ağrıları ortaya çıkan ve tedavi için morfin kullanmaya başlayan oyuncu bağımlı olur. Bu

yüzden eskisi gibi sahne alamaz. Sıkıntılı bir hayatın ardından 1941 yılında yaşama veda eden oyuncunun adına 1997 yılından itibaren “Afife Jale Tiyatro Ödülü” verilmektedir. (URL-5) Afife Piri karakteri, cesaret timsali olan Afife Jale’yi okura hatırlatmaktadır.

Asıl adı Tuula olan genç kız kendini Fransa’da savaş kahramanı olan Jeanne D’arc ile özdeşleştirir. “Gönnar’ın tanıştırdığı adıyla Tuula, ama Gönnar gider gitmez bizlere fısıldadığı kendi seçtiği adla Jeanne’in *seçilmiş*, çok özel bir kadın olduğu hemen anlaşılıyordu.” (Uzuner, 2018a, s.25) Romanda İsveç asıllı olduğu söylene de koyu bir Fransız aksanıyla konuşması, onun Jeanne D’arc ile olan ilişkisini güçlendirir. “Jeanne ... anadili olan İsveççe ve Fince dahil tümünü koyu bir Fransız aksanıyla konuşuyordu. Uzun süre Fransa’da yaşamış, bu süre kendini ifade ettiği bütün dillere yansiyacak denli etkili olmuştu. Belki de bunun başka bir açıklaması vardır, olacaktır ya da olmuştur.” (Uzuner, 2018a, s.26) Tuula farklı saç kesimiyle yüzünün bir tarafından bakıldığında kadın, diğer tarafından bakıldığında erkeğe benzer. “Bal rengi saçlarının bir yanı kısıcık kesilmiş, öbür yanı kulağının iki parmak altına kadar uzatılmıştı. Sol yandan bakınca alabros oğlan çocuğu suratlı, modern bir kadınla, sağdan bakınca klasik anlamda dişi bir başka kadınla karşılaşıyordunuz.” (Uzuner, 2018a, s.26) Jeanne D’arc’ın kadın olmasına rağmen kendini erkek gibi gösterip savaşılar katılması ve ülkesi için büyük bir galibiyet kazanması Tuula’nın simasında kendini yansıtır. Jeanne D’arc, Orta Çağ’da kadınların cadı olarak suçlanıp yakıldığı engizisyon mahkemesiyle infaz edilerek yakılır. Sonra da affedilerek kilise tarafından ‘azize’ ilan edilir. Kitabın ilerleyen sayfalarında Tuula’nın köklerinin D’arc’a uzandığı belirtilir. Sahip olduğu özelliklerden dolayı bu bağlantı doğal karşılanır. “Jeanne’da öyle özel bir albeni, öyle olağandışı bir hava vardı ki, cesareti, özgüveni ve kararlılığını böyle açıklamak, pek de yanlış görünmedi bana.” (Uzuner, 2018a, s.31)

Aurore Sand, 19. yüzyılda yaşamış Fransız yazar Georg Sand’ın torunu olarak okurla buluşur. Asıl adı Aurore Dupin olan Georg Sand, kadın olduğu için kendi imzasıyla yazmaya çekinir ve kitaplarını erkek takma adı kullanarak yazar. Aurore ilk ünlü kadın yazar olarak bilinen Georg Sand’ın sadece kişiliğini değil, aynı zamanda giyim tarzını da yansıtmak için erkek kıyafetleri ile dolaşır. Afife onu ilk gördüğünde okura

bu cümlelerle tarif eder: “Solgun ince yüzlü, şık siyah şapkasının altına gizlediği uzun saçları ve dolgun göğüsleri olmasa, tamamen erkek giysileri içinde, oldukça efemine bir erkek görüntüsü veren, iri kemikli bir kadın söz aldı üçüncü olarak. Kararlı, donuk bir sesi vardı.” (Uzuner, 2018a, s.40) George Sand feminist olarak kabul edilmesine rağmen kendisini bu harekete dahil etmez. Sand, yaşadığı gönül ilişkileriyle de anılır. Bunlardan en uzun soluklusu ünlü besteci Chopin’le yaşadığı aşktır. Romanda Sand’ın hayatına göndermeler yapılır.

“Büyük babaannesinin mezarı başında yapılan bir anma törenine çok renkli giysiler içinde, iri çiçekli dev bir şapka ve bol makyajlı olarak gittiği günü anlattı Aurore. Büyük babaannesinin en sevdiği şarabı kadeh kadeh dağıtmış önce. Chopin’in onun için yazdığı prelüdüleri kaydettiği bir kaseti, bütün mezarlıkta duyulacak güçlü hoparlörlerle dalga dalga yaymıştı tüm canlı ve ölü kulaklara daha sonra. Dans etmiş, şarkı söylemiş, büyük babaannesinin cinsel anılarını anlatmıştı son olarak da.” (Uzuner, 2018a, s.40)

Aurore’nın renkli elbise ve bol makyajlı hali babaannesinin yaşantısıyla zıtlık içindedir. Bu davranışıyla George Sand’ın hayatında eksik kalan yönleri dikkat çeker. Ölünün arkasından ağlayanların aksine mezarlıkta eğlenmesi ölümünden yıllar geçmesine rağmen yas tutuyormuş gibi yapanlara bir tepkidir.

Brooks Nin ise yine bir yazar olan Anais Nin’in torunu olduğuna inanır. Kitapta cinselliğini sergilemesi ile dikkat çeken Brooks Nin, kitaplarında erotik konulara değinmesiyle ünlenen Anais Nin’i yansıtır.

“Sulandırılmış domates salçasını özenle vücuduna sürüyor, o güzel, bembeyaz göğüslerini, dolgun kalçalarını kan kırmızısına boyuyordu. Otomatik Asahi-Pentax’ıyla ‘self-nude’larını çekiyordu. Kendi tanımlamasıyla, dudaklarını fotoğraflıyordu. Bu fotoğrafları odasının kapısında sergiliyordu. Brooks’un fotoğraflarındaki pornografik temanın ana objesi dudaklardı. Daha çok vajinal dudaklar.” (Uzuner, 2018a, s.78)

Anais Nin, 20. yüzyılın ortalarında cinselliğin tabu olarak görüldüğü bir dönemde yazılarının ve günlüklerinin ana teması olarak erotizmi seçer. Kendisi aynı anda iki erkekle evli kalsa da eşleri birbirlerinden haberdar olmazlar. (URL-6, 2022) Brooks romanda *femme fatale* adlandırılır. Bu kelime Fransızca’da *felakete neden olan kadın* anlamı taşır. Bu tiplere ilişki yaşadığı erkeklere sorun çıkaran kadınları anlatmak için kullanılır. (URL-7) Yazarın kahramanlarını benzetmek için seçtiği bu kadın şahsiyetlerin, farklı dönemlerde yaşamalarına rağmen ortak yönleri vardır. Bu kadınlar erkek egemen toplum düzeninin baskılarına rağmen kendi alanlarında ilklere imza atar, kendine özgü yöntemlerle parlar, adlarını tarih ve edebiyat

sayfalarına yazarlar. Bu kişileri kendi benliklerinde yaşatan roman karakterleri ise dahilikle deliliğin arasındaki ince çizgide sıkışıp kalırlar.

6.2.3 Aşk ikilemi

Yazar Afife'nin timsalinde kadınların isteklerini, arzularını ve ikilemlerini anlatır. İki farklı erkeğin ilgi odağında olan bu genç kız, hem Romain'den hem de Anders'den hoşlanır ve iç çatışması yaşar.

“ ‘Bir kadının mutlaka iki sevgilisi olmalı’ tezine delilik diye bakanlar geldi aklıma Mantıklı, sevecen, güvenilir bir erkeğin sakın, huzurlu, dost sıcaklığındaki sularında dinlenen kadın beyninin keyifli doyumunu düşledim. Duygulu, coşkulu, sorumsuz ve çılgın bir başka erkeğin, serseri, heyecanlı, sürpriz dolu dalgalı denizinde ter içinde boğuşmanın serüven lezzetiyle ölüp ölüp dirilen dişi ruhun doyumunu düşledim sonra.Bu ikisi aynı erkekte asla yaşanamaz!” (Uzuner, 2018a, s.88)

Bu çatışmada sadece bir erkeği seçmesi gerektiğini bilen Afife; hangisinin kendi düşünce tarzı, değerleri ve karakteriyle uyumlu olabileceğini sorgular.

“Konuyu ‘iki erkek arasında kalan kadın’ olarak işlemek, Anders ve Romain’e olduğu kadar, kendime de yapılmış bir haksızlık olurdu. Çünkü sorun, kavramlar, değerler ve gereksinimler düzeyindeydi. Gençlik, güzellik, cinsellik, ve zarafet bir yanda Anders adı altında; zeka, cesaret, kültür, humor ve şefkat öbür yanda Romain adı altında birleşmişti...Önemli olan , Afife Piri gibi bir kadının bu değerlerden hangisine daha yatkın olduğuydu. Peki neden ikisi bir arada olmasın?” (Uzuner, 2018, s.107)

Afife yaşadığı içsel çatışmanın ardından Anders'le birliktelik yaşar. Bu ilişkiyle ilgili duygularını şöyle aktarır: “İyi bir yemekten tıka basa doyararak kalkan ama hala gözü doymamış birinin tersine, sanki benim gözlerim doymuştu da, hala açtım.” (Uzuner, 2018a, s. 114) Tensel doygunluğa ulaşan kadının ruhsal açlığını gidermediği sürece bir erkekle birlikteliği mümkün değildir. Çok eşliliğin sadece erkeklere mahsus bir seçim olduğu düzenin içinde yazar, Afife'yi kullanarak iki erkekle beraberliğin mümkünlüğünü sorgular. Afife çok eşlilik kavramını irdelese de seçimini tek bir erkekten yana kullanarak Romain'i seçer. Kadın romancının kaleminden kadınların istekleri, arzuları ve tercihleri aktarılır. Zeka, cesaret, humor, kültür ve şefkat gibi özellikler bir erkekte olması gereken en önemli değerler olarak belirlenir.

“Ah ihtiras, ah dünyevi tutku! Ah maddiyatla şişirilen hoş gurur! Ah normal olmanın iyileştirilemez sıradanlığı!.. Ah ve de ahh!.. Tiyatral bir üzüntüyle derin derin içini çekti Cyrano.

-İşte bu yüzden bizim uygar atalarımız birbirilerini ve adanın barışçıl gerçek insanlarını yüzyıllarca kırıp geçirmişler.” (Uzuner, 2018a, s. 170)

6.2.4 Erkin Yenilgisi

Kitapta hırslı ve ihtiraslı erkekler tarafından savaşlarla yönetilen dünya düzenine bir eleştiri vardır. Üstelik bu eleştiri asıl adı Edmond olan ama kendini Cyrano adlandıran bir erkek tarafından yapılır. Cyrano politikacıları, kralları, tarihçileri eleştirir. Onları eleştirirken kadınları yüceltir. “Bir de kadınlar var sevgili matmazel! Kadınlar ... Onlar Tanrının kendisini affettirmek için yarattığı, dehasının en önemli kanıtı, en büyük şaheseridir.” (Uzuner, 2018a, s.92) Edip, güç kavramının ‘normaller’ tarafından fazla önemsenmesiyle alay eder. “Egemenlik mi? Ah bu *normaller*! Neden her eylemin içinde ille bir güç ya da cinsellik unsuru olabileceği saplantısıyla dünyalarını iyice daraltırlar?” (Uzuner, 2018a, s.109) Yazar, kadın bakış açısıyla erkek egemen düzene itirazını bildirir. Romanda normalleri temsil eden iki karakter vardır. Birisi çamaşırhane görevlisi Vigdis, diğeri ise Birleşmiş Milletler temsilcisi sosyoloji profesörü Dr. Gunnar’dır. Gunnar erk’in sembolü olarak gücü temsil eder. Bütün öğrenciler onun emirlerine uymak zorundadır. Romanın sonlarına doğru Gunnar karakterinin de seçilmişlere katıldığı görülür. O kendini Cengiz Han adlandırır. Seçilmişler arasında normallere karşı en tepkili olanı da odur.

“-Şu Cengiz Han...kendi normal türdeşlerine öyle çok ilerlemiş ki, hırsını alabilmek için giderayak başlarına rezalet bir çorap örmüş. Tekdüze, felaket zevksiz bir gürültüyü, yepyeni bir müzik olayı olarak piyasaya sürmüş ve ciddi bir başarı kazanmış. Kendileri doğuştan normal olup da, sonradan seçilmiş özel öğrencilerin arasına katılanlar böyledir Afife. Onlar normal insanlara bizlerden daha fazla öfkelenirler.” (Uzuner, 2018, s. 217-218)

6.2.5 Tek Tip Kadına Eleştiri

Yazarın kadın konusuna bakışı incelendiğinde kitapta, sıradan kadınlara bir sıra göndermeler yapıldığı görülür. Örneğin; hastane personeli olan Vigdis’in timsalinde hayatını, işini sevmeyen, yeniliklere kapalı kadınlar hedef alınır. Böyle kadınların hayattan hiçbir tat alamaması, buna engel olmak için hiçbir adım atmaması ve pasif kalması yazarı endişelendirir. Kendi benliğini sevip saygı duymayan kadını robot olarak nitelendirir. “Vigdis’in o bütün normal insanlara özgü, işini, yaşamı ve kendini sevmeyen, buna karşılık değişime, farklılığa ve öncülüğe en ufak kredi vermeyen bakışlarına uyku tülleri çekerek odama girişi, gerçekten yürekler acısıydı.”

(Uzuner, 2018a, s.55) Afife Piri kız arkadaşının ne kadar normal bir kadın olduğuna dikkat çekmek için “Pastasının içinden güvercinler çıkan bir düğün hayal edermiş meğerse” (Uzuner, 2018a, s.43) cümlesini kullanır. Burada genç kızların gösteriş meraklısı olması, özel günlerini büyük bir reklam malzemesine çevirmesi ve diğer insanlarla büyük bir yarış içerisinde olması eleştirilir. Kadınlar sadeliğe davet edilir.

6.2.6 Kadın-Erkek İlişkileri

Romanda kadın-erkek ilişkisinin duygusal boyutları da ele alınır. “...Söz konusu aşk, normal bir erkekle, bir kadın arasında başlasaydı beni bu denli ilgilendirmez, heyecanlarının bir süre sonra çözülecek olduğunu ve aynada gördükleri nedeniyle birbirilerini kırıp, suçlayacaklarını bilerek, hafifçe gülümserdim.” (Uzuner, 2018a, s.28) İlişkilerde aşkın temelini sağlam atılmadığı, geçici bir hevesle yaşandığı ve bu heves bitince tarafların gerçeklerle yüzleşeceği ima edilir. Aynı zamanda ilişkilerin merak konusu olmasının ve üçüncü tarafların müdahalelesinin hata olduğunun altı çizilir.

Yazar seçilmiş öğrencilerini ütöpik bir adaya toplayarak normalleri cezalandırır. BİS adası seçilmiş öğrencilerin modern dünyanın bütün zevksizliklerinden uzak, birbirlerinin sınırlarına saygı duyarak, barış içinde, sanatla uğraşarak zaman geçirebilecekleri bir adadır. Adada üç müzikhol, üç sinema, bir kütüphane, iki spor salonu mevcuttur. Sanatçı, böyle bir ada yaratarak modern kültürün olumsuzluklarına, eksiklerine ironi yapar. Balıkların adayı insanlardan temizlemiş olması sembolik olarak doğanın korunmasını temsil eder. Yazar tüm canlıların eşit olduğu ve doğanın tahrip edilmemesi gerektiğinin mesajını verir. Kitabın sonunda nomallerin dünyasının tahribata uğraması, ayın denize düşmesi, denizin çekilmesi ve balıkların ölmesi onlara doğanın verdiği bir ceza olarak algılanır.

Genel olarak BİS romanı, Uzuner’in metinlerarasılık kullanarak kültürel bilgileriyle zenginleştirdiği bir ütopyadır. Kitapta tarihe adını altın harflerle yazdıran birçok şahsiyete -fizikçi Galileo Galilei, yazar Miguel de Servantes, Romain Gray, besteci Edvard Grieg, ressam Leonardo da Vinci vb.- göndermeler yapılır. Mekan olarak

Kuzey Avrupa-Norveç'in seçilmesi, yazarın Norveç'te geçirdiği yıllardan ilham aldığını gösterir.

6.3 Kumral Ada Mavi Tuna

Buket Uzuner'in üçüncü romanı 1997 yılında yayımlanan *Kumral Ada-Mavi Tuna*'dır. Postmodern öğelerle işlenmiş bu romanda olaylar, geriye dönüş tekniği ile anlatılır. Hikâyenin esas anlatıcısı, aynı zamanda başkahramanlardan biri olan Tuna'dır. Yazar, 70'li yıllardan itibaren Türkiye'de süren sağ-sol kavgalarını Tuna'nın iç dünyasına yansıtır. Tuna, kendi içinde bir çekişme yaşarken ülkede çıkan iç savaşa asker olarak alınır. Tuna'nın iç savaşıyla ülkedeki iç savaş paralel olarak işlenir. "Kapı çalındı. İki asker beni almaya gelmişti. İç savaş çıkmış, seferberlik ilan edilmişti. Bunu bekliyordum. Hiç şaşırmadım. Bunu uzun zamandır korku ve kuşkuyla hep bekliyordum." (Uzuner, 2019a, s.1-2) Gerçeklik algısını kaybeden karakter, yaşadıklarının kendi bilincinin yarattığı bir rüya yani kabus olduğunu düşünür ve bu kabustan uyanmaya çalışır. "Bunların hepsi bir rüya! Düş görüyorum ben...Evet, evet hepsi bir karabasan bunların...Birazdan uyanacağım ve bu karabasan bitecek!..Beynimin kötü bir oyunu bu bana..." (Uzuner, 2019a, s. 30) Tuna'nın savaş boyu çocukluk arkadaşlarıyla karşılaşması onun iç dünyasıyla yüzleşmesini sağlarken, yazarın da ülke gerçekleriyle ilgili değinmek istediği konuları kaleme almasına yardımcı olur. Uzuner, Türkiye'nin asırlar boyu çok uluslu bir devlet olduğuna ve buna rağmen insanların hoşgörü, karşılıklı anlayış ve samimiyet içinde yaşadığına dikkat çeker. Bu niteliklere sahip bir ulusun sağ-sol çatışmaları yaşamasının onları insani duygulardan uzaklaştırabileceğini anlatmak ister. Tuna, savaşıyla sebebiyet verenlerin sadece erkekler olmasını kendi içinde sorgular. "Hep söylendiği gibi androjen hormonu ve erkekler miydi bu insanlık tarihiyle yaşıt kıyımın, bu kahreden şiddetin kaynağı? Erkekler tek başlarına bunca kanın ve ölümün günahını yüklenbilir miydi?" (Uzuner, 2019a, s. 44) Tuna karakteri; düşünen, sorgulayan, hassasiyetleri olan duyarlı bir erkektir. Düzene ayak uyduran erkeklerden farklı olarak, eşitsizliğin karşısında durur. Yazar kendi karakterini şöyle değerlendirir: "Tuna, kuru akıl ve mantıkla başarılı ve güçlü olmak formülü diretilen erkek-insan modeline karşı çıkmaktadır. Asıl cesaretin yüreğin sesini boğmayan bir akıl ile sağduyuyu boğmayan bir mantık olduğuna inanır. (Uzuner, 2002, s.297)

Yazar romanda çeşitli kadın karakterleri oluşturarak ve onların sorunlarına değinerek kadın konusunun da altını çizer. Bir diğer başkişi olan Ada ve diğer karakterlerin - Meriç, Zübeyde, Pervin, Mürşide hanım ve Aliye- timsalinde kadın konusu ele alınır. Yazar, yer-yer bu karakterleri karşılıklı kıyaslayarak, bazen de onların erkeklerle olan ilişkilerini anlatarak kadın sorununu irdeler. İstanbul'un Kuzguncuk semtinde komşu olan Mercan ve Atacan ailesi, kültürel ve ekonomik düzeyde birbirinden çok farklı iki ailedir. Bu ailelerin ortak bir kaderi paylaşmasına çocukları arasındaki ilişki sebep olur. Ada, Mercan ailesinde Türkiye'nin iki yıldız oyuncusunun evladı olarak dünyaya gelir. Evin tek çocuğu olmanın verdiği ayrıcalıkla şımartılarak büyür. Tuna ise kazancını terzilikten sağlayan Atacan ailesinde dedesi, büyükannesi, annesi, babası ve abisi ile birlikte yaşar. "Kuzguncuklular dillere dolanan bu iki ailenin hikayesini unutamazlar. Ada'nın ailesi Kuzguncuk'a yerleşmeseydi, benim ve ailemin yaşantısı tamamen bambaşka olacaktı...Elbette onlarınki de." (Uzuner, 2019a, s.35)

6.3.1 Kadın Erkek Ayrımı

İki aileyi kader ortağı yapan şey, evlatlarının birbirine duyduğu aşktır. Aras ve Ada iki çetin karakter, çocukluk yıllarından birbirlerine ilgi duyar. Aras karakteri yakışıklılığı, lider özellikleri ve zekâsıyla herkesi kendine hayran bırakır. Yaşadıkları mahallede oyun oynarken herkesin etrafına toplandığı kişi Aras'tır. "Mahallenin en gözüpek, atılgan, akıllı ve güçlü çocuğu; benim ağabeyim!" (Uzuner, 2019a, s.119) Ada onların mahallesine taşındıktan sonra Aras bu popülerliğine gölge düştüğünü fark eder ve kardeşi Tuna'nın onunla oynamasını engellemeye çalışır.

"Artık kızlarla oynama yaşı geçti! dedi Aras kararlı bir sesle. O güne dek Aras'ın arkadaşlık konusunda özellikle cinsiyetçi davrandığını pek görmemiştim, ama onunla oynamak isteyen çocuklar hep oğlanlardı. Ada ortaya çıkıp, mahallede ilgi uyandırmaya başladıktan sonra, kendi ünü gölgelenen Aras'ın rahatı kaçmıştı. Henüz yeni yeni ayrımına vardığı cinsiyetine toplumun yüklediği abartılı ayrıcalıklara sığınacak kadar Ada'dan çekindiğini daha sonraları anlayacaktım." (Uzuner, 2019a, s. 106-107)

Çocuklara çok erken yaşta dayatılan toplumsal rollerin kişiliklerini etkilediği bir gerçektir. Aras bir ağabeydir. Daha kendisi çocuk olmasına rağmen kardeşini koruması gerektiği öğretilir. Belli bir yaşa gelindiğinde kız çocuklarla oynamak

eksiklik olarak kabul edilir. Aras düzenin dayattığı kuralları sorgulamadan kabul eden ve uygulayan bir Türk erkeğidir. Ada'ya “sen hiçbir zaman erkek olamayacaksın işte!” diye haykırırken bunun üstün bir meziyet olduğu kanaatindedir. Ada'yla aralarında ortaya çıkan ilişkinin bu denge üzerinde kurulduğu söylenebilir. Kendisine rakip olarak gördüğü bir kızı ancak kendisine bağlarsa altedebilir. Tuna'ysa ondan farklıdır. Evin küçük oğlu olmasının verdiği ayrıcalıkla şımartılarak büyütülür. Nasıl olsa Aras onun da yerine bir erkekten beklenen sorumlulukları almaktadır. Rahatça çocukluğunu yaşamamanın zevki ise Tuna'ya kalır. Tuna'nın ayrımcılıkla ilgili düşünceleri de okurla paylaşılır:

“Benim umrumda değildi ve hiç de olmadı. Cinsiyetler arası farkın, saç, göz renkleri gibi ne kadar önemsiz olduğunu düşünmüşümdür hep. Kendi cinsiyetimden veya karşı cinsiyetten birisiyle dürüstlük, zeka, ve doğallık önemlidir benim için. Kadın ya da erkek olmaktan daha fazla önemsedğim değerler vardır benim dünyamda. Ada'yla oyun oynamak çok zevkliydi ve cinsiyetler arası güç savaşları umrumda değildi.” (Uzuner, 2019a, s.107)

Daha küçük bir çocuk olmasına rağmen Tuna'nın dedesi Ada'nın erkek gibi büyütülmesinden şikayet eder. “...Dedemse büyük bir şevkle Ada'nın ‘normalleşmesi’ne çalışıyordu. “Bu kızanı erkek gibi yetiştirmişler bre. Çok konuşur, soru sorar, gözünü budaktan esirgemez kerata! Fakat kız dediğin anım anımcık olmalı az birazcık kızanlar!” (Uzuner, 2019a, s.110) Yedi yaşındaki bir çocuktan ‘hanımefendi’ olması beklenir. Merak ve cesaret gibi kavramlar erkeklere has özellikler olarak kabul edildiği için kız çocuğunda yadırganır.

6.3.2 Muhtaç Kadınlar

Erkek egemen toplumların en önemli özelliklerinden biri, evi erkeğin yönetmesidir. Aileyi geçindirecek maddi imkânların erkekler tarafından temin ediliyor oluşu, onları bu konuma yükseltir. Lakin Sanayi Devrimi sonrası, kadınlar da erkekler kadar çalışma imkânı elde edince, feministler erkeklerin bu konumunu sorgulamaya başlar. Uzuner de romanda erkeklerin yarattığı bu düzen konusuna değinir. Zübeyde Hanım, hayatı boyunca çalışmamış bir kadın olarak her zaman evi geçindirecek bir erkeğin varlığına ihtiyaç duyar. Hem büyük oğlunu, hem de eşini kaybedince “evin erkeği” olarak Tuna'yı görür. “Berî yandan ‘o felaketin’ ardından önce oğulsuz, sonra kocasız kalan annem isteksizce de olsa beni ‘evin erkeği’ dediği, kendince yaşamın en önemli yerine oturtmak zorunda kalmıştı.” (Uzuner, 2019a, s.339) Anadolu kadını

her zaman bir erkeğin himayesinde yaşamayı tercih eder. Hatice ve Suları karakteri, tipik Anadolu kadının prototipidir. Tuna ve arkadaşı Musa'yı kurtarıp evinde ağırlayan Hatice, sadece 'ana' kimliğinin içine sıkışan bir kadın izlenimi bırakır. Tuna'nın ona 'siz' ve ' hanım' diye hitap etmesi kadının afallamasına sebep olur. Çünkü hayatta tek yükseldiği merteye, 'eş' ve 'annelik'tir.

“Kadın aniden ‘normal’ bir insan gibi konuşan Tuna’nın kendisine ‘siz’ diye hitap etmesini farkına varmış olacak, karşılaştıklarından beri ilk kez kendine güvenini yitirdi, eli ayağına dolaştı. Yalnızca ‘ana’ kimliğine sıkışmış varlığı aniden anonimlikten çıkmış, kişiselleşmişti ve o bu konuda tamamen donanımsız, yapayalnızdı.” (Uzuner, 2019a, s.249)

Bu coğrafyanın kültürel değerleri ile yetişmiş, daha genç bir kız olan Suları'nın bir erkek tarafından korunmaya olan muhtaçlığı onu, nerdeyse babası yaşında olan ve savaşta bir ayağını kaybeden Musa'ya aşık eder. “Hem o giderse bizi kim koruyacak?” (Uzuner, 2019a, s.314) Bu aşkın temelinde tehlike ve muhtaçlık vardır. Bakıldığında, Musa'nın fiziksel olarak eksik kalması ve bu yüzden çalışamayacak olmasından dolayı maddi sıkıntı yaşama ihtimali bile genç kızı düşündürmez. Musa'nın bir erkek olarak varlığı bile Suları'ya kendini güvende hissettirmeye yeter.

Türk toplumunda evin erkeğine saygı o kadar büyüktür ki, kadın çalışıyor olsa bile eşinden daha iyi bir maddi imkâna sahip olmaktan, iş hayatında yükselmekten çekinir. “Meriç biz evlendikten bir yıl sonra okulu bitirmiş ve önceleri pratisyen kalmakta ısrar etmişti. Bunun asıl nedeninin lise öğretmeni kocasının erkek gururunu korumak amaçlı bir özveri olduğunu anladığımda karşı çıktım ona...Yükselebildiği yere kadar onu desteklemeye kararlıyım.” (Uzuner, 2019a, s.394) Yazar fedakar Türk kadınının karşısına eşini destekleyen ve kendine güvenen bir eş koyarak idealize etmek istediği erkek karakteri parlatır. Ardından bu karakterin dilinden, kendi fikri olmayan ve sürekli erkeğin yönlendirmesi ile hareket eden kadınları eleştirir. “Her adımını kocasına sorarak atan bir kadınla yaşamayı seven bir erkek var mıdır, bilmiyorum ama ben, kendi kararlarını alıp uygulayan kadınlara hayranım.” (Uzuner, 2019a, s.395)

Romanda erkeklerden bahsederken onların hırslı, savaş yanlısı, ırkçı, cinsiyetçi gibi özellikleri ele alınır. Eril düzenin kendisiyle savaş ve yıkım getirmesi sorgulanır. “Zorbalar, başa çıkamadıkları, korktukları her şeyi tarih boyunca daima yakmışlardı.

.... Zorbalar korktukları herkesi “cadı” ya da “şeytan” diyerek cayır cayır hep yaktılar!” (Uzuner, 2019a, s.147) Burada Orta Çağ’da günahsız kadınların ‘cadı’ olarak itham edilip yakılmasına gönderme vardır.

6.3.3 Örnek Kadınlar

Uzuner, önceki romanlarında olduğu gibi burada da modern, entelektüel, eğitilmiş bir kadın karakterini öne çıkarır. Ada, bu özelliklerin yanı sıra kendine güvenen, kararlı, istediklerini elde etmeye alışmış bir kadın olarak tasvir edilir. Tuna, Ada’yı şöyle anlatır:

“O hep böyledir. Dışarıdan bakınca kibirli, çok bilmiş, dikbaşlı, alaycı ve korkusuz görünen, halbuki yakını olmasına izin verdiklerinde duyarlı, kırılgan ve ölümüne gururlu olduğu iyi bilinen biridir. Ama uzaktan ve ya yakından bakan herkes için resmin değişmez üç temel özelliği vardır: 1) alımlı, 2) kişilikli, 3) çok çok kumral bir kadın.” (Uzuner, 2019a, s.4)

Tuna ve abisi Aras da böyle bir kadının yörüngesinde olmaya can atar. Ada’nın kuzeni Meriç ise onun tam zıddıdır. Ailesindeki sorunlardan dolayı sevgisiz büyüyen Meriç sessiz, içine kapanık ve çekingen bir kızdır. Meriç’in Ada’dan fiziksel anlamda daha güzel olması bile onu odak noktası haline getirmez. Yazarın bu iki farklı karakterin arasından Ada’yı öne çıkarması, kadını nasıl görmek istediğini de okura yansıtır.

“Meriç’in klasik anlamda Ada’dan daha güzel ve daha kolay olduğunu kabul etmeye yanaşsam bile aklımı başımdan alıp, içimde fırtınalar kopartmayan bu pastel güzellik ve başeğmişlik duygusu bende acımayla, koruma duygusu arasında bir şeyler yaratıyordu daima. Oysa gözlerindeki zeki pırıltılar, dudaklarından yaramaz gülücükler saçarak ve açıkça meydan okuyarak yürek hoplatan Ada son derece seksiydi.” (Uzuner, 2019a, s.290)

Kitapta kıyaslanabilecek diğer kadın karakterler ise Ada’nın annesi Pervin Gökay’la Tuna’nın annesi Zübeyde Atacan’dır. Pervin Hanım kariyerinde başarılı, güzel, kültürlü bir kadındır. Evli ve çocuklu bir kadın olması çalışmasına engel değildir. Hem aile hayatını hem de iş hayatını başarılı bir şekilde idame ettirir. Yazar Pervin Hanım’ın timsalinde Atatürk’ün yaratmak istediği Türk kadınına gönderme yapar. “Hem güzel, hem kültürlü, hem başarılı bir kadındı. Hem sanatçıydı, hem bir ailesi vardı, hem de hala istediği işte çalışabiliyordu. Anne ve eş olduktan sonra yaşantısı bitmemiş, o hala yaşıyordu!... Tam Atatürk’ün arzu ettiği Türk kadını!” (Uzuner,

2019a, s.75) Kadınların evlenip çocuk sahibi olmasıyla iş hayatından soyutlanması, kendi hayatlarından vazgeçiş olarak gösterilir. Kendinden vazgeçip sadece eş ve evlada kendini adanmak, fiziksel olmasa da manevi ölüm sayılır. Kadının kendisi için başarılı olması övülür.

6.3.4 Ev Hanımı

Zübeyde Hanım ise Iğdır’da doğup büyür, evin tek kızı olmasından dolayı baba sevgisini fazlaca alır. Babasının zamanla ayaklaştan kişiliğinden dolayı başörtüsüz okutulur. “Annemin babası, Hacı Ali dedem Iğdır’ın ilerici küçük tüccarlarından ve Atatürk devrimlerinin destekleyicilerinden biriymiş. Dedem iki oğlu Mustafa ve Kemal’i askeri okullarda okuturken, ileri yaşlarında sürpriz olarak doğduğundan fazlaca şımarttığı küçük kızı Zübeyde’yi de başörtüsüz olarak okutmuş.” (Uzuner, 2019a, s.41) Zübeyde Hanım, geleneksel bir kadın karakterdir. Doğu kültürünün etkisinde kalır. Onun için apartman, modernliktir. Ara sıra eşine terzi dükkânında yardım etse de hayatına ev hanımı olarak devam eder. Evi, mutlaka bir erkeğin çalışıp geçindirmesi gerekir. Tuna, annesiyle Pervin’i kıyaslar.

“Sonra uzanıp benim de başımı okşamıştı Pervin Gökay. Yanaklarıma değen elleri yumuşacık, bembeyaz, tırnakları kırmızı ojeliydi. Çok güzel kokuyordu. Annemin esmer ve yemek kokan ellerine benzemiyordu. Bu yüzden kadın ve anne eli farklıymış gibi bir çocukluk izlenimi hala saklı durur içimde bir yerlerde.” (Uzuner, 2019a, s.117)

Ev kadınlarının kişisel bakımını ihmal etmesine, kadınlığını unutmasına gönderme yapılır. Bu noktada okur, Pervin karakterinin hem anneliğini hem de dişiliğini koruduğunu görür. Zübeyde Hanım, oğlu Aras’la Ada’nın birlikteliğini destekler. Mercan ailesiyle akraba olacağı için gurur duyar, Ada’yı misafir ettiği zaman kendisi de bundan büyük keyif alır. Yazar Zübeyde Hanım’ın timsalinde, kadınların evliliğe karşı tutumunu da gösterir. Hayal gücü geniş olan kadının mutlulukla ilgili hayalleri üzerinden yapılan algı operasyonu eleştirilir. Evliliğin sadece toz-pembe bir rüyadan ibaret olmadığına vurgu yapılır.

“Annemin düşlerle uçuşan gülüşünde, beyaz gelinlikler içindeki alımlı Ada ile daha şimdiden yakışıklılığıyla dikkatleri çeken Aras belirir, son model, üstü açık bir arabada mutlu bir sonsuzluğa doğru uçarlardı. Bundan adım gibi eminim, çünkü o yıllarda kadınlara hayran olmaları için sunulan paket rüya buydu. Kadınlar da bu paketi pek sorgulamadan alıyorlardı.” (Uzuner, 2019a, s.161-162)

6.3.5 Namus Kavramı

Bulduğumuz coğrafyanın kadınlar için belirlediği başlıca erdem namustur. Çünkü kadınların korumakla yükümlü olduğu bir değerdir. Bu yükümlülük bir babanın kızı, bir erkeğin kardeşi ya da eşi olmakla başlar. Kadın ailesindeki erkeğin namusunu korumalı ve ona itaat etmelidir. Bu sebeple Tuna'nın çocukluk arkadaşı Sefer savaşa giderken oğullarına eğitim almayı ve vatani sevmeyi vasiyet ederken, kızına sadece namuslu ve itaatkar olmayı öğütler. Kızların okumasının, meslek sahibi olmasının babanın gözünde bir değeri yoktur. Bu babalardan biri de oyuncu Pervin Gökay'ın babasıdır. Pervin Hanım, babasının meslek seçimiyle ilgili duygusunu şöyle anlatır: “Bizim zamanımızda iyi aile kızlarının sinema oyuncusu, şarkıcı gibi meslekleri seçmesi hiç makbul değildi. Rahmetli babam yaşasaydı ... asla izin vermezdi bana. Onların kuşağının kadınlarına ve kızlarına tanıdığı özgürlüğün içinde ‘namus’ denen sınırları belirsiz mefhumun manası, özgürlüğün kendisinden daha büyüktü.” (Uzuner, 2019a, s.444) Pervin Gökay, tamamen babası vefat ettiği için bir meslek sahibi olma imkânı elde eder. Çünkü aile babası erkekler, ailedeki kadınların kendilerine bağımlı bir şekilde yaşamlarını idame ettirmelerini yeğler. Pervin Hanım'dan sonraki kuşağın kızlarına çalışma alanında özgürlük sağlansa da kendi bedenleri üzerinde söz sahibi olan yine babadır. Tuna'nın manken sevgilisi babasının ona sadece “her istediğinde bekaret kotrolüne götürmesi şartıyla” çalışma izni verdiğini söyler. Eğer kadınlar hayatını baskı altında sürdürmeyi kabul etmez de, evden kaçarsa cezası ölümdür. Tuna Aliye hakkında ilk tanışma hikayesini anlatırken onun tek başına yaşayıp, çalıştığından bahseder ve ekler. “Bu kız evinden kaçıp buralara gelmiş olmasın sakın? Peşinde eli tabancalı namus temizleyici erkek kardeşleri falan?..” (Uzuner,2019a, s.347) Toplumdaki algıya göre bir kadın evden kaçmışsa namussuz olmuştur ve bu suç silahla temizlenebilir. Anadolu kadını Hatice, genç kızını evdeki yabancı erkeklerden saklar. Tuna'nın onun kızına bir zarar vereceğini sandığında kızının namusunu korumak için kendini siper eder. “O sırada öfkeli vahşi bir hayvan gibi içeri giren kadın, genç kızın önüne geçip göğsünü kıza siper etti... O anda artık her şeyi göze aldığı besbelliydi.” (Uzuner, 2019a, s.275) Türk kadını namusunu canından daha önemli bir erdem kabul ederek canı pahasına korur.

Romanda kadınlara yüklenen toplumsal rolle beraber sadece cinsiyetinden dolayı yapılan eleştirilere de değinilir. Erkek evladı soyun devamı olarak gören babalar kız

evladına yeterince ilgi ve sevgiyi vermez. Kitapta bunun en bariz örneklerinden biri, Tuna'nın çocukluk arkadaşı Sefer'dir. Sefer, evlat ayrımı yaparak erkek evladına duyulan sevgiyi yüceltir.

“Bir oğlun olsa anlarsın aşkın ballısını sen avukat! Erkek evlat için rengini değiştirir! “Evladın kızı erkeği olur mu Sefer? Diye çıkıştı Tuna.

Olmaz olur mu, benim iki oğlum bir kızım vardır, erkekler soyumu sürdürecektir, kız eloğluna hizmet edecek!” (Uzuner, 2019a, s.98)

6.3.6 Çok Eşlilik

Yazar romanda çok eşlilik konusunu da farklı karakterler üzerinden yorumlar. Erkeklerin çok eşlilik meylini sadece cinsel tatmin olarak ele alır. Tatmin peşinde koşan kişi, kendine olan saygısını da yitirir. Meriç babasından bahsederken onun çok eşlilik hevesini de şöyle anlatır:

“Bencilce sürekli yeni ve daha genç kadın bedenleri arasında koşan bir erkek, herhalde kendi özsaygısını bile hak etmediğini bilecek kadar zavallının biridir. Kanımca, benim babam böyle biri. Bir yerlerde iki-üç tane üvey kardeşim, terk etmek ve kaçırmaktan başka bir şey başaramayan babamın arkasından beddualar eden filanca sayıda üvey annem ... var.” (Uzuner, 2019a, s.421)

Erkekler çok eşliliği renkli bir cinsel hayat olarak görse de kadınlar üzerinde tahrip edici etki bırakırlar. Edip, bu konuyu kadınların tarafından bakarak da değerlendirir. Ada, çok eşliliğe asıl kadınların ihtiyacı olduğu fikrini ortaya atar. Bunu cinsel ihtiyaçtan daha çok duygusal gereklilik olarak görür. “Erkeklerin en çok yönlüsü bile monotondur, bu yüzden asıl çok eşliliğe gereksinen kadınlardır!” (Uzuner, 2019a, s.366) Çünkü her erkek kadınlar için önemli olan tüm özelliklere sahip değildir. Tuna, abisi Aras ve Ada arasındaki ilişki üçgeninden bahsederken şöyle açıklar: “Ben ona mutluluk etkisi yapıyordum. Aras ise onun heyecan ve dişilik hormonu seviyesini artırıyor olmalıydı. Bu üçünün etkisini bir kadında yaratacak tek bir erkek olmadığına göre erkeklerden biri daima dışarda kalmak, kadınlar da yakınmak durumunu sürdürecekler anlaşılmalı!” (Uzuner, 2019a, s.220-221) Kitabın bir başka sayfasında ise Ada'nın iki erkek yanında sergilediği iki farklı davranış biçimi anlatılır. “Acı içinde çılgınlık atan Ada'nın gözlerinden ip gibi yaşlar akıyor, ama Aras'ın önünde küçük düşmemek için dişlerini sıkarak gık demiyordu. Oysa Ada ... benden böyle sakınmadı hiçbir zaman. O benim yanımda kendisini salıverecek, salya sümük ağlayabilecek kadar rahat olmuştur hep.” (Uzuner, 2019a, s.122) Kadına

farklı duygular yaşatan bu iki ilişkinin hangisinin sağlıklı olduğu tartışma konusudur. Yazar Ada'yı seçim karşısında bırakmaz. Aras'la duygusal bir ilişki yaşasa da Aras'ın ölümü bu birlikteliğin nasıl sonuçlanacağını görmemize engel olur. Tuna'yla ise duygusal anlamda bir birliktelik gerçekleşmez.

6.3.7 Hor Görülen Kız Çocukları

İlerleyen sayfalarda kızını tümör yüzünden kaybeden Sefer, bu durumu evlat ayrımı yaptığı için ilahi adalet tarafından bir ceza olarak görür. Pişmanlığını dile getirir. Yazar sağlıklı ve hayırlı evladın cinsiyetinin olmayacağını göstermeye çalışır. Evlat ayrımı konusunu Aliye Yıldız da dile getirir. “Babam pisliğin tekiydi. Yedinci çocuğu da kız doğduğu için bizi hiç sevmeydi.” (Uzuner, 2019a, s.438) Babası tarafından gördüğü kötü muamele yüzünden travmayla büyüyen Aliye'nin geleceği de pek parlak olmaz. Annesi erkek doğurmaya çalışan, kızlarını babasına ezdiren ve kendisi de ezilen bir kadın olarak anlatılır. “Annem olacak manyak, babamın bizi her bakımdan taciz ettiğini, Meryem ablamın düşük yaptığı bebeğin babamın dölü olduğunu bile bile hala o herifin altına yatar ve erkek doğurmaya çalışırdı.” (Uzuner, 2019a, s.439)

6.3.8 Eşcinsellik

İkili ilişkileri hep sorunlu olan Aliye kimlik karmaşası yaşar. Hem erkeklerle, hem de kadınlarla özel ilişkilere girer. Feminist hareketinin yükselmesiyle kadınlar arasında lezbiyenliğin çoğalması, yazarın gözünde pek sağlıklı bir durum olarak görülmez. Ada'nın Aliye'yle böyle bir ilişki yaşaması kendini cezalandırma yöntemi olarak değerlendirilir. Yazar, eşcinselliğe olan bakış açısını Doğan Dayı'nın dilinden şöyle anlatır:

“İnsan ya eşcinsel eğilimlerle doğar, ki şimdi modern tekniklerle bu tezi gen çalışmalarıyla da destekliyorlar ya da eşcinsel doğmaz. Sonradan seçerek, şuurlu olarak cinsel tercihlerle belki oynanabilir. Yani bir vakitler feministler arasında moda olduğu üzere erkeklere reaksiyon olarak lezbiyen yaşamak gibi...Ama o kadar. Tabiat sonunda galip gelir ve herkes kendi doğal cinsel çekim cinsiyetine yönelir.” (Uzuner,2019a, s.404)

Uzuner eşcinselliği doğuştan gelen bir rahatsızlık olarak görse de, bazı kişiler için bilinçli bir seçim olduğu kanaatindedir. Lakin bu durumu insan doğasına zıt olduğu için geçici bir hal olarak görür.

6.3.9 Dilde Cinsiyetçilik

Kadın erkek ayrımcılığına karşı fikirler her alana yayılır. Cinsiyetçi dil kalıplarına karşı da bir tavır gelişir. Ada, dayısıyla olan sohbetinde “insanoğlu, bilim adamı” gibi kelimelerin kullanımının yanlış olduğunu, erkekler kadar kadınların da farklı alanlarda kendini öne çıkarmaya başladığını belirtir. “...Şu ‘insanoğlu’ devrini kapatma vakti de geldi de geçiyor. İnsankızları her alanda insan olduklarını oğullarına onların anlayacağı dilde kanıtlamayı süratle sürdürürken ‘siyasi doğruluk’ açısından ‘insanlık’ sözcüğünde bütünleşmeyi öğrenmemiz gerekir!” (Uzuner, 2019a, s.294) Yazarın feminist yönünün ortaya çıktığı bu fikirde, onun hem sözlü hem fiziki ayrımcılığa karşı olduğu anlaşılır.

6.3.10 Modernleşen Erkek

Tuna, çocukluk yıllarını anlatırken modernleşen erkek profilinden bahseder, geçen asrın sonlarına doğru belli kalıplara sıkıştırılmış erkek kimliğinin gün geçtikçe değiştiğine dair bilgi verir. Büyük şehirlerden başlayarak erkeklerin âşık olması, evlatlarıyla ilgilenmesi normalleşmeye başlar. “Bebek arabası süren kapıcı babalar ve âşık olmaktan utanmayan ‘toplumcu-gerçekçi sert erkek’ prototipleri bugünkü kadar çok olmasa da benim ergenlik dönemimde belirmeye başlamıştı İstanbul’da. (Uzuner, 2019a, s. 258)

6.3.11 Duygusal Zeka ve Kadın

Kitapta kadınların yapıcı, duygusal, eşitlikçi gibi yönleri ön plana çıkarılır. Erkeklerin tek tip olması yine erkek dilinden eleştirilir.

“Yüzyıllarca düşünceyi taçlandırıp, erkek başlara uygun görürken, için için yanıp tutuştuğumuz, içimizde cinsel kimliğimizin arkasına gömdüğümüz duyguları, çoğu kez zayıflık sembolü olarak kadınlara fırlatıp attık. Ama bu yüzyılın sonunda içlerinde erkek bilimcilerin de olduğu insanlar ortaya çıkıp, bütün algılamalarımızın önce duygusal olduğunu ayımsayıp, itiraf ettiler. Asıl önemlisi, işin özünde ‘duygusal zeka’ olduğunu kabul ederek biz erkekleri azıcık özgürleştirdiler!” (Uzuner, 2019a, s.494)

Yazar; kadınların duygusal zekâsının, akıl kapasitesinin bir mucize olduğu fikrindedir. Bu özellikler toplumun hayatına renk katar. Erkekler, duygusal olmayı bir eksiklik olarak görürken bilim onlara bir ironi yapar.

6.3.12 Kadının Değeri

Edip, Doğan Gökay'ın dilinden kadınları hem yerip hem de över. Onların kendi değerinin farkında olmadığını ama değişen dünyayla birlikte bu durumun da değişmeye başladığını anlatır. Feminizm'in ayak seslerini duyurur. Yazarın kadın bakış açısını kullanarak kendi hemcinslerinin hayatın merkezi olduğunu bir erkeğin dilinden aktarır:

“Kadınlar çoğu zaman, kendi dişiliklerine duydukları hayranlık sebebiyle, sahip oldukları akıl kapasitesinin hakkını yerler. Bunun farkında bir erkekle karşılaştıklarında da kendilerine iltifat edildiğini sanırlar. Gerçi şimdiki kızlar her ikisine de sahip olduklarını fark ettiler ama bu çok uzun zaman aldı. Bana sorarsanız, kadın denen dişi insanın, hayat ve akıl kapasitesi tabiatın en büyük mucizelerindendir. Ve bu yüzden de hayat denilen hikayenin aslı kadınların eflatun renkli haritalarında dolaşmaktan ibarettir. Kimi erkek bunu zevkle, kimi öfke ve şiddetle yaşar. Oysa kadınlar her şeyin çoktan farkında olarak doğmuşlardır ve erkekler çatlasa da, patlasa da hayat haritası yalnız kadınların elindedir.” (Uzuner, 2019a, s.430)

Uzuner'in daha çok tanınmasına vesile olan *Kumral Ada-Mavi Tuna*, yabancı dillere tercüme edilmiştir. Çok sevilen bu romanda yazar, kendine has yaklaşımla dönemin siyasi sorunlarını ele alır. Yalın bir üslup kullanarak aşk, ölüm, ihanet, ayrımcılık gibi konuları işler. Tuna karakteriyle yarattığı duyarlı erkek figürü ve Ada'nın timsalinde ortaya çıkan özgür kadın karakteri, toplumda sıkça rastlanmasını istediği örneklerdir.

6.4. Uzun Beyaz Bulut -Gelibolu

Yazarın 2001 yılında kaleme aldığı bu kitap, onun dördüncü romanıdır. Bu eser, yazarın vatan ve tarih konusunda yazdığı ilk romandır. Romanın konusu, Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı'nın Çanakkale cephesinin Gelibolu yarımadasında savaşıyan Yeni Zelanda'lı bir askerin ortadan kaybolması ve 85 yıl sonra onu aramak için Gelibolu'ya gelen torunu Victoria'nın burada yaşadıklarıdır. Viki, Gelibolu'da Beyaz Hala'yla görüşerek ondan dedesinin hayatına bir Türk olarak devam ettiği gerçeğini öğrenir. Birinci Dünya Savaşı'na Almanya'yla müttefik olarak katılan Osmanlı İmparatorluğu İngiltere'ye karşı savaşı. İngiltere işgal ettiği ülkeleri de kendi cephesinde savaşa dahil eder. Kanada, Avusturalya, Hindistan, Yeni Zelanda gibi ülkeler İngiltere'nin saflarında işgalci olarak harp ederler. Bu ülkelerden Avusturalya ve Yeni Zelanda birleşik kuvvetleri ANZAK kolordusu olarak adlandırılır. Osmanlı'da bu savaşın bir cephesi de Çanakkale-Gelibolu'da devam

eder. Romanda İngiliz rehberliğinde ANZAK ordusuyla Osmanlı ordusunun arasında geçen savaş ele alınır. Kitabın konusu harple ilgili olsa da yazarın vermek istediği mesaj; dininden, dilinden ve ırkından bağımsız olarak insanların birlik ve beraberlik içinde yaşamayı hak ettiğidir.

6.4.1 Saygıdeğer Kadın Beyaz Hala

Romanın başkahramanlarından olan Beyaz Hala'nın hayatı üzerinden toplumsal cinsiyet eşitsizliği konusu ele alınır. Romanda Beyaz Hala'ya herkesin özel bir sevgi-saygı duyduğu görülür. Köyün erkekleri onun sözünü dinler ve onu sayar, över. Köyün muhtarı, onun huysuz ve aksi bir kadın olduğunu anlatırken olumlu özelliklerinden de bahseder:

“Beyaz Hala görmüş geçirmiş, tecrübeli, riyasız, yalansız, dirayetli, namuslu biridir... Köylüler hep bir ağızdan ‘Öyledir valla!’ diye yeniden onayladılar. ‘Efendi kadındır!’” (Uzuner, 2019b, s.43-44)

Bir savaş kahramanının kızı olmasının yanı sıra hayatı boyunca bakire olarak kalması etrafın saygısını kazanmasıyla sonuçlanır. “Kadın olmasının yarattığı toplumsal engeli hiç evlenmeyerek bekaret diyetiyle ödemiş, dişiliğini bir bedel olarak köreltmışti. Beyaz Hala ‘babasının kızı’ydı ve bir kadına ancak bir erkeğin uzantısı olarak böylesi bir değer verilebilirdi.” (Uzuner, 2019b, s.212)

Beyaz Hala'nın erkekler tarafından bu kadar sevilmesinin sebebi, evlenmeyerek ve anne olmayarak bir diyet ödemiş olmasıdır. “Onların, erkeklerin itip kakamadığı, küçümseyemediği, hatırı sayılan, güçlü, sözü önemsenen tek tanıdıkları köylü kadın Beyaz Hala'ydı. Gerçi zavallı hiç evlenmemiş, hiç ana olamamıştı, ama işte bu da erkekler tarafından küçümsememenin bir zekatı olmalıydı, herhalde...” (Uzuner, 2019b, s.57) Dişiliğini köreltmesi ve silikleştirmesi onun bir kadın olduğunu unutturur. Erkeksi özelliklere sahip olduğu düşünülür. Kadınlığına rağmen ‘kılavuz insan’ olarak görülmesi kadınlara karşı olumsuz tutumu gösteren bir ifadedir. Bilgili ve akıllı olmak erkeklere has meziyettir. Beyaz Hala övülürken annesine değil, babasına yani bir erkeğe benzetilir. Babasının halkın gözünde bir kahraman olarak görülmesinin de verdiği ayrıcalıkla çevresinde üstün bir mertebeye yükselir. Onun yükseldiği bu mertebeye köyün bütün kadınları gıpta eder. Herkes tarafından ulvi bir insan olarak kabul edilen bu kadını kimse kızdırmak istemez, başlarına kötü bir şey

gelmesinden korkar. Onu tanımayan ve kaba davranan biri olduğunda uyarılır. “Beyaz Halam’a böyle bağırma abi! Talih sana küser, kısmetsiz kalır, sevdiklerinden uzak düşersin valla!” (Uzuner, 2019b, s.57) Köy ahalisi bu kadına karşı kutsalmış gibi davranırlar. Uzun zamandır evinden çıkmayan halayı yıllar sonra ilk görüşlerinde büyük bir saygıyla karşılarlar. “İşte o sırada mavi ahşap kapı açıldı ve kapıda giyinmiş olarak Beyaz Hala belirdi. Onu görünce herkes sustu. Farkında bile olmadan hepsi bir adım geri attı.” (Uzuner, 2019b, s.59) Beyaz Hala, sanki doğaüstü güçleri olan ilahi bir kimlik gibi tasvir edilir. Viki onu tanıdıkça hayranlık duymaya başlar. “İşte Beyaz Hala’nın farkı buydu. Karizması burada saklıydı. O bir ‘guru’nun bütün özelliklerini taşıyordu. Kişisel hırslarından arınmış, saygıya değer, adil, manevi içgörüyü sahip bir tinsel öğretmendi. Bütün ‘guru’lar gibi özeldi ve müritleri vardı.” (Uzuner, 2019b, 180)

Müşterisi Viki’ye kötü davrandığı için halaya kızgın olan Mehmet, onu ilk gördüğünde şaşırır. Onun nur yüzüne hayranlığını gizleyemez. Ona karşı olan bütün siniri yerini uysallığa verir. İlk defa gördüğü kadına büyülenmiş gibi bakan Mehmet ona karşı çok nazik davranır. “...Mehmet, paha biçilemez bir mücevheri elinde tutarmış gibi özen ve hayranlıkla Beyaz Hala’yı cipe götürdü.” (Uzuner, 2019b, s.61)

Diğer kadınların giremediği, erkekler için tahsis edildiği yazılı olmayan bir kuralla kanıksanılmış kahve gibi yerlere Beyaz Hala rahatlıkla girme özgürlüğüne sahiptir.

6.4.2 Evlilikte Eşitsizlik

Romanın başkahramanlarından olan Beyaz Hala’nın hayatı üzerinden toplumsal cinsiyet eşitsizliği konusu ele alınır. Çanakkale gazisi Alican Çavuş savaştan sonra buhran yaşamaktadır. Onun yaşadığı sıkıntılara çare olması için evlenmesi münasip görülür. Türk toplumunda evliliğin iyileştirici bir gücü olduğuna inanılır. Bu coğrafyada yaşayan genç kadınların evliliğin bahsi geçince utancak gülüşleri ve yaşlı kadınların mutsuz yüz ifadeleri aslında bu kurumun yıpratıcı yönüne dikkat çekmektedir.

“Bir an önce iyileşmesi, ruhunun huzura kavuşması için adaklar adayan, Kuran kuyup tespih çeken kadınlar, onun çileli yüreğine bu yoldan bir şifa bulamayınca, evlenmesi gerektiğine karar verdiler. ‘Evlenirse iyileşir’ dediler. ‘Evlilik her derde devadır’ diye gülüşüp kıkırdadılar. Genç köylü kadınlar kendi aralarında evlilikten konuşunca

mutlaka güler, müstehcen bakışlarla anlamlı anlamlı göz süzerler. Yaşlılarsa yaka silker, suratlarını asar, ağızlarını bıçak açmaz.” (Uzuner, 2019, s.30)

Köy halkının ön-ayak olmasıyla Alican Çavuş ve Meryem evlenir. Yirmi iki yaşına gelen bu kızın yaşı, evlilik için geç kalmış sayılır. “...Meryem artık yirmi iki yaşında felan olmalıydı...Herhal o kadar kartlaşmıştı gayri.” (Uzuner, 2019b, s.190) Burada erken evlilik konusuna değinilir. Yirmi yaşına kadar evlenmemiş genç kızlar artık evde kalmış sayılır. Yazar onun evliliği üzerinden eşler arasındaki yaş farkını ele alır.

“Evliliklerde kadınların erkeklerden daha genç olması geleneğini adeta dini bir emir gibi kabullenen köylüler, Meryem’in Gazi Alican Çavuş’tan birkaç yaş büyük olmasını önceleri hiç hazmedemediler. Kimilerine göre Meryem, Gazi Alican’dan üç, kimilerine göre on üç yaş büyüktü ve bu günah değilse bile çok ayıptı. Ayrıca Meryem’in Gazi Alican’ın buhran dönemlerinde gösterdiği özveri, şefkat ve sabır da her babayığitin harcı değildi. Meryem bu fedakarlığıyla ‘yaşının evleneceği erkekten büyük olması ayıbı’nı örtüyordu.” (Uzuner, 2019b, s.31)

Yüzyıllardır bir kadının eşinden yaşça büyük olması kusur olarak empoze edilmektedir. Meryem bu kusurunu ancak fazla özveriyle örtebilir. Bu fedakarlık onun kocasına olan aşkından kaynaklanır.

Köy yerlerinde evlilik kurumunun sadece erkeklerin taleplerini tatmin etmeye hizmet ettiği görülür. Kadın, kocasının soyunu devam ettirmek için erkek çocuk doğurmalıdır. Evde yeteri kadar çalışan kadın, bir de tarlada çalışmakla yükümlüdür. Evli olmanın getirdiği sorumlulukların büyük çoğunluğu kadınların üstüne kalır.

“Köy yerlerinde hala, şimcik bile erkekler daha mühimdir. Çünkü kızlar nasılsa gidicidir. Başka bir eve hizmet etmeye, bebe doğurup, bebe bakmaya, tarlalarda, evlerde ve yatakta çalışmak için gelin giderler.” (Uzuner, 2019b, 192)

Erkekler gününü kahvede geçirirken kadınlar çalışmak zorundadır. “Köyün erkekleri kahveye girip çay-kahve içerek sakın sakın havaya bakmaya veya tavla oynamaya başladılar. Köyün kadınları ve çocukları tarlalara ve evlere dağıldılar... Tarlada ve evde dünyanın işi onları bekliyordu.” (Uzuner, 2019b, s.289) Köy yerlerinde bütün iş yükünün kadınların üstüne kaldığı ima edilir. Kadın, hem evin işlerini halledip hem de çiftçilik yaparak maddi yönden de eve destek olmalıdır.

6.4.3 Toplumda Kadına Yüklenen Meziyetler

Beyaz Hala'nın Viki ile sohbetleri incelendiğinde, toplumsal bellekte kadınlıkla ilgili var olan düşüncelere rastlanır. Örnek olarak kadının mutfak becerisi üst düzeyde olmalıdır. Eğer olmazsa 'koca bulamaz'. Bir kahveyi dökmeden sunabilmek bu beceriye örnektir. "Köpüklerini dökersen evde kalırsın bak! Koca bulamazsın ha!" (Uzuner, 2019b, s.90) Bir başka düşünce kalıbı kadının iyi huylu olması gerektiğiyle ilgilidir. "Herif milleti kuzu gibi uysal, çocuk kadar saf, köyün delisi kadar salak karıları severler." (Uzuner, 2019b, s.167) Anlaşıldığı üzere kadınlar kendilerini erkeklerin kriterlerine göre şekillendirmek zorundadır. Aksi takdirde aile hayatı başarısızlıkla sonuçlanabilir. Bu kriterlerin içerisinde kadın fiziğinin güzelliği de önemlidir. Edip, Beyaz Hala'nın dilinden kadınların fiziksel özelliklerini açıklar ve her bir canlının kendi yaratılışına uygun görünümde olması fikrini destekler. Eğer bu uyum bozulursa tabiatın düzeni de tahribata uğrar.

"Anam Meryem kadın gibi kadındı işte. Kocaman memeleri, yuvarlak pek güzel kıcı- ne dersin sen? Kalçaları- vardı. Beli inceikti. Kadına benzeyen bir kadındı yani. Bak kadın kadın gibi olmalı ha! Bak tabiat her mahluka ayrı yer vermiş, sana onun için kadına benzeyeceksin diyom ben. Eğer mahluklar başka mahluklara benzemeye özenir, buna çalışırsa tabiatın düzeni bozulur, her şey allak bullak olur, bereket kalmaz." (Uzuner, 2019b, s.251)

Beyaz Hala annesi üzerinden kadınların görünüşünü örnekler. Kadınların kendilerini yaratıldığı gibi sevmeleri gerektiğini anlatmak ister. Kadınlar cinsiyetleriyle gelen özelliklere sahip çıkmalı, doğanın kanununu değiştirmeye çalışmamalıdır.

6.4.5 Kız Evlat Ayrımı

Beyaz, evin tek kızıdır. Babası Alican Çavuş, kızına çok düşkündür. Ona İngilizce öğretir.

"Babası Beyaz'ı hiç yanından ayırmaz, kucağından indirmez, bir dediğini iki etmez, pek şımartırdı. Kız çocuklarına oğlan çocukları kadar değer ve önem vermeyen köylüler onun bu -yine- tuhaf tutumunu garipseseler de, yalnızca ona karşı geliştirdikleri özel hoşgörü nedeniyle bu çok yersiz kız çocuğu sevgisini de hastalıkları gibi görmezden geldiler. (Uzuner, 2019b, s.32)

Burada Türk toplumunun kız çocuğuna karşı tutumu sergilenir. Özellikle de eski dönemde köy yerlerinde kız çocuklarının evlattan bile sayılıp sevilmediği anlatılır. Evlenip evden ayrılacağı, başka bir evin hizmetlisi olup, çocuk doğuracağı için kadın

kendi evinde önemsizdir. Sadece toplumca belirlenen görevlerini yerine getirmekle sorumludur.

“Bizim buralarda, köy yerlerinde hele o vakitler erkekler evlatlarını kucaklarına alamaz, sevmezlerdi. Ayıptı. ... Hele kız bebeler, onlar çocuktan bile sayılmazdı.” (Uzuner, 2019b, s. 192)

6.4.6 Evliliğe Tepki

Alican Çavuş kızı Beyaz’ı yatılı okula gönderip öğretmen yapmak istediğinde karısı Meryem “kızlar okumaz, kızlar gelin olurlar” diyerek kızının okumasına karşı çıkar. (Uzuner, 2019b, s.34) Annesinin bu sözünden sonra Beyaz, hiçbir zaman evlenmeyerek onu cezalandırır. “Beyaz öğretmen olmak için çıkamadığı evin eşiğinden, gelin olarak da çıkmamaya o sabah yemin etti.” (Uzuner, 2019b, s.35) Kız çocuklarının eğitiminin yarım kalması, onların kaderinin baştan yazılmasıyla sonuçlanır. Hayatlarına sadece eş ve anne olarak devam etmek tek seçenek olarak sunulur ve büyük bir çoğunluk bu durumu toplumun bir kuralı olarak kabullenir. Beyaz’ın annesine inat evlenmemesi, hayatının iplerini kendi elinde tutmak istemesine bağlıdır. Daha küçük yaştaki bir kız çocuğunda bu kararlılığın olması, onun kalıplara sığmayan bir kadına dönüşeceğinin ayak sesleridir.

6.4.7 Meslek Kısıtlaması

Meryem’in babası Muhammet, sünnetçidir. Meryem de küçüklüğünden beri babasının yanından ayrılmaz, onunla beraber sünnetlere gider. Lakin bir kadının bu mesleği icra etmesi tuhaf görüneceği için çalışamaz. Yazar, modern dönemde bu meslek için cinsiyet ayrımının olmadığını da satır aralarına ekler. “Kız olmasa sünnet yapmasına izin verirdi, ama kız doğmuştu zavalıcık marı. Şimcik kadınlar da sünnetçi oluyor, amma o vakitler yok ööle bir şey tabi.” (Uzuner, 2019b, s.190) Meryem’in bu hevesi, onun zamanında evlenmesine de mani olur.

6.4.8 Bağımsız Kadın

Beyaz Hala’nın Viki’yle sohbetinde kadınların özgürlüğü konusu da işlenir. Kısa sürede kadınların eğitim, kariyer ve evlilik gibi konularda kendi seçimlerini özgürce yapabileceklerinin müjdesini veren yazar, bu bağımsızlığın kadının doğasını bozmayacağını da temenni eder. Kadınlara okurken anneliği, çalışırken evlenmeyi

unutmamalarını tavsiye eder. Doğal özelliklerin gözardı edilip, kimlik ve belleklerini kaybetmemeyi öğütler.

“Yakında kızları kimse zincire vuramayacak. Ne babaları, ne hocalar, ne anaları, ne de devletler...Bitiyor bunlar. Hem de her yerde. Amma benim dediğim şö: Kadın kadın gibi olmalı. Okumuş, meslekli karılar başka işleri yapacam diye evinde herifiyle oynaşmanın da, analığın da zevklerinden vazgeçmeyecekler! Vazgeçmesinler!(Uzuner, 2019b, s.252)

6.4.9 Erkek Egemenliği ve Tarih

Uzuner, romanın sonlarına doğru tarih ve kadının tarihteki yeri ile ilgili eleştirisini dile getirir. Tarihi anlatıların insan ürünü olduğu için içerisinde hep bir kurmaca barındırdığı düşüncesinde olan yazar, aynı olayların farklı ülkelerde bambaşka yorumlandığını anlatır. Tarihi anlatıların temelinde, erkekler ve savaşlar durur.

“Yirminci yüzyılın ortalarına kadar tam iki bin yıl boyunca insan deyince erkek insan anladığımızı kimse reddedemez. Bu durumda Hristiyan Avrupa ve Müslüman Türk tarihinde önemli ve soylu adamlar dendiğinde hep erkek atalarımız denmek isteniyordu. Yani tarih, savaş soylu bir etkinlik sayan erkek atalarımızı, erkek tarihçiler tarafından anlatan bir metindir. O zaman bizler tarihi, kadınlar açısından hiç bilmiyoruz. Onlar, önemli bir adamın karısı veya kızı olmadıkları sürece hiç anlatılmadı bizlere. Hem tarih yazan bir kadın da yoktu.” (Uzuner, 2019b, s.335)

Kadınlara tarih boyu gereken önemin gösterilmediği, kitap yazmak gibi topluma katkı sağlayan uğraşlarla ilgilenmesine fırsat verilmediği eleştirilen paragrafta, halkın kaderini değiştiren kararların hep erkekler tarafından verildiği ve herkesin bunu kabullenmek zorunda olması eleştirilir. Erkek egemen toplumların da hep savaşlar ve yıkımlarla şekillendiğinin altı çizilir. Tarih sahnesinin, kadın bakış açısından mahrum kalmasıyla oluşan boşluğun doldurulmasının gerekliliğinden bahsedilir.

Önceki romanlarının merkezine kentli, modern kadınları koyan yazar, bu romanında; köylü kadın karakteri ön plana çıkarır. Beyaz Hala, hayatını Eceyaylası köyünde geçiren ve babasından öğrendiği İngilizce dışında sadece 3 yıl okula giden bir kadındır. Buna rağmen kendini geliştirmeyi başararak, dünya görmüş bir insana dönüşür. Herkesin saygı ve sevgisini kazanır. Olaylar köyde cereyan ettiği için Türk köylülerinin yaşantısından da bahsedilir. Bu zaman erkeklerin çoğu zamanını köy kahvesinde geçirdiği, kadınların ise hem ev hem de tarla işlerini yapmak zorunda kaldıkları anlatılır. Kitabın konusu savaş olsa da Uzuner’in savaş karşıtı biri olduğu anlaşılmaktadır. Yazar savaşlara ataerkil düzenin sebebiyet verdiğine, kadınlarla

birlikte inşa edilecek yeni bir düzende insanların barış içinde yaşayabileceklerine inanır.

6.5. İstanbullular

Uzuner'in beşinci romanı olan *İstanbullular*, 2007 yılında yayımlanır. Romanda olaylar Atatürk Hava Limanı'nda cereyan eder. Bir terör ihbarıyla hava limanının bütün giriş ve çıkışları kapatılır. Romanda bu alanın içinde sıkışıp kalan farklı millet, din ve kültüre mensup insanların hayatı anlatılır. Bu insanların tek ortak yönü kendilerini İstanbullu olarak görmeleridir. Yazar bu romanında da İstanbul'da yaşayan halkın çok ulusluluğuna dikkat çekmek ister. Bu çeşitliliğin ışığında, insanlar arasındaki ayrımcılığa karşı olduğunu hissettirir. "Bir erkeğin feminist, bir Hristiyan'ın anti-semitik, bir beyazın zenci hakları savunucusu olması, bir Müslüman'ın kiliselerin yıkılmasına karşı durması veya bir gazinin vicdani redçilere hak vermesi mümkündür." (Uzuner, 2007, s.31) Yazar eşitlikçi düşünce şeklini insan olmak için önemli bir kıstas sayar. Uzuner önceki romanlarından farklı olarak burada daha "sivri" ve argo bir dil kullanır. Karakterlerin sık sık küfürlü kelimeler kullanması ve kendi memleketlerine has bir konuşma şekli sergilemesi, onların karakteristik özelliklerinin okura daha hızlı bir şekilde yansımaları açısından önemlidir. Kitapta altı çizilen bir diğer konu ise kadın erkek ayrımcılığıdır. Aile içinden başlayarak çalışma hayatına, sosyal ilişkilere kadar yansıyan ayrımcılık ve çifte standart inceliklerle işlenir.

6.5.1 Boşanma

Başkarakterlerden biri olan Profesör Belgin Gümüş, 40 yaşında bir genetik bilimcidir. Yazar Belgin'i hem güzel hem de akıllı bir kadın olarak tasvir eder. Sessiz, serin bakışlı, sakin ve vakur duruşlu bu kadın Belgin Doruk'a benzetilir. On üç yıllık New York yaşantısının ardından heykeltıraş Ayhan Pozaner'le yeni bir hayata başlamak için İstanbul'a kesin dönüş yolundadır. İlk evliliğini kendisinden on yaş büyük Mehmet Emin Entek'le yapar. Aldatıldığını öğrenince boşanmaya karar verir. Kocasının boşanma davasındaki saldırgan tavrı Belgin'i yıpratır. "...Boşanma süreci uzadıkça bir daha iyileşemeyecek yaralar aldığını hissediyor, ama kurallarını bilmediği bir oyun içinde darbe üzerine darbe yiyordu." (Uzuner, 2007, s.233) Boşanma cesaretini gösteren bu kadın manevi olarak yıpransa da boşanır.

Toplumsal bir kesim kadınları, yaşadıkları kötü evlilik şartlarına rağmen boşanmaktan çekinir. Çünkü boşanan kadın ayıplanır. Romanda bu durumun en iyi anlatıcısı, havalimanı temizlik görevlisi Hasret Sefertaş'tır. Bu Anadolu kadını, kocasının aileye maddi manevi bir faydası dokunmasa bile sadece varlığının yeteceği kanaatindedir.

“Bak, benim kızlar hep diyo, ‘Boşan anne, bırak bu alkolik herifi, her gün iç, sigarasına, içkisine para yetiştiremezsin, bize babalık etmez, erkek doğuramadın diye hor görür, alay eder senlen.’ Ama yapamam ki...İstanbulda kocasız kalmak korkutur beni anam! ‘Dul karı’ diye adım kötüye çıkar...Ama hiç değilse dayığı yoktur bizim herifin anam.” (Uzuner, 2007, s.57).

Hasret, kocasından ayrılan kadınların yüzleşecek olduğu sıkıntıları anlatır. Boşanan kadına bir etiket takılır ve toplumdan dışlanır. Bu kadının kendine teselli verdiği konu ise şiddete maruz kalmamasıdır. Demek ki şiddet, evliliklerde bir norm olarak kabul edilir ve kadın buna da alışmalıdır.

Eserde aile hayatı sorunlu olan bir diğer kişi Mehmet Emin Entek'tir. Başarılı bir iş adamı olan Entek, kişisel hayatında bu başarıyı elde edemeyen sorunlu bir karakterdir. İki evlilik yapmasına rağmen eşlerini hep aldatır. Şirketine asistan olarak aldığı genç kadınlarla birliktelik yaşayarak kendini manen tatmin etmeye çalışır.

“...Entek iş gezilerine yalnız çıkmazdı. Şimdiki adı ‘personal asistan’a dönüşmüş ‘presentable’ sekreterlerden biri olmadan seyahat etmeyi aklına bile getirmezdi. Yanında daima genç ve güzel bir (kaç) genç kız olması onun için hayatı önem taşır, bir erkeğin cazibesinin yanındaki kadınlarla belirlendiğine inanırdı.” (Uzuner, 2007, s.69)

Belginle sorunlu bir ayrılığın ardından çocuklarının annesi olan ikinci eşiyle de yolları ayırır. Resmi olarak boşanmayı başaran kadın, Entek ailesiyle bağını koparmayı başaramaz. Onun ayrıldıktan sonra başka biriyle ilişki yaşadığını öğrenen Mehmet Emin, kadının üzerinde baskı kurarak yeni başladığı ilişkisine mani olur ve İzmir'e taşınmasına sebep olur. “Evet, çocuklarının annesi dahil hiçbir, hayatındaki hiçbir kadın ağlayıp, yalvarmadan kopmamış, haddi bildirilmeden yollanmamıştı evden. Kimse terk edemezdi onu.” (Uzuner,2007, s.77) Mehmet Emin'in ayrılığı hazmedememesinin sebebiyse annesidir. Annesi, kocasının yıllarca onu aldatmasına rağmen bu durumu görmezden gelir.

“Örneğin annesi, kendisini sistematik biçimde aldattığını bile bile babasından boşanmayı asla düşünmemiş; babası 6 yıl önce genç bir kızın kollarında Viagra etkisiyle geçirdiği kalp krizinden öldüğünde de, maden ocağında hayatını kaybeden bir işçinin dul karısı gibi üzgün görünmeyi başarmış, üzüldüğüne oğullarının en başarılısı Mehmet Emin’i bile inandırmıştı.” (Uzuner, 2007, s.73)

Böyle bir ortamda yetişen bir erkek, bütün kadınları annesi gibi zanneder. Burada kadınların da aldatmayı görmezden gelerek örtbas etme çabası tasvir edilir. Kadınların Hasret’in de düşündüğü gibi ne olursa olsun sadece başka bir erkeğin varlığıyla var olabileceklerini zannetmeleri, kimliklerini kaybettiklerinin isbatıdır.

6.5.2 Kadınların İş Hayatında Karşılaştığı Zorluklar

Romanda dikkat çeken bir diğer kadın karakter ise Tijen Derya’dır. Mehmet E. Entek’in kişisel asistanlığını yapan Tijen, henüz 24 yaşındadır. Tijen, iş bulmaya çalışırken bunun kadınlar için o kadar basit olmadığını anlayan ve bu sebeple kötü seçimler yapmaya hazır, hırslı genç kuşağın bir prototipidir.

“Ağbicum bu piyasa der ki, BİR: Ya ‘kendi ayakların üzerinde duracaksın! Adli modası geçmiş o büyük enayiliği benimser, en güzel, en dişi yıllarında hem evde, hem işte didinir, sonunda hem yalnız, hem de yaşlı bir kadın olursun ki, buna bye bye! İKİ: Eğer elin yüzün düzgünse, biraz da estetik takviye alır, sinema, televizyon, moda, şarkıcılık işlerine girer, şöyle bir ad edinir, kendi piyasasını yaratır, yaşın geçmeden parayı toplarsın. ÜÇ: Eğer elin yüzün ekrana uygun değilse, kafanı çalıştırır, elinden gitmeden gençliğinin üzerine yoğunlaşırsın. İş dünyasında ciddi, güvenilir ve kafaya koyduğun adama derinden hayran bir genç kız portresi yaratarak tercihen patron, olmazsa executive bir koca yakalar, dünyalığını yaparsın.” (Uzuner, 2007, 385)

Modern kadının kötü bir örneği olan bu genç kız, zenginliğe giden yolun yaşlı patronla özel ilişki yaşamaktan geçtiği kanaatindedir. Kadınların kolaylıkla iş bulamaması, buldukları işlerde erkekler gibi hızlıca ilerleyememesi ve işverenlerin kadın çalışanlarda aradığı meziyetin fiziksel güzellik ve cinsellik olması; genç nesil kadınlarda umutsuzluğa yol açar. “İş ararken diploma değil, ‘veren genç kız’ olmak gerekliliğini o zaman öğrettiniz be!” (Uzuner, 2007, 396) Üst düzey yöneticilerin ve işverenlerin genellikle erkek olması, kadınların düzgün bir iş ortamında çalışmasını engeller. Kadın çalışan işe alınırken bilgi ve birikiminden önce gençliği ve güzelliği değerlendirilir. Böyle bir sistemin içinde kadınların çalışma hayatına atılması zorlaşır, çalışmak isteyen kadınlar da ‘piyasa’ya ayak uydurmak zorunda kalır. Bu tip patronlardan biri de Entek’tir. O, asistanlarını işe alırken aklını-zekâsını değil, fiziğini ve paraya karşı olan zaafını değerlendirir.

“İktidar hırsıyla yanan ve bu uğurda her şeyi göze alan kadınlar arasında özel bir kategori vardı ki, bunlar kendilerinden yaşlı, kültürsüz veya çirkin erkeklerle resmen evlenerek yatmayı tercih edenlerdi....Zaman içinde tanıdıkça Tijen’in yeni ideal eş olmaya uygun bazı özelliklerini keşfetti. Bir kere güzel olmadığını biliyordu kız...Artık ağzıyla kuş tutsa, ölene dek bir eksiklik, bir suçluluk duyacak ve bunu telafi etmek için didinip duracaktı. Çünkü bir kadının güzel olması gerektiği, bunun beyninden daha önemli ve değerli bir kadınlık özelliği olduğu ışıkla bütün denizlere yazılmıştır.” (Uzuner, 2007, s.80-81)

Modern çağın kadınlar için dayattığı güzellik standartları, yazarı rahatsız eder. Belirlenmiş güzellik kalıplarına uymayan kadınların kendilerini eksik hissetmesi sağlanır. Tijen, kendinden önceki kuşağın yalnız kadınlarını örnek alarak böyle bir çıkış yolu bulur. Ona göre kariyer yapan, hayatını ailesine adayıp didinen kadınlar sonunda hep mutsuz olur. Kendi ailesinde de böyle örneklerin varlığını gördüğü için farklı bir yol izlemesi gerektiğine inanır. Tabi yaşlı bir patronla beraberliğin de getirdiği zorluklar vardır. Patronunu başka kızlara kaptırmamak için uğraşır. “...Sen bilmiyorsun tabii yüzlerce genç kız arasından sıyrılarak bir patron kapmanın ne mücadele iş olduğunu... Kaptmak yetiyor mu? 24 saat tetikte bekleyeceksin... başkasına kaptırmayacaksın falan.” (Uzuner, 2007, s.63) Romanda ölen tek karakter de Tijen’dir. Edip, ruhunu paraya satmış bir kadının daha fazla yaşamasına izin vermez. Böylelikle genç jenerasyonun zenginlik hırsıyla kendini harcatan kesimine uyarı yapar.

6.5.3 Kadınlar Kandırılıyor

Yazar kadınların yüzyıllardır bir kandırmacaya inandığını iddia eder. Asırlardır kızlara anlatılan peri masallarında ideal erkekler onların kahramanı olarak takdim edilir. “Peri masalları yüzlerce yıldır kız çocuklarına ince ince zerk edilir, edilir ki, onlar büyüdüklerinde bu masallarla hipnotize ahmak kadınlar olarak hala kendilerine sonsuza dek sevgi, güven ve hayranlıkla bağlı kalacak sihirli erkekleri boşuna beklesinler.” (Uzuner, 2007, s.371) Bu masallarla yetişen kadınlar, masallardaki ideal erkek karakterleri gerçek hayatta bulamazlar. Bu yüzden de kendilerini hep eksik ve mutsuz hissederler. Ataerkil düzenin kadınlar üstünde kurduğu baskıdan rahatsız olan yazar, bu aldatılmaya son vermek için kadın okurlara seslenir.

“Erkeklerin bizden farklı tasarlanmış, dünyaya bizim gibi ayrıntıları ve incelikleriyle algılayamadıklarını kabul edin ve beklentilerinizi buna göre değiştirin ey kızlar! Bu dünya binlerce yıl önce kadınları yenilgiye uğratmış olan erkeklerin dünyası ve bizler her alanda onların istedikleri gibi giyinip, davranıp, yaşamaktayız. Erkeklerden değil,

onlarla ilgili hayal kurmaktan vazgeçin ey dünyanın bütün kızları!” (Uzuner, 2007, s.372).

6.5.4 Erkek Egosu

Toplumda erkeklerin kadınlara karşı bencil tavrını, kendini geliştirmeye çalışan Ayhan, kendi hayatından örneklerle aktarır. Ayhan, ilk evliliğini sınıf arkadaşıyla yapar. Karısının anne olduktan sonra eski hayatına, işine ve hayallerine dönmek istemesi Ayhan’a garip gelir. Anne olmanın, bir adamın eşi olmanın kadına yeteceğini düşünür.

“Kentli , meslek sahibi, yetenekli genç kuşaktan bir kadının doğum yaptıktan sonra artık dünyadan elini eteğini çekmiş, kendini yalnızca çocuğuna adayan bir kadın olmayı kabul edemeyeceği gerçeğini o ilkençlik yıllarında kavramakta zorlanmıştı. Kutsal analık duygusu bir kadına yetmiyor muydu yani? Kadınlar annelikten sonra yine eski duygusal, cinsel ihtiyaçlarına ve hırslarına sahip olabiliyorlar mıydı yani?” (Uzuner, 2007, s.439)

Bu düşüncelerinin ‘şuurlu vicdansızlık’ olduğunu yıllar sonra anlar. Bu eleştiri bir erkek kahramanın diliyle özelde kendine, genelde ise tüm hemcinslerine yapılır. Ayhan roman boyunca kendini eleştirmekten vazgeçmez. Eski karısı ile yaşadığı sıkıntıların üzerinden yıllar geçmesine ve 35 yaşında olgun bir adam olmasına rağmen, toplumun dayattığı kalıplaşmış düşüncelere sahip olmaktan utanır. Belgin gibi ‘zeki, bilgili, görgülü’ bir kadını kabul etmekte zorlanır. Kadınları sadece cinsel bir obje olarak gören bilinçaltından utanır. Yazar; Ayhan’ın gıyabında kendinden üstün yetenekli ve zeki kadınlardan korkan erkekleri, kendi sığ bakış açılarıyla eleştirir.

“Kadınların ancak yemek tarif ederken usta olduklarını sanan ‘kıro’lardan biri olarak ben de onların bilimde, sanatta, hele teknolojiye su gibi konuşmalarına hala şaşıyorum be! Yapamıyorum işte, bu kadar çok sevdiğim, bu kadar zor bulunur, hayallerimi süsleyen, rüya gibi bir kadını, zeki, bilgili, görgülü, güvenilir muhteşem bir kadını kabullenmekte zorlanıyorum.” (Uzuner, 2007, s.145)

6.5.5 Cinsiyet Ayrımcılığı

Türkiye’deki cinsiyet ayrımının Batı’da oluşturduğu olumsuz imaj, aslen Amerikalı olan Susan Constance’ın yorumuyla vurgulanır. “Nedir bu erkek-kadın savaşı sizin Türkiye’de be?... Bu memleketin ana problemi, erkek-kadın problemi valla! Nereye gitsem elit, okumuş, demokrasiye inanan Türkler bile hemen kadın ve erkek

ayrılıyorlar, tıpkı dedelerinin sarayda yaptığı gibi...” (Uzuner, 2007, s. 107). Susan bütün ayrımcılıkların en başında cinsiyet ayrımcılığını görür ve bunu tarihen süregelen bir olay olarak değerlendirir. Türk toplumunda birçok aile daha doğmamış çocuğunun üzerinden ayrımcılık yapar. Kız çocuğunu evlat olarak değil de ‘bir kaşık düşmanı’ olarak görürler. Romanda böyle bir örnek, havalimanı polis memuru Üzeyir Seferihisar üzerinden verilir. Üç kız çocuğu olan Üzeyir, erkek evlat hayaliyle eşini dördüncü bir çocuk için zorlar. “Biz ultrason yaptırmadık bu defa! Daha önce baktırdık, üçü de kız çıktı. Hanım’a dedim ki, “Yok yaptırmayacaksın bu defa, uğursuzluk getiriyor.” (Uzuner, 2007, s.328). Bu adamın kız çocuklarını evlat olarak görmeyip onları uğursuzlukla suçlaması, birçok Türk babasının genel portresini çizer.

6.5.6 Eğitimde Kısıtlama

Türkiye’de bazı babalar; kızları büyüdüğü zaman onların okumasına, meslek sahibi olmasına da engel olurlar. Bu kadınlara Ayhan’ın ve barmen Baturcan’ın annesi ve Hasret Sefertaş örnektir. Türkiye’nin çeşitli bölgelerinde yetişen bu insanlar, köy yerlerinde kız çocuklarının okutulmamasından şikayet eder. Hasret, okutulmamasına rağmen evlendikten sonra okuma-yazma kursuna giderek eğitim alır ve tek gayesi küçük kızını okutmak, meslek sahibi yapmaktır. Erken evlenmek zorunda bırakılan bu kadın, kızının da mutsuz bir evlilik yapmasına mani olma çabasıdadır. “Küçük kızın okul masrafı için para lazım oluyo, onu okutucam ya, her şeyi ama her şeyi yaparım anam, yeter ki, o okusun, kaderi anasına benzemesin! Yeter ki, içimizden bir tane okumuş kız çıksın, çıksın da kocaya muhtaç olmasın!” (Uzuner, 2007, s.56) Kitapta genç kuşağın temsilcisi Aleyna Gülsefer, babasının itirazlarına rağmen yurt dışında eğitim almaya hak kazanır. Aleyna, böyle bir başarıyla gururlansa da babası onun evlenmesi ve çok istiyorsa aile şirketine çalışması taraftarıdır. “Önce evlenir, kocasının da rızasıyla bizim şirkette pekala türbanlı olarak çalışabilir. Ne diye elin Amerikalarına gidiyor bu çocuk kız haliylen?” (Uzuner, 2007, s.293) Yazar, Yeni Çağ ile birlikte kızların okuma hakkına sahip olabildiklerinin müjdesini verir.

6.5.7 Kadınların Kıyafet Özgürlüğü

Aleyna karakteri, aynı zamanda tesettürlü kadınları da temsil eder. Dindar bir ailede yetişen Aleyna, İslam dinine gönülden bağlıdır. Bir dönem Türkiye’de tesettürlü

kadınların devlet dairelerinde çalışmasına ve okula örtülü bir şekilde gitmesine yasak getirilmesi, ayrımcılığa neden olur. Toplumun bir kesimi de kapalı kadınlara karşı olumsuz bir tutum sergiler. Aleyna, bu durum karşısındaki yaşadığı rahatsızlığı şöyle anlatır.

“Öyle zavallılar ki, ben dokuz yaşındayken başörtüsü takıyorum diye benim gibi minnacık bir kızı hor görmeyi içlerine sindirir, anneme öfke kusarak bakar, sonra ruhumuzu nasıl yaraladıklarını hiç umursamadan kendilerini hapsedtikleri köksüz kimliklerine döner, bizi unuttur, bir daha görmezlerdi...Onlar, Batı özentisi, Türk insanının manevi ihtiyaçlarından habersiz, Müslümanca yaşamak arzusu duyanları dışlayan ‘tek tipçi’lerdir....Oysa biz de duyguları, ümitleri ve hayalleri olan, tıpkı onlar gibi insanlarız.” (Uzuner, 2007, s.157)

Yaşadığı bu ayrımcı yaklaşım, Aleyna’nın da içinde bir öfkeye dönüşür. O da kendisi gibi olmayan insanları topyekun Batı özentiliği ile suçlar. Romanda kapalı olan bir diğer kadın Hasret’tir. Hasret, çalışmak zorunda kaldığı için iş saatlerinde başını açmaya mecbur kalmasını büyük bir utançla anlatır. “Önceleri çırpıplak dolaşıyormuş gibi rahatsız oluyodum ama alışmaya başladım şimdiki. Yine de başım açıkken, isteyken yani, bi kadın bile baksa bi tuhaf oluyom, içim cızz ediyö, utanıyom, bana bakana sinir oluyom.” (Uzuner, 2007, s.55) Bakıldığında insanların dini görüşlerine ve giyim tercihlerine göre birbirlerine karşı sergilediği tutum, yazarı rahatsız eder ve romanda karakterlerinin birbirlerine olan eleştirel tavrıyla ayrımcı görüşü yargılamış olur. Yazar, insanlığı ve insani değerleri önemseyen humanist bir fikri savunur.

6.5.8 Cinsellik

Romanda kadın cinselliği, Belgin’in timsalinde fazlaca değinilen bir konudur. Kadın yazar, hemcinslerinin cinsel istekleri ve hazlarını cesaretle anlatır. Cinsel yönden kadınlar üzerinde oluşan baskı ve tabuları yıkmaya çalışır. “ Baskı! Her sınıftan kadına cinsel hazza dair fantezilerin bile yasaklandığı hayatlar...Benimki zarafet, başkasının ki töre adına, benimki yakışsız, ayıp, başkasının ki günah diye!” (Uzuner, 2007, s. 447) Belgin sakın, gururlu ve vakur görünümünün arkasında coşkulu bir dişil enerji saklar. Ayhan’la başbaşa geçirdiği zamanlarda ortaya çıkan bu enerji Ayhan’ı şaşırtsa da mutlu eder. “Belgin gibi uzun süreli, kalıcı, şok edici ve sürprizli etkilememişti onu şimdiye kadar. Artık olgun meyve kıvamında lezzet fişkıran bu kadın, içine saklandığı zarif, serinkanlı ve gururlu tenin altında müthiş bir seks

enerjisi taşıyor, Ayhan'ı şok ederek kendine bağlıyordu.” (Uzuner, 2007, s.478) Belgin'in duygu ve isteklerini saklamaması, ilişkilerinin çok daha tatmin edici boyutta yaşanmasına izin verir.

6.5.9 Bekaret

Uzuner, sadece kadınlar için geçerli sayılan bekaret konusunu da işler. “Bu soruya 21. yüzyılda kız çocuklarına hâlâ bekâret testi yaptırılan bir ülkede doğup büyüdüğüne inanamayan Batılı arkadaşları kadar şaşırmıştı neredeyse.” (Uzuner, 2007, s.9) Türk kültüründe sıradan bir durum olarak karşılanan bu test, Batı ülkelerinde kadına hakaret olarak algılanır. Temizliğin ve saflığın sadece kadında aranan bir özellik olması şaşırtıcıdır. Yazar, Türkiye’de kızlara bekaret testi yapılmasını, Batı kültürünü kendi zevkleri için destekleyen erkeklerin evlenmek için bakire kızlar tercih etmesini, kadını değersizleştirmek olarak değerlendirilir. “...Amerika’da master yapıp, Batı uygarlığını kendi gelişimi ve eğlencesi için her anlamda kabullenen ama buraya dönünce bakire kızla evlenecek oğlanlar falan filan...” (Uzuner, 2007, s. 101)

6.5.10 Kadına Baskı

Uzuner, kadınların ezilmesine isyan eder; hemcinslerinin neden hor görüldüğünü, neden baskı altında kaldığını, bütün dinlerin şeytan enerjilerini niye kadınlarla bağdaştırdığını sorgular. Erkekler, yıkım ve savaşlara sebep olurken; kadınların duygusal zekâsının eksiklik olarak görülmesini, onlara sadece üreme ve zevk objesi olarak bakılmasını eleştirir.

“Çok genç ve safken arzulanan genç kızın, akli ve düşünceleri olgunlaşıp, kendini ve dünyayı fark ettikten sonra tehlikeli ve düşman sayılması neden? Neden akıllı kadınların ancak nine olunca saygı görebilmeleri? Nedir kadının yaratıcı ve entelektüel zekasına karşı bu kıyıcı küçümseme? Nedir, nedir dişi cinsiyette bu dayatma, bu hor görme, bu ille kontrol etme hırsı ve çok derindeki güçlü kadın-sevmezlik? Yeryüzü uygarlığı , kadını kadınların çizmediği daracık bir alana hapsedmek konusunda neden hiçbir konuda olmadığı kadar kararlı ve büyük bir dayanışma içinde? Niçin bütün dinlerde negatif ve şeytan enerjileri dişil özelliklere bağlanıyor da savaşları, soykırımlarını, silahları, bombaları kadınlar yaratmıyor? Neden imparatorlar, tarihçiler, şehirciler ve peygamberler hep erkek? Kadın kime göre eksik, neye göre tehlikeli, zayıf ve duygusal? Eğer ideal kadın modelinin yalnızca bir zevk, hizmet, itaat ve üreme makinesi olarak işlev görmesi ve sonsuza dek de böyle kalması konusunda uluslararası bir konsensüs varsa, neden kadının kafasına beyin, göğsüne kalp konarak yaratılmış olduğu konusunda bir açıklama yapılamıyor?...Aslında bir adı da ‘kadın korkusu’ olan bu şiddet hangi yüzyıla kadar devam edecek?” (Uzuner, 2007, s.449)

Erkek egemen düzenin kadınlar için çizdiği sınırlar, hangi korkunun sonucu olarak ortaya çıkar? Kısacası kadınların neyle ve neden suçlandığı sorgulanır. Bütün bu baskılara rağmen kadınların mücadelecı ruhunu diri tutan şey, hayatın devamlılığını temin etmeleridir. “İsteyerek ya da istemeyerek hiç anne olmamış bütün cahil ya da eğitilmiş kadınlar yaşamın sürekliliğini taşıdıklarını bilirler.” (Uzuner, 2007, s.221)

6.5.11 İstanbul ve Kadın

Romanda özellikle İstanbul’un anlatımına ayrılan bölümler vardır. Bu bölümlerde İstanbul, bir kadın olarak tasvir edilir. “Adım İstanbul! Kentler meleği, zamanlar tanrıçasıyım.” (Uzuner, 2007, s.18) “Bir bacağımı Avrupa’ya öbürünü Asya’ya atmış, içinden deniz geçen en eşsiz şehirim ben!” (Uzuner, 2007, s.50) İstanbul’un tarihi gelişimi, semtleri, burada kurulan devletler hakkında bilgiler verilir. Birçok kişinin sahip olmak istediği bir kadına benzetilen İstanbul; özgüvenli, kendi değerinin farkında bir şehir olarak tasvir edilir. “...Uğrunda sayısız kral, imparator ve sultanın birbiriyle yarıştığı, yüzlerce generalin ve yüz binlerce askerin kan ve ter döktüğü, birçok dil, din ve ırktan erkeğin gerdeğine girmek için heyecanla titrediği şehir-i efsunum Ben!” (Uzuner, 2007, s.89) Kitabın sonlarına doğru Belgin’le İstanbul birbirine benzetilir. “Belgin İstanbul gibi zıtlıklarla dolu, şaşırtıcı, yorucu, nefes kesici, ürkütücü, iyileştirici, verici, çekici ve dayanılmazdı.” (Uzuner, 2007, s.478)

6.5.12 Evlilikte Yaş Farkı

Kısa bir evliliğin ardından ayrılma kararı alan Belgin, şimdi ilişki yaşadığı Ayhan’dan beş yaş büyük olmasını kendine dert eder. Okumuş ve kariyer yapmış bir kadının toplumun belirlediği kalıpların dışına çıktığı zaman yaşadığı tedirginlik dikkat çeker. “Yetişkin bir kadının, genç kız heyecanları taşımasının ayıp olduğu kültürünün egemen olduğu bir ülkede büyümüştü. Ama yüreğine söz geçiremedi, heyecanlı bir genç kız sesiyle sordu: “Benden beş yaş küçük olduğu belli mi sence?” (Uzuner, 2007, s.276) Bekar bir kadının yeni başladığı ilişkinin heyecanından utanmasının sebebi kültürel değerlerdir. Bu değerler çoğunlukla kadınları baskılamak üzerine kurulur.

6.5.13 Dul Kadın Olmak

Evlilik üzerinden anlatılan bir diğer cinsiyet eşitsizliği, Ayhan'ın anlatımında takdim edilir. Ayhan, küçük yaşta babasını kaybeder ve annesi bir daha evlenmez.

“Üzerindeki hayat yükü o günden sonra daha da artan anasının nasıl bunaldığını yıllar sonra düşünüp üzülen Ayhan, aynı anasının o günden öldüğü güne kadar bir daha hiç cinsel hayatı olmadığını aklının ucuna bile getirmemişti...Sanki anası etten kemiktendi ama cinsiyetsizdi. Ancak önce ölen anası, yalnız kalan babası olsaydı onun bir analık, hem de genç bir kadını analık olarak getirmesini çok da yadırgamayacaktı.” (Uzuner, 2007, s.336-337).

Burada Türk toplumunun dul kalan kadına bakış açısı anlatılır. Eşi ölen kadın, kendi cinselliğini de eşiyle beraber toprağa gömer. Yaşı kaç olursa olsun tekrar yeni bir hayata başlaması hor görülür. Lakin aynı durumu erkekler yaşarsa kaldığı yerden hayatına devam eder. Burada toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden kaynaklanan ikiye bölünmüşlük eleştirilir.

6.5.14 Doğum Kontrolü

Kadınların sağlığını önemsiz kılan bir diğer mesele doğum kontrolüdür. Bir kadının sürekli çocuk doğurmaya zorlanması, üreme makinesi olarak görülmesi rahatsız edicidir. Ayhan annesinden bahsederken yedi çocuk doğurduğunu, kaç tanesinin telef olduğunu, devlet ücretsiz doğum kontrol hapı dağıtırken babasının bunu değerlendirmedeğini ve annesinin rahim kanserinden vefat ettiğini üzüntüyle anlatır. Babasını bencillikle suçlar. “Yedisi hayatta kalmış, kimbilir kaç tanesi düşmüş, düşürülmüş, doğduktan sonra ölmüş çocuk üretmiş durmuş. Gariban anamın canını hiç düşünmeden, doğum kontrol ilacı fakirlere bedava dağıtılırken, o yalnızca kendini düşünmüş olan babam!” (Uzuner, 2007, s.37) Edip, genç neslin bu konuda daha bilinçli olduğunu memnuniyetle söyler.

6.5.15 Fedakar Kadın

Kadının erkek için kendi kimliğinden, hayallerinden vazgeçmesine örnek olarak Belgin'in annesi Halide Hanım gösterilir.

“Konser piyanisti olmak için bütün çocukluğunu ve ilk gençliğini adadığı piyanoyu kocasının ‘görevi gereği’ bir çeyiz olarak eve taşımış, uluslararası performanslarda bir İdil Biret, bir Ayşegül Sarıca olmak arzusunu, ‘görevi’ kendi hayallerinden daha ‘önemli’ bir erkeğin karısı olabilmek uğruna silip atmıştı. Annem için kendi arzu ve hayallerinden vazgeçebilmek, bu kadar kolay mı olmuştu?” (Uzuner, 2007, s.111).

Yazar, okuru bu soruyla karşı karşıya bırakır. Kadınların yeteneklerinden, hedeflerinden aile ve evlat uğruna vazgeçmesinin gerekliliği de tartışma konusudur. Halide Hanım gibi eşlerini genç yaşta kaybeden kadınlar bu durum karşısında ne yapacaklarını ve hayatlarını nasıl devam ettirmesi gerektiğini bilemediği için, aynı zamanda toplum tarafından belirlenen kalıplara da uymak zorunda bırakıldığından yaşantıları sekteye uğrar. Çalışmak ve üretmek isteyen kadınların bu fırsatlardan mahrum bırakılması toplumun bir ayıbıdır.

İstanbullular romanı kalabalık karakter kadrosuyla İstanbul'un kalabalığını yansıtır. Farklı hayatların kesişmesini anlatan romanda birçok farklı konu ele alınır. Kitabın temel konusuysa ayrımcılıktır. Cinsiyet, din, kültür, ırk ayrımcılığını anlatan romanda karakterler karşı karşıya gelir. Her biri diğerini kendi kıstaslarına göre yargılasa da, zor duruma düştüklerinde tek bir ortak değere sınırlar. Bu değer 'insanlık'tır. Kadınlarla ilgili boşanma, şiddet, iş hayatındaki zorluklar, doğum kontrolü gibi konulara değinir.

6.6 Uyumsuz Defne Kamanın Maceraları- Su, Hava, Toprak

Kaynağı Yunan mitolojisine dayanan dört element; su, toprak, hava ve ateştir. Söz konusu bu dört unsur, tabiatın dengesini sağlamaktadır. Bu unsurlarla Türk mitolojisindeki yaratılış hikayelerinde karşılaştığı gibi, İslam felsefesinde de anasır-ı erbaa, taba'i-i erbaa, mevadd-i erbaa adı altında karşılaşılır. Dört unsur teorisini ilk kez sistemleştiren kişi ise Yunan filozofu Aristotel'dir. Bu teori Helenistik dönemde daha çok benimsenerek sonrasında Suryaniler vasıtasıyla Arapçaya aktarılır. (Karlıağa,1991)

Modern Türk edebiyatının temsilcilerinden olan Buket Uzuner; anasır-ı erbaa üzerine yazmayı planladığı dört romandan *Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları; Su, Hava ve Toprak* adını verdiği eserlerini mitolojiden tarihe, coğrafyadan felsefeye çok farklı kaynaklardan besleyerek kaleme alır. Daha önceki romanlarında da sıkça karşılaşılan tabiat ve çevreyle ilgili duyarlılığını farklı konuları ele alarak bu kitaplarda yansıtır. Kitapların başkahramanı Defne Kaman'dır. Olaylar onun çevresinde cereyan eder. Bu romanlar eski Türk'lerin Şaman geleneğinden izler taşır. Şamanlık, Kuzey Asya bölgesinde yayılmış bir inanç ve felsefe sistemidir. Bu felsefeye göre, yeryüzüyle evren arasında bir denge vardır ve bu dengenin bozulmasıyla dünya için tehlikeli

sonuçlar doğabilir. Bu dengenin korunmasından sorumlu kişiler şamanlardır. Şamanlık felsefesine göre insan doğadan üstün değil, ona bağımlıdır. (Bayat, 2006) *Defne Kaman'ın Maceraları*'nda Defne ve anneannesi Umay Bayülgen, Şaman olarak takdim edilir. Özellikle Umay Nine bütün tehlikeleri önceden hisseder, rüyaya yatar, ertafta konuşulan her şeyi duyar. “Oradakilerin çoğunluğu onun yaşlılıktan uyukladığını düşünüp bilmiş bilmiş gülümserken, Semahat, Umay Bayülgen’in ‘mana’ rüyasına yattığını, bunun kamlık geleneğine göre, yüce katlardan gelecek sembollerle kaybın arkasından iz sürmeye yarayacağını, bir ‘istiare’ olduğunu düşünüyordu.” (Uzuner, 2015, s. 428)

Romanlarında Şaman felsefesinden esinlenen Uzuner, doğa ile insanın eşitliğini savunan ekofeministlerdendir. Kitaplarını ekoeleştirici bağlamında kaleme alarak okurda çevre bilinci ve hassasiyeti oluşturmaya çalışır. Süreyya Doğan, “ekoeleştirici”nin edebi yazınları çevreci bakış açısıyla değerlendiren bir akım olduğunu yazar. Sanayi Devrimi ile değişen dünyanın ve insanın tabiata verdiği zararları edebi metinler aracılığıyla okura yansıtmak isteyen yazarlar, onları eleştirir ve farkındalık yaratmaya çalışır. (Doğan, 2017)

6.6.1 Su

Dörtlemenin ilk parçası olan *Su* romanı, 2012 yılında yayımlanır. Roman sıcak bir İstanbul yazında gazeteci Defne Kaman'ın kayıp başvurusu için anneannesi Umay Bayülgen, annesi Ayten Bayülgen ve ablası Aysu Ayten'in Kadıköy Karakolu'na gelmesiyle başlar. Araştırmacı gazeteci olan Defne, ünlü bir gazetede çalışır ve yeni yayımlanmaya başlayan bir yazı dizisi üzerinde çalışır. Bir gün ansızın ortadan kaybolan gazeteci için arama çalışmaları başlatılır. Romanda doğaüstü güçlere sahip bir aileden gelen Defne, onu öldürmeye çalışan bir adamdan kaçıp denizde saklanır.

6.6.1.1 Kalıplara uymayan kadınlar

Defne'nin ailesindeki üç farklı kuşaktan olan üç kadın, aynı ailenin fertleri olmasına rağmen çok farklı karakterlere sahiptir. İçlerinde en farklı olanı Umay'dır. Yazar onu şöyle tasvir eder:

“Yaşlı kadının kendi yaşlılarına hiç benzemeyen bir hali olduğu o daha odaya girerken dikkatini çekmişti. Kayıp kadının anneannesi, aklaşmış uzun saçlarını ne yaşlıları gibi

boyayıp fönletmiş, ne yemeni veya eşarpla bağlamış, ne de üstüne türban takmıştı. Bunun yerine, ak saçlarını küçük kızlar gibi başının iki yanından sarkan iki saç örgüsü yapmış, uçlarını boncuklarla bağlamıştı. Yetmiş yaşlarında olmasına karşın, yaşından çok daha dinç ve sağlıklı görünen, orta boylu kadının, sıırım gibi bedenine giydiği adaçayı renkli entarisinin eteğinden ve yarım kollarından Kızılderili giysilerindeki gibi uzun püsküller sarkıyordu. Kucağında beyaz hasır şapkası ve güneşe benzeyen turuncu yuvarlak hasır çantasını sımsıkı tutuyordu.” (Uzuner, 2018b, s. 2-3)

Umay karakteri, yetmişli yaşlarında olmasına rağmen yaşlılarından farklı özelliklere sahiptir. Eğitimli, eczacılık yapan bu kadın hayatın içindedir, yaşamayı ve yardımlaşmayı sever. Dörtlemenin diğer kitaplarında da karakter bu özellikleri ile dikkat çeker ve ilk bakışta herkes tarafından yadırganır. Örneğin; komiser Ümit Kaman’ın bu kadınla ilgili vardığı ilk sonuç şöyledir:

“Umay Bayülgen’in görgülü, iyi eğitim almış, güçlü bir kadın olduğu belliydi.... Öte yandan, eğri oturup doğru konuşmak gerekirse, bizimki gibi toplumlarda, kırk beş yaşından sonra kadınların bir köşeye çekilip, gelinlerine cehennem, torunlarına dadı, eğer hala yanındaysa kocalarına da fıkra olması beklendiğinden, bu yaşlı kadının kendine güveni, hayata bağlılığı ve zekası onu tedirgin etmişti....Bu, onun hiç bilmediği bir kadın rölüydü. Kendilerine öğretilen toplumsal cinsiyet rollerinin dışındaki örneklerle karşılaşmak, özellikle kendi cinsiyet ve iktidarlarından rol çalındığını düşünen insanlar için kaygı vericidir.” (Uzuner, 2018b, s.17-18)

Yazar, orta yaşlı kadınların faaliyetsizliğini eleştirirken erkeklerin de kalıpların dışına çıkan kadınlarla karşılaştıklarında kendilerine karşı bir tehdit oluşmuş duygusuyla davranmasını, toplumsal rollerdeki kalıplaşma ile ilişkilendirir. Özellikle erkekler üzerinde olumsuz bir izlenim bırakan Umay Bayülgen, kadınlar tarafından daha farklı algılanır. Erkekler için olumsuz görünen özellikleri, kadınlar tarafından sempatiyle karşılanır.

“Şimdi Umay Bayülgen’i daha dikkatle süzen Semahat, yaşlı kadının tuhaf dış görünüşü, özgüvenli duruşu ve insanı yoran yaşama sevinciyle, Ümit’in tasvirine uygun olarak, otoriter ve bilgiç, ama onun hiç bahsetmediği biçimde, sadece kızlara özgü bir tür hınzırlığın parıltısıyla eğlenceli, yaşsız ve karizmatik olduğunu düşündü. O, hem çok gıcık hem de çok şekerdi.” (Uzuner, 2018b, s.190)

Şaman geleneğinin taşıyıcısı olan Umay karakteri, doğaüstü yetenekleri sayesinde saygı görür. Kitapta onun olağanüstü şifacı yönü olduğu anlatılır:

“Umay Bayülgen, onu yanıtlamak yerine uzanıp sağ elini tutmuş, iki avucu arasında yumuşakça sıkıyordu. Orta boylu bir kadın için fazla uzun sayılacak parmakları, Semahat’in elindeki bazı noktalara önce akupunktur iğnesi batmış gibi ince bir sızı yaymış, sonra ani bir rahatlama, kollarından başına doğru yayılan muazzam bir gevşeme yaratmıştı.” (Uzuner, 2018b, s.186)

Romanda Şaman geleneğinin bir diğer aktarıcısı, otuz beş yaşındaki Defne Kaman'dır. Defne doğal ve özgüvenli bir kadın olarak anlatılır. "...Yüzüne ve beden diline erkekler beğensin diye öne çıkan bir cinsellik yerine, zekanın ışıltısı, sadeliğin güzelliği ve hayatın enerjisi sinmiş kadınlardandı. Bu özelliklerin özgüven anlamına geldiğini sezen erkeklerin çekinerek kaçtığı bu tür kadınların çoğu gibi sade bir elbise giymişti." (Uzuner, 2018b, s.5-6) Yazar, bu kadın için mükemmel bir portre çizer. Defne'nin karakterini okura anneannesi Umay anlatır. "...Defne Kaman özel bir çocuktur, daha küçücükken idraki güçlü, kifayetli, cevval, dirayetli ve istidatlı, yani senin anlayacağın, leb demeden leblebiyi anlayan, çabuk harekete geçebilen, özel yetenekleri olan bir çocuktur. Hani 'basiret gözü' açık doğmuş insanlardandı." (Uzuner, 2018b, s.10) Basiret gözünün açıklığı onun Şaman geleneğine bağlı özel yeteneklerinin müjdecisidir. Başkahramanın bu özelliklere sahip olması, kitapta olayların hareketliliğinden de haber verir. Defne'yi etrafındaki sıradan insanlardan ayıran en belirgin özelliği uyumsuz olmasıdır. Defne, kendi annesi ve kız kardeşi tarafından bile uyumsuz olmakla ve tuhaflıkla suçlanır. "Komiser Bey, Defne çocukken de böyle uluorta kaybolur, ilgi çekmek için her türlü saçmalığı yapar, manasız soruları, oyunları bizi deli ederdi. Uyumsuzdur, hep uyumsuz oldu benim kardeşim maalesef!" (Uzuner, 2018b, s.3-4) Toplum için olumsuz bir özellik olan uyumsuzluk, yazar için Defne karakterini özgür ve kendine has kılan bir niteliktir. Çünkü yazar için *uyum* denince ilk akla gelen, ataerkil sistem ve kendini ona göre ayarlamak zorunda kalan kadındır. "Uyum, yalnızca evcilleştirme, düzen ve sistem kurma gibi anlamlar taşımaz, aynı zamanda sistemin parçası olarak bireyseli de yok eder. Erkeğin ve iktidarın uyumlusu olmaz, çünkü uyum onun ta kendisidir. Bu nedenle şimdiki düzen ve düzenekte, kadının sadece uyumlusu makbul, erkeğin uyumlusuysa madaradır." (Uzuner, 2018b, s.103) Romanda Defne'nin 'uyumsuz'luğunu normal karşılayan tek kişi anneannesidir. "Hani iyi niyetli, zeki her çocuğun yapacağı türden oyunlar severdi Defne! Defnemiz zaman zaman yer değiştirir, şekil değiştirir, gider, biraz dolaşır ama sonra gelir." (Uzuner, 2018b, s.6) Yazar erkeklerin özgüvenli karakterleriyle hayata ve toplumsal tabulara meydan okuyan 'uyumsuz' kadınlardan kaçtığını ve hoşlanmadığını sıkça hatırlatır. "Komserim, ben hangi yaşta olursa olsun kadının bilmişini sevmem! Kendi anam da olsa, karım da olsa, kadın dediğin az bilecek, susacak, geride duracak." (Uzuner, 2018b, s. 106)

6.6.1.2 Aile baskısı

Romanda özgürlüğü elinden alınan kadın karakterler yer alır. Onlardan biri de Tasvir'dir. Komiser Ümit Kaman'la aşk yaşayan yirmi dört yaşlı genç kız Alevi ve Süni ayrımından dolayı sevdiğine kavuşamamaktadır. Ümit'le evlenmesine karşı çıkan ailesi onu Karadeniz'deki bir akrabasının yanına gönderir ve iki yıl orda yaşamaya mahkum eder. "Zaten ailesi , Tasvir'i dış teknisyeni olarak çalıştığı işinden zorla çıkartıp, onca yıllık eğitimini de silip, alelacele Karadeniz'deki bir akrabalarının yanına sürgüne göndermişti." (Uzuner, 2018b, s.30) İki sene sonra ise İstanbul'a getirerek kendilerinin uygun gördüğü biriyle zorla evlendirmeye çalışır. Genç kızın sadece ağabeyi değil, annesi de töreleri ve gelenekleri tek doğru olarak kabullenir, kendisinin de düğün gecesine kadar kocasının yüzünü görmediğini olağan bir durum olarak anlatır. "Annesi, kendisinin de Tasvir'in babasını zifaf gecesine kadar hiç görmeden evlendiğini, bunun kadınlar için normal olduğunu, hiç değilse Tasvir'e nişanlısıyla tanışma şansı verecek olmalarını handiyse, gururla ... anlatırken, besbelli kızı ölüm döşeğinde olan bir insanın şuarsuzluğu içinde olmalıydı." (Uzuner, 2018b, s.218) Eski kuşak kadınların sadece ailenin tasviyesine göre evlendiği anlatılırken, modern çağda kadınların kendi hayatı için önemli kararları verme özgürlüğüne sahip olmasının önemi vurgulanır. Tasvir, aile baskısından kurtulmak için ölümü tek çare olarak görür ve intihara kalkışır. Bunu duyan Sahaf Semahat "İlle ölmek mi gerekiyor bu memlekette senin de bir birey olduğunu, kadın olarak senin de insan olduğunu, bir tenin, bir kalbin ve miden olduğunu anlamaları için ya!" (Uzuner, 2018b, s.219) diye isyan eder. Tasvir'in ağabeyi Yunus, kendi yaptıkları hatanın ayrımına varmadan kardeşinin intihar ederek işlediği günahın boyutuyla ilgilenir. "İnsan nasıl kıyar Allah'ın verdiği cana? Günahkar olacaktı." (Uzuner, 2018b, s.212) Tasvir, intihar etmeden önce yazdığı mektupta ailesine utanç verecek bir davranışta bulunmadığını anlatır. O, ölürken bile namusu hakkında kötü yorum yapılmamasının derdindedir. Çünkü Türk toplumunda namus sadece kadınların mükellef olduğu bir meziyettir.

"Ben Tasvir. Yirmi dört yaşındayım. Ailemin her sözünü dinleyen, uysal ve iyi kalpli bir çocuktum. Hayatım boyunca onların yüzünü kızartacak, törelere aykırı hiçbir şey yapmadım. Hep namuslu bir kız oldum, şimdi ölürken de namuslu ölüyorum ama gözlerim açık gidiyor bu dünyadan." (Uzuner, 2018b, s.218)

Ailesine hiç karşı gelmemiş bu kız, onlarla ilk yaşadığı fikir ayrılığında kendini intiharın eşiğinde bulur. Burada ebeveynlerin evlatlarını hiç tolere etmedikleri görülür. Ancak ölümden dönünce Tasvir'in Ümit'le evlenmesine ailesi izin verir. Yazar aynı dine mensup kişilerin ayrıştırılarak nasıl karşı karşıya getirildiğini de bu aşk vasıtasıyla göstermek ister.

6.6.1.3 Tabiat ve kadın

Edip, romanında dünyanın ve tabiatın merkezinin kadın olduğunu söyler. Tabiatla kadın arasında olan bağın sadece doğurganlıkla ilişkilendirilmesinin insanı yanıltabileceğini, tabiatın yırtıcı, gizemli ve akıllamaz özelliklerinin kadınlara da atfedilmesinin onların dışlanmasıyla sonuçlandığını anlatır. Bu yanlış eşleşme yüzünden dünya sadece erkek aklıyla yönetilir. Erkeklerin yönettiği bir dünyada kadının zekâsına gerek yoktur. Hâlbuki çocukların zekâ genlerini anneden aldığı bilimsel olarak ispatlanmıştır. Kadının zekâsı, dünyanın iyileştirilmesi için önemlidir.

“Evet, tabiatın gücünü kadına benzetmek bütün kadim inançlarda ortaktır. Ancak, adece doğurganlığıyla kadınıla tabiat arasında bir bağ kurmak bize bir iltifat değil, aksine tuzaktır! Çünkü insanlık, tabiat olaylarının henüz sebeplerini bilmediği binlerce yıl öncesinde, tabiata saygı duyarken aynı zamanda onu vahşi, akıldışı, sırlarla dolu olarak görmüştü. Şimdi artık, kadınıla tabiat arasında kurulan ilişki, onu akıldışı ve vahşi olarak dışlar, uzaklaştırır. Nereden mi? E tabii ki akıl bahçesinden! Aklı kime teslim eder? Sadece ve sadece erkeğe! Olur mu canım? E, olmuyor da... Bak o kadar olmuyor ki, dünyamızın hali her bakımdan içler acısı... Akıl tek bir cinsiyete bırakılmayacak kadar önemlidir.” (Uzuner, 2018b, s.198)

Uzuner, tabiat dörtlemesini ekofeminizm bağlamında kaleme alır. Su romanında, Yunus balığı bu amaca hizmet eder. Defne'nin kaybolduğu günden itibaren Kadıköy İskelesi'nde Yunus balığı ortaya çıkar ve oradan ayrılmaz. Okurda Defne'nin balığa dönüştüğü ya da balık tarafından korunduğu algısı yaratılır. Yazar bu akıllamaz detayı kullanarak insanoğluna sitemini bildirir.

“Hepsine inandılar ve mantıklı buldular da ne bir yunusun insanı koruyacağına, ne de bir insanın ölümden kurtulmak için yunusa dönüşebileceğine inandılar. Kendilerinden boşanmak isteyen karılarını günde beşer beşer bıçaklayıp doğrayan kocalarla, ölmek için devlete yalvardığı halde korunmayan, göz göre göre ölen kadınların olabilirliğine inandılar. Erkeklerle, kendilerini dünyanın hakimi zannetmelerine yol açan resmi eğitime ve kültüre, onların işsiz ve yoksul kalınca kendilerini iktidarsız hissederek, biraz da mecburen karı ve kızlarına işkence ettiklerine, daha ilginç, bunun tabiat kanunu olduğuna bile ikna oldular ama bir yunusun insana iyilik yapacağına hayatta inanmadılar.” (Uzuner, 2018b, s.307-308)

Romanın genel çerçevesinin çizildiği bu paragrafta anlatıcı kadınların kurtarıcı sesi olmayı seçer. Kadınlara karşı işlenen suçlar aslında doğanın değil, insanoğlunun kanunlarından dolayı norm olarak kabul edilir. Kadın, tabiatın bir parçası olarak anlatılır. Tabiat kadını tehlikelerden korur. Doğanın mucizesi insana hatırlatılır. Tabiatın hor görülmesini yazar ironiyle karşılar.

“Konu, ‘tabiat, çevre, hayvanlar ve kadınlar’ olunca, bunları nedense sadece ‘gençlerin, kadın ve eşcinseller’in ilgileneceği *‘hafif işler’* kategorisinde gören çoğunluk ve ‘görünmez erk’, kendi çok *‘ağır işler’*yle meşgul olduğundan ‘Yunusa Özgürlük’ törenine ne basından, ne siyasetten, ne de iş dünyasından tanınmış adlar katılmıştı.” (Uzuner, 2018b, s.322)

6.6.1.4 Yalnız kadınların yaşadığı zorluklar

Dörtlemenin bütün kısımlarında var olan kadın karakter Sahaf Semahat’ın hikâyesi, her kitapta açılarak anlatılır. Su kitabında, onun İstanbul’da bir sahaf dükkânı olduğu ve yalnız yaşadığı anlatılır. “Karanlık, dar, gizemli sahaf dükkanında, kitaptan duvarlar arasında ağır bir sigara bulutu altında kedileriyle yaşayan Sahaf Semahat’le tanışmışlardı.” (Uzuner, 2018b, s.32) Otuzlu yaşlarının sonunda olan Semahat, uzun yıllar önce Nevşehir’den kaçıp İstanbul’da herkesten saklanarak kendine yeni bir hayat kurar. Tek başına yaşayan bir kadın olarak kendini çevre esnafa kabul ettirmesinin zorluğunu anlayan Semahat’ın bu amaç doğrultusunda attığı ilk adım, kadınlığını unutmak olur. Erkeksi tavırlar takınıp her zaman siyah tişört ve pantolon giyerek, hayatına erkek almayarak kadın olduğunu sadece kendisi unutmaz; herkese unutturur.

“Artık Semahat’i bir erkekle öpüşürken gören olsa bile bu, onlara Semahat’ın bir kadın olduğu duygusunu veremezdi. Kendi dişiliğini en önce kendisi görmekten vazgeçen her kadın gibi o da cinsiyetsiz bir varlığa dönüşmüş ve yine hemen hepsi gibi bu duruma kendi dışındaki nedenlerle zorlanmış ama direnmemiş, hatta kendine bir ceza verir gibi bunu kabullenmişti.” (Uzuner, 2018b, s.154)

Semahat karakteriyle Türkiye’de tek başına ayakta kalmak zorunda olan kadınların yaşadığı sıkıntılar tasvir edilir. “Semahat, kendisini erkek kültürü içinde kabul ettirebilmek için çok uğraşmak zorunda kalmıştı. Türkiye’de kadın olmaktan daha zor bir şey daha vardır, o da genç ve yalnız bir kadın olmaktır.” (Uzuner, 2018, s.170) Kadınların zaten ezildiği bir toplumda yalnız yaşamının bedeli; kimliğinden, cinsiyetinden vazgeçmektir. Tarih boyu kadınların özgürlüğünü kısıtlamak için

kanunlar uyduranlar, kendi doğrularını toplumda öyle bir kabul ettirir ki kadınlar bile buna boyun eğler.

6.6.1.5 Kadın cinayeti

Araştırmacı gazeteci olan Defne'nin araştırdığı konular da karakteriyle doğru orantılıdır. Kadın cinayetleri, çocuk gelinler, hayvan ve bitki hakları, işçi sorunları gibi toplumun kanayan yaralarıyla ilgili konuları kendi internet sitesinde yayımlar. Romanda Defne'nin ortadan kaybolması yine böyle toplumsal bir konuyla ilişkilendirilir. Başlı belada olan bir kadına yardım etmek ister. “Ya, sanki başka konu kalmadı da, bu kez hayvan keser gibi karılarını kesen o cellat heriflerin peşine düştü biricik kız kardeşim Defne Kaman!” (Uzuner, 2018b, s.8) Yirmi bir yaşında, dört çocuk annesi Sakine Neşeli, kocasından sürekli şiddet gördüğü ve ölüm tehlikesiyle karşı karşıya kaldığı için Defne'den yardım ister.

“Henüz on altı yaşındayken kendisinden tam on yaş büyük amcasının oğluyla evlendirilmiş, altı yıllık evliliğinde kocasından hemen her gün dayak yemiş, işkence görmüş, şimdi yirmi bir yaşında ve dört çocuk annesi, yoksul çok mutsuz, korku ve endişe dolu, yaşam sevincini kaybetmiş yüz binlerce Türkiyeli kadından biriydi.” (Uzuner, 2018b, s.288)

Defne bu olayın peşine düşer ama kadının kocası Savaş Neşeli, karısının yardım istediğini öğrenince onu öldürür ve Defne'nin de peşine düşer.

6.6.1.6 Şiddet

Ağabeyi gibi gördüğü bir adamla evlendirilen Sakine, ilk geceden şiddete maruz kalır. Erkeğin şiddete başvurma nedeni ise kendi eksikliğini saklama çabasıdır. Kendisini kadından üstün konumda gördüğü ve üstünlüğü maddi ya da manevi yolla sağlayamadığı için şiddete başvurur. “Mecburum kız, eve para getiremiyorum, çocuklara, sana bi şey alamıyorum, girdiğim işte dikiş tutturamıyorum, eee? Benim de erkek olarak birşeyi doğru yapmam lazım di mi kız?” (Uzuner, 2018b, s.290) Darp edilen kadınlara karşı emniyet birimleri de sorumsuz davranır. Şiddeti “ev kazası” olarak değerlendirir, kadının alttan alması gerektiğini öğütleyerek kocasıyla eve gönderirler. “Kocandır kızım, olur böyle ev kazaları, sen de bir az alttan alacaksın ama...Yuvayı dişi kuş yapar! öğütleriyle bu kadın her iki seferinde de resmi olarak işkencecisi teslim edilmişti.” (Uzuner, 2018b, s.289) Bu ifade kalıpları Türk toplumunda şiddetin normalleştiğinin isbatıdır. Emniyet mensuplarının genellikle

erkek olduğu göz önünde bulundurulması gereken bir durumdur. Kanunların erkeklerin lehine olması yazarı rahatsız eder. “Eğer bu memlekette kadınlar günde beş erkek öldürseydi, çoğunluğu erkek olan parlamentomuzdan şimdiye kadar kadınlara karşı onlarca kanun çıkartılır, kadın ıslahevleri bile kurulur ve sorun çözüldü.” (Uzuner, 2018b, s.248) Sorunun kaynağı yönetimin erkeklerin elinde olması, caydırıcı cezaların olmaması ve kadın hayatının değersiz görülmesidir. Sakine karakteri; Türkiye’de yaşayan ve eğitiminden mahrum bırakılarak hayalleri çalınan, daha kendisi çocukken çocuk sahibi olan kadınların bir prototipidir. Bu kadınların mutsuz evliliklerinden kurtulmak için attığı yardım çılgınlıklarına en başta ailesi olmak üzere çevresi sessiz kalır. Resmi kurumların kadın cinayetlerini önlemek için caydırıcı cezalar vermemesi, bu sorunun baki kalmasına yol açmaktadır.

6.6.1.7 Çocuk gelin ve tecavüz

Sakine, çocuk yaşta zorla evlendirilir. Onun eğitim almak yerine on altı yaşında “yabancıya gitmesin diye” amcasının oğluyla evlendirilmesi, mutsuzluğunun temelini atar. Genç kızların ‘gözü açılması diye’ akrabadan bir adayla evlendirilmesi onların hayatının başlamadan bitmesine sebep olur. “Çocukken ağabeyi gibi bildiği kuzeniyle daha on altısında bir odada baş başa ve çıplak kalmaktan utandığı zifaf gecesinde ilk tokat kulağında patlamıştı. İlk cinsel deneyimi bir tecavüzdü.” (Uzuner, 2018b, s.289) Kızlarını rızası olmadan evlendiren ebeveynler de evlatlarının mutsuzluğundan sorumludur.

6.6.1.8 Boşanamayan kadınlar

Sorgusuz sualsiz evlendirilen kadın, boşanmak istediğinde ise daha çok darp edilir. Uzuner, boşanmayı onur kırıcı bir kavram olarak algılayan ve kinlenen kocaları eleştirir. “...İki kez amcaoğlu kocasından boşanmak istemiş, ama her iki teşebbüsü de ağır kırık ve dikişlerle hastaneden taburcu edildiği işkencelerle sonlanmıştı.” (Uzuner, 2018b, s.289) Eşinden ayrılıp sığınma evlerinde yaşayan kadınların hayatının tehdit altında olduğuna vurgu yapar. Boşanma sebebiyle eşini öldüren erkeklerin savunmasını Savaş Neşeli yapar: “Eğer benden boşanırsan seni öldürmem gerekecek kız! Çünkü bir erkekten boşanılamaz, ancak erkek karıyı boşar! Allah böyle emretmiş! Erkekleri dünyadaki bütün canlılardan üstün yaratmış. Öteki bütün canlılar ve özellikle kadınlar, erkeklere hizmet için yaratılmıştır.” (Uzuner, 2018b,

s.291) Kadınları hor gören bu bakış açısı ataerkil düzenin yansımasıdır. Sakine karakteri; Türkiye’de yaşayan ve eğitiminden mahrum bırakılarak hayalleri çalınan, daha kendisi çocukken çocuk sahibi olan kadınların bir prototipidir. Bu kadınların mutsuz evliliklerinden kurtulmak için attığı yardım çılgınlıklarına en başta ailesi olmak üzere çevresi sessiz kalır. Resmi kurumların kadın cinayetlerini önlemek için caydırıcı cezalar vermemesi bu sorunun baki kalmasına yol açmaktadır.

6.6.1.9 Erkeklerde önyargı

Kitapta kayıp vakayı çözmeye çalışan komiser Ümit Kaman, başlarda tipik bir Türk erkeği olarak tasvir edilir. İlk tanışmada Bayülgen ailesinin kadınlarına karşı önyargılı davranır. Umay ninenin kalıplara sığmayan dış görünüşü ve bilgiç tavrından rahatsız olur. Bu ailede erkek ferdin bulunmaması onlara üstten bakmak için yeterli bir sebeptir. “Parçalanmış aile işte...Baksana tek erkek yok ailede; ne dede, ne baba, ne de koca!” (Uzuner,2018b, s.12) Defne’nin mesleği gereği nereye gittiğini bilmediği otobüslere binmesi komiser için eleştiri malzemesidir. “Çocukken de saklanırmış bu kız. Evliyken de birilerini takip için ‘ben bilmediğim bir yere giden otobüse bindim’ diye telefon edermiş kocasına... ‘Kim ister böyle eş?’ diye yüzünü buruşturdu. Onun Tasvir’i asla böyle tuhaflıklar yapmaz, o gerçekten ‘evinin kadını’ olurdu kuşkusuz.” (Uzuner, 2018b, s.36) Yazar Ümit’in timsalinde erkeklerin kadınlara karşı duygu ve tavırlarını anlatır. İşinin gerektirdiği sorumlulukları yerine getirmek için haber kovalayan Defne, Ümit için tuhaf bir karakterdir. Onun kadın anlayışı ev işi ve çocuklarla uğraşan ‘ev hanımı’ profili ile sınırlıdır. Romanın sonlarına doğru bu karakter gelişir, önyargılarından sıyrılır, bu zamana kadar kapalı olan “basiret gözü” açılır. Diğer romanlarda yer alan Ümit karakteri Bayülgen ailesine akraba gibi yakın olur.

6.6.1.10 Erkeğin konumu

İlk kitapta adı geçse de ikinci romanda ortaya çıkan Defne’nin babası Akın Kaman, ailesini yıllar önce terk eder. Defne’nin annesi Ayten erkek evladı olmadığı için terk edildiğini zanneder. “Oğlan çocuğu yerine kız olarak doğduğum için en başından beri beni sevmeyen annem, babamın evi- aslında kendisini- terk edişini tamamen benim üzerime yıktı.” (Uzuner, 2018, s.228) Ailesi dağılan bir kadının ilk olarak bu ihtimali düşünmesi bu durumun toplumda yaygın olduğunu ve normalleştiğini

gösterir. Erkek çocuk soyun ve iktidarın taşıyıcısı olarak kabul edilir. İlk basamaktan son basamağa kadar her şeyin erkeklerle ilintili olduğu vurgulanır. “Bu memleketin her şeyi erkek...Baksana: bankası, hastanesi, üniversitesi, parlamentosu, gazetesi, şarkısı, türküsü, yemeği, geleneği, insan hakkı, demokrasisi, babası, kocası, oğlu, profesörü, avukatı, savcısı...İşte hepsi erkek!” (Uzuner, 2018b, s.285)

6.6.2 Toprak

Tabiat dörtlemesinin ikinci kitabı Toprak’ın merkezinde tarihi eser kaçakçılığı konusu durur. Bu romanda kadim Türk topraklarında zengin medeniyetlerin kurulduğu ve asırlarca hüküm sürdüğü hatırlatılır. Çorum topraklarında tarihi Hitit Devleti’nin varlığından, bu bölgenin tarihi eserler bakımından zenginliğinden bahsedilir. Bu zenginliği yurt dışına taşımaya çalışan kaçakçılara karşı verilen mücadelede Defne Kaman’ın yaşadıkları anlatılır. Defne, tarihi eser kaçakçılığı ile ilgili haber hazırlamak için Çorum’a gelir. Gelişinin üçüncü gününde kaybolur. Tarihi eser kaçakçıları Defne’yi bir tehdit olarak gördükleri için kaçırmak için Umay nine, komiser Ümit ve sahaf Semahat Çorum’a gelirler. Defne’yi kurtarma çalışmalarına Çorum Valisi Sabahattin Ali Okur ve Çorum Emniyet Amiri Muhtar Körağaoğlu bizzat katılır.

6.6.2.1 Ataerkil düzenin kadına bakışı

Çorum Emniyet müdürü Muhtar Körağaoğlu romanda ataerkil düzenin savunucusu ve aktarıcısı olarak karşımıza çıkar. “Demek ki sadece bir düzenin var olması tek başına yetmez, onu bozulmadan babadan oğula, kararlı ve güçlü bir iradeyle devam ettirmek gerekir. Düzen gözle görülüp elle tutulamaz, tıpkı namus gibi, tarif edilemez kutsal bir kavramdır.” (Uzuner, 2015, s.293) Değişime kapalı olan bu adamın düşünceleri bir diktatörü andırır. Kadınları narin bir çiçek gibi görmesi onların korunmaya muhtaç olduğu düşüncesini doğurur. Üç kız evlada sahip olan müdür, iki kızını lise bitince evlendirir. Böylelikle kızlarının namus yükünden ve kendisinin babalık görevinden feragat eder. “...Allah’a şükür ikisini de liseyi bitirir bitirmez kendi eliyle düzgün adamlarla evlendirmiş, babalık görevini yerine getirmişti. Bundan sonra onların başında kocaları vardı ve namusları artık onlara emanetti.” (Uzuner, 2015, s.294) Okumuş, meslek sahibi olmuş baba kızlarına üniversite eğitimini çok görür. Kızlarını kendi bulduğu damat adaylarıyla evlendirir.

Kadının namusunu, mutlaka erkek tarafından korunması gereken bir değer olarak görür. Muhtar karakteri ilk başta kendi ailesindekiler olmak üzere kadınlara ve onların isteklerine, özel hayatlarına saygı duymayan bir adamdır. Onun bu saygısızlığıyla bugüne kadar başa çıkabilmiş tek kadın küçük kızıdır. Bu kız eğitimi tamamlamakta ısrar eder ve üstelik kendi sevdiği adamla evlenme ‘lüksüne’ de sahip olur.

“Ancak itiraf etmek gerekirse, şimdi doğum yapmak üzere olan küçük kızına gereğinden fazla iyi niyet ve merhamet göstermiş, kızın üniversiteye gitmek ve öğretmen olmak arzusuna yeterince kararlılıkla karşı çıkmamış, böylece düzeni bozulmuştu. İşte şimdi hastanedeki küçük kızı, ailesinde hem meslek sahibi, hem de evleneceği kişiyi seçen ilk kadın olmuştu.” (Uzuner, 2015, s.294)

Kızının okumasına izin vermesini ‘gereğinden fazla iyi niyet ve merhamet göstergesi’ olarak değerlendirir. Küçük kızını bozguncu olarak gören baba ondan intikam almak ister. Şimdi hastanede doğum yapmak üzere olan kızının hayati risk taşımaya rağmen sezaryen doğum yapmasına izin vermeyerek kendi otoritesini göstermenin derdindedir. Annenin ya da bebeğin hayati risk taşıdığı durumlarda önerilen bu doğum şeklini reddeden baba, durumun ciddiyetinin farkında değildir. “Şimdi sezaryene karşı şiddetle karşı koyuşu, kadınların doğumda bile geleneklere uygun hareket etmesi konusundaki hassasiyeti kadar, kızına iyi bir ders vermek azmiyle, düzenin başında hala kendisinin olduğunu kanıtlamaktı.” (Uzuner, 2015, s.295) Modern çağda babaların bir kısmının eşleriyle empati kurmak ve aile bağlarını güçlendirmek adına doğuma girmesi de bu babayı rahatsız eder. Kendi yaşadığı dönemde bunların önemsiz konular olduğunu hatırlatır. “Öyle doğum moğum, kadın-çocuk meselelerini önemsemek ‘erkek adam işi’ değildi.” (Uzuner, 2015, s.51)

Emniyet müdürü, kendi kriterlerine göre sorunlu olarak kabul ettiği Defne Kaman’ı hiç sevmez. Onun araştırdığı olayları da özel yaşantısını da eleştirir. Muhtar’a göre Defne Kaman uyumsuz, sorunlu ve anlamsız konularla uğraşan bir kadındır.

“Bak büyük hanım, senin uyumsuz, gittiği her yerde mesele çıkartan, bu küçük şehirde dahi kaybolmayı başarıp, polis teşkilatını günlerdir manasızca meşgul eden, bir kocayı bile elinde tutamamış, Çorum’da geçirdiği beş gecenin hiçbirinde otelinde kalmamış, babasını yıllardır bir kere aramamış, memleketin bunca meselesi varken yunuslar, kadın cinayetleri, defneciler gibi manasız fan fin fon işlerle vakit geçiren, daha yeni tanıştığı

bu kel, özentî, ukala arkeologla yatan torununu sakın benim namuslu, iffetli kızlarımla karıştırmayasın! dememek için kendini zor tuttu.” (Uzuner, 2015, s.298)

Muhtar karakterinin aklından geçenler erkek egemen toplumdaki düşünce kalıplarının yansımasıdır. Boşanmada suçlu kadındır. Bekar bir kadın beğendiği bir erkekle beraberlik yaşıyorsa iffetsizdir. Toplumsal konularla ilgilenmek manasız bir eylemdir. Bütün bunları yaptığı için Defne, onun gözünde namussuzdur. Düzen koruyucusu olan müdür, bu kalıpları sorgulamadan alıp kabullenir ve onların tutkulu bir savunucusuna dönüşür.

6.6.2.2 Eşitlikçi erkek

Edip, sabit fikirli muhtar karakterinin karşısına Çorum Valisi Sabahattin Ali Okur’u koyar. Vali demokratik, halkını seven, geniş görüşlü bir yapıya sahiptir. Defne’ye ve onun ailesine karşı saygılı davranır. Umay Nine ve Semahat’i gördüğü zaman beklentilerinden çok farklı iki kadınla karşılaşmanın verdiği şaşkınlıkla onlara karşı nasıl davranacağını bilemez.

“Oysa ilk anda yoga yaptığını düşündüren Umay Nine, biraz sonra hasır halısıyla uçacak keskin zekalı, keçi kıvraklığında bir Kızılderili kabile şefine... daha çok benziyordu. Onun bakıcısı sandığı Sahaf Semahat’se sanki evin kızı gibi son derece dingin ve rahat görünüyordu. Onca yıllık vali, Türkiye’de hepsi sadece birkaç tipe sığdırılan kadın karakterlere hiç uymayan bu iki kadına nasıl davranacağı konusunda hazırlıksızdı.” (Uzuner, 2015, s.141)

Valinin zaman zaman emniyet müdürüne karşı eleştirel tavrı dikkat çeker. “Güneş Bey, siz burada Umay ve Semahat Hanım’la kalın, maşallah ikisi de kendi başlarının çaresine bakacak kadar akıllı, uslu kadınlar ama burası Türkiye, emniyet müdürü bile olsa kadını zayıf kabul eden zihniyet hakim.” (Uzuner, 2015, s.263) Bu cümlelerle Vali genelde Türk insanına, özelde müdüre eleştiri yapar. Kimliğinden bağımsız olarak her kadının zayıf görülmesi alay konusudur.

6.6.2.3 Eski Türkler’de kadın

Bu romanda da mitolojiye ve tarihe gönderme vardır. Eski Türk kültüründe kadın ve erkeğin eşit görüldüğü hatırlatılır. Türkçede ‘o’ sözcüğü hem kadını hem erkeği işaret eder. Kadim Türk kültüründe kadın erkek kadar değerli, eşit ve özgürdür. Yazar bu iddiasını savunurken mitolojiyi kanıt olarak gösterir.

“Türkçe, dünyadaki en demokratik dillerden biridir, çünkü ‘O’ dediğinde hem dişil, hem eril tüm canları anlatırsın. Bizim mitolojimiz, erkek kadın farkı olmayan dilde yazılmıştır ve bu yüzden çok özeldir. Böyle eşsiz eserler ancak tüm canları eşit gören bir zihniyetin anadilinde icat edilebilir.” (Uzuner, 2015, s.103)

“Evet eski Türklerde kadın değerliymiş, ama birçok Doğu toplumundaki gibi, saksıda çiçek gibi, sözde kendi iyiliği ev içlerine hapsedilmiş, güzelliği çuvalla saklanmış olarak değil. Kadın, bir kişi olarak eşit özgürlük ve eşit varlığıyla değerliymiş. Mitoloji yalan söylemez!” (Uzuner, 2015, s.252)

6.6.2.4 Avrupa’da cinsiyet ayrımı

Kitapta 20. yüzyıl Avrupa’sının kadına karşı tutumu da hatırlatılır. Virginia Woolf’un hayatından verdiği iki örnekle Batı’nın da daha yakın dönemde kadına değer vermeye başladığını gösterir. İngiltere’de kadınların çimenlerin üstünde yürümesinin yasak olduğu bilgisine değinen yazar, Woolf’un bu yasağı çiğnemeye cesaret ettiğini söyler. “Cambridge Üniversitesi’nde yüz yıl önce çimlerin üzerinde sadece kadınların yürümesinin yasak olduğunu öğrendim. Virginia Woolf adında akıllı bir kadın yazar, bu yasağı bozmak istemiş ve o çimenlerin üzerinde yürümüş.” (Uzuner, 2015, s.62) Burada kadın haklarının savunucusu olarak bir kadın yazarın örnekledirilmesi önemli bir noktadır. Yıllar sonra Woolf’un açtığı bu yolda Uzuner yürümektedir. İngiliz yazarla ilgili verdiği bir başka örnekte kadınların değil kişisel alana sahip olması, varlığının resmi olarak belgelenmesi bile imkansızdır. “Daha yüzyıl önce nüfus sayımında kadınlar insandan sayılmıyormuş...yazar Virginia Woolf’un çalışmak için ‘kendine ait bir oda’sının olması seksen yıl önce İngiltere’de bile bir kadın yazar için büyük bir devrim sayılıyormuş...” (Uzuner, 2015, s.170) Uzuner, Avrupa’da yüzyıl önce ortaya çıkmaya başlayan cinsiyet eşitliğinin Eski Türk toplumunda zaten var olduğunu ama zamanla unutturulduğunu ve yeniden hatırlatılması gerektiğini savunur.

6.6.2.5 Görücü usulü evlilik

Gelenek ve örflere sıkıca bağlı olan Muhtar Bey kendisi de görücü usulü bir evlilik yaparken büyüklerin kararını sorgulamaz. “Kendisi daha polis akademisinde öğrenciyken ‘erkeklerle eşit haklara sahip olduğunun farkında bir kıza gönlü kaymasın’ manasına gelen ‘görücü usulüyle erkenden baş bağlamak’ yöntemiyle uzaktan akrabaları olan ilkokul mezunu bir kızla çabucak evlendirilmişti.” (Uzuner,

2015, s.351) Kullandığı yazı diline bakıldığında yazarın görücü usulü evlilikleri onaylamadığı anlaşılır. Bu konuda erkeklerin de aileler tarafından manipüle edilmesine dikkat çeker. Erkek evlat başka birini sevmesin diye alalecele evlenmeye zorlanır.

6.6.2.6 Meslek seçimi

Uzuner, kadınların istek ve arzularına karşı saygılı olunması gerektiğini aşlar. Kadınlar istediği meslekte çalışabilir. Meslek seçiminde cinsiyet ayrımı demode bir düşüncedir. Defne'nin mesleğine “ama sen kızsın ki... o ajan gibi çalışan gazetecilerin hepsi erkek ki” (s.71) diye eleştiri yapan Karaca'ya Defne'nin dedesi Korkut Bayülgen cevap verir: “O bizim kuruntumuzmuş, bak yirmi birinci asra girdik, kadınların yapamadığı hiçbir meslek kalmadı aslan parçası, ama biz erkekler hala aynı anda, üçten vazgeçtim, iki işi bir arada yapmayı beceremeyiz be evlat!” (Uzuner, 2015, s.71) Defne'nin araştırmacı gazeteci olması tesadüf değildir. Yazar, erkek mesleği olarak kabul gören işlerde kadınların da çalışmasının mümkün olduğunu gösterir.

6.6.2.7 Anne olmak

Defne'yi kalıplaşmış kadın tipajından farklı anlatan yazar, onu özellikle bekar ve çocuksuz tasvir eder. Bununla da kadınlara farklı tercihler yapabilme özgürlüğünü hatırlatır. Ayrıca her kadın anne olmak zorunda değildir. Defne'nin çocuksuz bir kadın olması bilinçli bir tercihtir. Defne bunu şöyle açıklar: “Aslında annelik sorumluluğu yerine başka sorumluluklar yükledim ben. Dünyaya ve hayata şükranımı evlat yetiştirmek yerine tabiat ve adalet için sorumluluk üstlenerek sunuyorum...Biliyor musun, kendi doğurmadığın başka çocukların iyiliği ve ‘kişi olmayan diğer canlar’ için çalışmak da bana annelik hazzı veriyor emin ol!”(Uzuner,2015, s.238) Tabiat ve insanlık için çalışmak annelik kadar kutsal bir görevdir.

6.6.2.8 Kadınları tektipleştirme çabası

Kadınlar özgür bireyler olarak kendi hayatı için kararlar alabilmeli ve bu kararlara saygı gösterilmelidir. Umay Bayülgen kadınların nasıl yaşaması gerektiğine

dayatmalarla değil kendi seçimleriyle karar verebileceğini söyler ve kadınlara dayatılan tek tip giyim tarzını, vücut ölçülerini, eş seçimlerini eleştirir.

“Genç bir kadına nasıl yaşayacağını kendinden başka kim buyurabilir Ayten? O senin bayıldığın, Aysu’nun cafcacflı yazılar yazdığı moda dergileri mi, yoksa damadının çektiği reklam filmleri mi? A kızım, onların çoğu genç kadınların aynı elbiseleri giyip, aynı semtlerde aynı lokantalarda kış kışa oturup, birbirlerinin arkasından dedikodu yapıp, yüzlerine gülmelerini dayatıyor! Sen şükret ki, Defne gibi hayatı sahiden yaşayan bir kutlu evladın var!” (Uzuner, 2015, s.519)

Burada yazar kadınlara karşı bir kalıplaştırma siyaseti uygulandığını ve kadınların bu tuzağa düşmemesi gerektiğini vurgulamak ister.

6.6.2.9 Evlat ayrımı

Toprak romanında Defne’nin babasıyla yaşadığı problemler de çözülür. İlk kitapta Akın Kaman’ın erkek evlat olmadığı için evi terk ettiği iddiası ikinci kitapta ortadan kalkar. Defne babasıyla yüzleşir. Akın, kızının Kam yeteneğini gölgelememek ve eğitimine engel olmamak için Umay ninenin isteği üzerine evi terk eder. Yazar, erkek evladı olmadığı için karısını hor gören erkeklerin cahilliği ile alay ederek cinsiyeti belirleyenin erkekte bulunan y kromozomu olduğunu da hatırlatır. “Oğlan çocuklarını kızlardan daha değerli bulan kız babaları, cinsiyeti belirleyen Y genini sadece erkeklerin taşıdığını bilmedikleri için hep karılarını suçlayan cahillerdir.” (Uzuner, 2015, s.160) Kız çocuğu olan babalar, kadınları daha iyi anlar. Kadınları anlayan erkek, tabiatı ve dünyayı da daha iyi anlar. Baba-kız ilişkileri beşeriyetin iyileştirilmesi için önemli bir detaydır.

6.6.2.10 Kadınlara kısıtlama

Sahaf Semahat’ın hayatıyla ilgili bu kitapta da bilgi paylaşılır. Okur onun anılarından Anadolu’da sekiz yaşından sonra kız çocuklarıyla erkek çocukların oynamasına izin verilmediğini, kız çocuklarına kısıtlamalar getirildiğini ve erkeklere güvenmemesi yönünde eğitime başlandığını öğrenir.

“Çocukken, Nevşehir’de dedesinin köyüne gittiklerinde, bahçede kuzenleri ve kardeşleriyle hep beraber kocaman yer yatağında uyurlardı. Sabah, güneşin tenlerinde oynadığı sıcak oyunlarla uyanışları, güven ve mutluluk duygusuyla nedensiz sevince kapılışları...Sonra her şeyi bilen büyükler’in sekiz yaşına gelen kızlarla oğlanları birbirinden ayırıp, çocukluklarını bıçakla kesip atmalarına eşzamanlı olarak, ‘Sen kızsın yapamazsın!ların başlaması ve bu dünyada erkeklere asla güvenmemesi’ eğitimine geçiş dönemi.” (Uzuner, 2015, s.492-493)

Kız çocukları eksik görülerek kısıtlanmalara ve yasaklara maruz kalır. Kitabın ilerleyen sayfalarında bu yasaklardan etkilenen kadınlar için başka bir örnek verilir. Sanat dallarıyla ilgilenen kadınlar da kısıtlanmalardan nasibini almaktadır. “Kadim kültürümüzün önemli sanatlarından ‘taşlama’yı yüzlerce yıldır kahvelerde ‘doğaçlama müzikli şiirle’ icra eden halk aşıklığı geleneği, bağnazlık nedeniyle kadınlara yasaklanınca ‘anonim eserler’e saklanan dışı sesler, geçen yıllarda Çorum’da yapılan Kadın Aşıklar Bayramı sayesinde yeniden gün yüzüne çıkma mücadelesi veriyordu.” (Uzuner, 2015, s.529) Geçen yüzyıla kadar kadınlara sanatla, edebiyatla, şiirle ilgilenmek yasaktı. Yaratıcı kadınlar kendi eserlerini ya erkek imzasıyla ya da isimsiz olarak yazabilirlerdi.

6.6.2.11 Toprak Ana

Romanın adında da görüldüğü gibi toprak unsuru romanın ana motifidir.

“Toprak ki; Anadır. Doğumdur. Toprak ki; Rahimdir...Toprak ki, anadır, evlatlarını ayırmaz, ancak insan evladı diğer kardeşlerine ve anasına kötülük sınırını aştığında artık ona acımaz....Biliriz ki; varlığımızın nedeni TOPRAK’ı annemiz gibi şükranla korumazsak kendi yokluğumuzu hazırlarız...Toprağına, evine, anasına, kadınına ihanet eden hep bela bulur ve yok olur!” (Uzuner, 2015 s.132-135)

Yazar, toprağı kadınla özdeşleştirir. Toprağı rahime benzeterek bütün canlıların toprakta yaşam bulduğunu hatırlatır. Bu hatırlatmada hem doğaya hem de kadına saygı talebi vardır. İnsan üstünde yaşadığı toprağa sahip çıkmalı, onu korumalıdır. Aksi olursa insan ırkı yok olma tehdidiyle karşılaşır.

6.6.3 Hava

Dörtlemenin üçüncü ve şimdilik son kitabı olan *Hava*’da olaylar Kayseri ve Nevşehir’de cereyan eder. Defne, nükleer santrallerin zararlarını anlatan bir yazı hazırlar. Bu yazıdan rahatsız olan bir okur tarafından şikayet edilir. Olay mahkemeye taşınır ve duruşmanın sessizce görülmesi için Kayseri’de yapılmasına karar verilir. Hava unsurunun ön planda olduğu kitapta iklim değişiklikleri, küresel ısınma, hava kirliliği gibi konulara dair mesajlar verilir.

6.6.3.1 Güçlü Türk kadınları

Uzuner’in her romanında olduğu gibi bu romanında da kadın konusu işlenir. Bu romanda Türk tarihinden gelen bir kadın karakter de anlatılır. Selçuklu Sultanı

Gevher Sultan ve vasiyeti üzerine yapılan şifahane hakkında bilgilere geniş yer verilir.

“Kadın sultan Gevher Nesibe’yi iki erkek sultan arasında öyle geçirivermek haksızlık olur. Gevher, bilgisi ve cesaretiyle bütün Anadolu’da tanınan bir kızdı. O zamanlar Selçuklu ‘hanım sultanlar’ı ata binip, ava çıkar, örtüsüz gezerlerdi. Selçuklu’da zengin kadınların başlarına mücevher taşlar koyduğunu ama halktan kadınların örtüsüz gezdiğini çizimlerden biliyoruz.” (Uzuner, 2018c, s.49)

Eski Türk devleti olan Selçuklu’da kadın sultanların erkeklerden geri kalmadığını anlatan yazar, onların İslam’dan önceki geleneklerdeki gibi örtüsüz gezdiğini de belirtir. Kayseri’de bulunan eski adıyla Gevher Nesibe Şifahanesi ve Medresesi’nin ismi değiştirilerek Selçuklu Uygarlığı Müzesi adlandırılır. Şifahanenin bir kadının ismiyle anılırken değiştirilmesi de manidardır. “Türkiye’deki bir kadın sultan adıyla anılan belki de tek tarih müzesinin adını değiştirmek kimin fikri acaba?” (Uzuner, 2018c, s.51) Selçuklu’da kadınların önemini anlatmak isteyen yazar, bir kadın teşkilatından bahseder. “...Kayseri’de hüküm sürdüğü 13. yüzyılda bir kadın teşkilatı vardı. Teşkilattaki kadınlar iyi eğitilmiş, bir kaç dil konuşan, at binip ava çıkan, zamanın ince silahlarından ok atmayı iyi bilen zehir gibi gençlerdi. Selçuklu’nun bu cevval kadınlar kuruluna ‘Bacıyan-ı Rum’ denirdi.” (Uzuner, 2018c, s.58) Bu bilgilerle Selçuklu’da kadınların hürriyetine önem verildiği anlaşılır.

Gevher Sultan, saçları iki yandan örgülü olarak tasvir edilir. Bu saç şeklini Anadolu’nun köylü kadınlarının da yüzyıllardır kullandığı malumdur. “Aşlımız saçını ören Anadolu köylü kadın başıdır.” (Uzuner, 2018c, s.53) Bu geleneğin Şamanlık’tan geldiğini anlatan Umay Nine, kendisi de saçını iki yandan örerek Anadolu geleneğini yaşatır. Hür bir kadın olarak yaşayan Gevher Nesibe Sultan aynı zamanda zekidir. “Gevher ok kullanıp, at binen, güçlü fikirleri olan ve bunları savunan bir kızdı.” (Uzuner, 2018c, s.59) Sarayın baş sipahisine aşık olmasıyla hayatı değişir. Taht kavgasında yeni bir rakip çıkmasını diye ağabeyi I. Gıyaseddin Keyhüsrev, onların evliliğine engel olmak için sipahiye öldürtmek ister. Gevher Sultan bundan haberdar olunca hem aşığı hem de kendisi için öldü süsü verir ve mirasıyla bir şifahane yapılmasını vasiyet eder. Yazar Gevher Sultan’ın sipahiyle kaçarak şimdiki Antalya’nın Elmalı semtinde uzun yıllar yaşadığını iddia eder. Bu bilgilere tarih kitaplarında yer verilmediğini, dünyayı yöneten erkeklerin tarihi bilgileri de istediği gibi değiştirebilme gücüne sahip olduğunun altı çizilir. “Dünya

tarihini güçlü olan erkekler yazdırmıştır. Yani eskiden kral ne derse her şey o kadardı.” (Uzuner, 2018c, s.62) Erkekler tarafından yazılan tarihte, kadın kahramanların pek yeri yoktur. O yüzden Gevher Sultan hakkındaki bu bilgileri tarih kitapları yazmaz. Uzuner tarihin tahrif edilebileceği kanısındadır. İktidar hırsıyla gözü dönen erkeklerin yapabileceklerinin bir sınırı yoktur. “Tarih, dünyanın en çok arzulanan, en zehirli gücü olın iktidarı ele geçirmek ve elinde tutmak için kendi öz evlatlarını bile öldürten ama bazı bakımlardan iyi hükümdarlık etmiş erkeklerin hikayeleriyle dolu değil mi sanki?” (Uzuner, 2018c, s.61) Edip, fazla gücün insanın kalbini köreltebileceğini, hükümdarların başına gelenin de tam da bu olduğunu anlatmak ister. Elde ettikleri gücü kaybetme korkusuyla yüzyıllardır kadınlar ezilir, küçümsenir ve hor görülür.

6.6.3.2 Tecavüz

Hava kitabında Sahaf Semahat’ın hayatı detaylıca anlatılır. İlk iki kitapta okurda merak uyandıran bu hikayede Semahat’ın gerçek adının Bahar olduğu anlaşılır. Kayseri’de annesi ve ağabeyi onu bulup karşısına çıkar. Bundan sonra kimliği ortaya çıkan kadın dile getiremeyecek kadar ağır hikayesini mektupla anlatmayı tercih eder.

“Bana 1 Mayıs’ta doğduğum için Bahar adını koyan biyolojik ailem, namusun sadece kadınlarda bulunduğunu sanan, ‘kadın düşmanı’ insanlardır. Bizim ülkemizde hala küçük kız ve oğlan çocuklarıyla, her yaştan kadının başına sık sık gelen bir rezillik var. Aile içi tecavüz. Akraba tacizi! İthal adıyla: Encest. Aile içi tecavüz, Anadolu’nun bir ‘kol kırılır yen içinde kalır’ vakası. Çocuk yeğenine ihanet eden dayımdı. Durumu kendisine anlattığımda bana hayatım boyunca kulaklarımdan silinmeyecek hakaret ve beddualar eden öz annemdi! Alelacele hiç tanımadığım yaşlı bir adamla beni evlendirmeye kalkan ailem. Biraz iyileşince onları polise şikayet edeceğimi söylediğimde bıçakla üzerime yürüyen ağbim, dayaktan burnumu kanatan babam, bütün bunları seyreden yengem ve annem. Sonunda ... sınıf arkadaşımın ailesinden yardım alarak bir hayvan kamyonunda saklanıp İstanbul’a gelişim.” (Uzuner, 2018c, s. 101-102-103)

Aile içi tecavüze maruz kaldığı için bütün hayatı çalınan kadın, ailesinin şiddetinden ve zorlamasından kurtulmak için evden kaçmak zorunda kalır. Namus kavramının sadece kadınlar için var olması toplumun bir ayıbıdır. On dört yaşındaki bir genç kız tacize ve ya tecavüze maruz kalıyorsa, suçlanacak kişi bellidir. Lakin ataerkil toplumda ‘erkeğe her şey serbest, erkektir yapar’ zihniyeti mevcut olduğu için mağdur olan kadın suçlanır. Şaşırtıcı olan Semahat’ın annesinin verdiği tepkidir. Evladını korumak yerine ayıplayan bu anne de ataerkil düzenin bir kölesidir. Çünkü

hep böyle görerek büyür. Ezberletilmiş değerleri bırakmayı göze alamaz. Erkek ne yaparsa yapsın haklıdır, hatalı olan kadındır. Aksini savunursa kendi de suçlanır. Ailenin erkek fertleri ise başka bir erkeği korumak için kendi kanından, canından olanı ‘harcamaya’ hazırdır. Öğretmen olmak isteyen liseli bir kızın hayalleri, geleceği, anneliği elinden alınır ve en yakınları buna sessiz kalır. ‘Kirlenen’ namusu ‘temizlemek’ için Semahat’i yaşlı biriyle evlendirmeye kalkışır. Kendinden çok küçük yaşta kızlarla evlenmeyi kendine hak gören erkeklerin namus kavramı sorgulanmaz.

Toplumda yaşadığı taciz ve tecavüz olaylarını anlatmaya çekinen, gerçek suçluların cezasını vermek için adım atmaya korkan, sindirilmiş kadınların sayısı çok fazladır. “Tabiat Yazı ve Fotoğraf Derneği Başkanı Harun Arıkan hakkında asistanının taciz ihbarı nedeniyle soruşturma açılmış. Ama olay orada kalmamış, bir kadın taciz ihbarına cesaret edince, geçmiş yıllarda taciz ettiği başka kadınlar da davacı olmaya başlamışlar.” (Uzuner, 2018c, s. 308) Bu cümlelerde dikkat çeken iki nokta vardır. Birincisi, kadınların işlemediği bir suçtan utanmaktansa gerçek utanç sahiplerini ifşa etme gerekliliğidir. İkincisi, yaptıkları ahlaksızlığa karşı bir tepki görmeyen erkeklerin bunu sistematik bir şekilde devam ettirmesidir. Yazar bu cümlelerle kadınları cesur olmaya davet eder.

6.6.3.3 Kadınlara zorbalık

Bahsi geçen Harun Arıkan, bir kadın düşmanı olarak tasvir edilir. “Ayıkken bile kadın zekasını aşağılayan ergen fıkraları anlatmaya hala doyamamasına rağmen kendini demokrat sanıyor, insan hakları derken, kesinlikle sadece ‘insanoğlu’nu kastediyordu. Bütün bu nedenlerle saygın bir bilimkadını olan karısı onu yıllar önce terk etmişti; kızıyla da görüşmüyordu.” (Uzuner, 2018c, s. 209) Romanda Umay Nine ve Semahat’le tartışan bu adam, konuşmasıyla kadınları aşağılamaya devam eder. Bilimsel konuların sadece erkeklerin tekelinde olduğunu sanan bu karakter, kadınları cinsel obje olarak görmekten öteye geçemez. “Sonra saygıdeğer hanımefendiciğim, organ konularını da biliminsanlarına, özellikle malum organa sahip bilimcilere bırakmakta hayli yarar var, hah hah, ha!” (Uzuner, 2018c, s.209) Onun bu sözlerine Semahat, sert bir tepki verir. Semahat’in söyledikleri haksızlığa uğramış tüm kadınların iç sesidir. Erkeklerin hemcinslerinin yaptıklarından utanç

duymamaları, yüzyıllardır kadınlara yapılan kötü müameleye, tacize sessiz kalmaları, iktidar sahiplerinin hala daha ceza kanunlarına düzenleme yapmıyor oluşu onların ayıbıdır.

“Eğer iyi bilmediğiniz anlaşılan bir konuda bir kadına hakaret etmekten duyduğunuz haz ve kibirden gözleriniz kapanmasaydı, kadınlara ancak yaşlanınca gösterilebilen saygıyı sorgulamak yerine, asıl bu ülkede neden genç kadınlara da saygı gösterilmiyor diye sorardınız. Ayrıca organlar arası değerlendirme yaparken, mesela bu milletin en büyük utançlarından biri olan ‘erkek cinayetleri’ ve akraba tecavüzleri konusuna neden sadece kadınlar mücadele ediyor diye düşünürdünüz. Bunları hiç düşünmemiş biri olduğunuz için, ben size aile içi tecavüzlerinin elli yıldır meclisimizdeki her siyasi görüşten erkek milletvekilinin bir türlü çıkartmadığı caydırıcı kanunlar nedeniyle devam ettiğini hatırlatmak durumunda kalacağım. Hem de bu büyük insanlık suçunun, büyük günahın bizzat mağduru olan bir kadın olarak.” (Uzuner, 2018, s.210)

Romanda önyargılı erkek karakterden biri de Şakir Yurtkan’dır. Zenginleşmek uğruna dünyaya zarar veren nükleer santrallerin kurulmasını destekleyen Şakir, Umay Bayülgen’le ters düşer. Her zaman görmeye alıştığı yaşlı kadınlardan farklı olan Umay Nine’ye karşı kinlenir. Lakin bu kadının olayları önceden görme yeteneğinden etkilenerek yeni doğan kızının adını Umay koyar.

6.6.3.4 Feminizm’in yükselişi

Kadınların eşit şartlarda yaşamasından bahseden Defne; Batı’da kadınların haklarına kavuştuğu, bilim ve sanat dallarında aktif rol aldığını hatırlatarak Türk kadını için de aynı eşitliği temenni eder. “Batılı çağdaşlarımıza, onlara ninelerinin kazandırdığı hakların keyfini sürmek, bilim ve sanatta yeni perspektiflere yönelmek, bizeyse gelecek kuşaklardaki kızların nineleri olmak zamanı denk düştü.” (Uzuner, 2018c, s.137) Defne ‘biz’ derken Türk kadınından bahseder. Gelişmiş ülkelerin kadın hakları konusunda çok ilerlediğini vurgularken, bu başarıyı Türkiye’de yaşayacak olan bir kaç kuşak sonraki kadınlar için temenni eder. Feminizm’in Türkiye’deki seyrinden bahsetmeyi unutmayan yazar, başı örtülü veya açık farketmeksizin kadınların haklarını elde etmek için bu hareketin etrafında toplandığını anlatır. Defne’nin duruşmasına onu desteklemek için katılan üniversiteli genç kızlar da bu dayanışmanın bir parçasıdır. Sadece Türkiye’de değil, dünyanın dört bir yanında kadınlar kendi hakları için dayanışma içindedir. Bugüne kadar aşağılanan, ezilen, hor görülen, ailesindeki erkekler tarafından haksızlığa uğrayan, meslek edinmesine bile izin verilmeyen sadece annelik ve karılık görevleri ile kısıtlanan, cinsel obje olarak

görülen ve toplumsal, sanatsal işlerden mahrum kalan kadınlar bu düzene itiraz ederek kendi yaşamları için adım atmaktadırlar.

“Binlerce yıldır, sadece tadın oldukları için aşağılanan, itilip kakılan, atılıp örselenen, alay edilen, görmezden gelinen, atasözlerinde utanç verici ifadelerle kötülenen, şeytanlaştırılan, cezalandırılması, gerektiğine hükmedilen; babaları, kardeşleri, oğulları ve kocaları tarafından sadece boyun eğdiği ve annelikle yetindiği zaman kabul gören; akademiden atölyeye, patrondan meslektaşına, öğretmenden işçiye, akrabadan komşuya çoğu zaman sadece bir cinsel nesne olarak nitelendirilen binlerce kadın şimdi Defne Kaman ile Umay Bayülgen’in gözlerine toplandı ve içlerinde birikmiş acının ve öfkenin enerjisini dayanışmaya dönüştürüp birbirlerine baktılar. Ne kadar çok zaman ve kurban almıştı şimdiki zamana ve buraya gelebilmek! Ancak emekler ve fedakarlıklar boşa gitmedi. Artık kadınlar ayağa kalkmıştı; dünyanın her yerinde ayakta ve dayanışma içindeydiler.” (Uzuner, 2018c, s.199)

6.6.3.5 Kadınlara çizilen sınırlar

Kitabın ilk bölümünde Defne ve Jan Dark arasında benzetme yapılır. Yeni oluşturulan İklim Değişikliğini İnkâr Bakanlığından iki memur erkin temsilcisidir. Onlar yazısını inkar etmesi için Defne’yi ikna etmeye çalışır. Fransız ikonası Jan Dark zamanında engizisyon mahkemesinde “suçunu” inkar etmediği için yakılır. “Oysa sadece inkar edecek, ‘masumum’ diyecek ve özgür kalacaktı. Böylece bir kocası, çocukları ve ailesi olacak, hayatının sonuna dek mutlu yaşayıp gidecekti. Sonuçta her kadının hayali bunlar değil midir?”(Uzuner, 2018c, s.19) Bir kadının ideallerine sahip çıkması erkek egemen toplumda yadırganır ve kadın için yegane mutluluk kapısı evlilik birliği olarak kabul edilir. Defne karakteri de ideallerinin, hedeflerinin peşinden giden ve tuttuğunu koparan birisi olduğu için bedel ödemektedir.

6.6.3.6 Kadının önemi

Yazar, doğan her kız çocuğunun dünyaya bir müjde olduğunu söyler. Kadınların çözüm odaklı, zor şartlarda da hayata tutunan zeki varlıklar olduğundan ve hayatın akışını sağladığından bahseder. “Kız çocukları bereketiyle, sevinci, her sıkıntıya çare bulan zekasıyla gelir dünyamıza. Bu hayatı en zor zamanlarda, yoklukta, kıtlıkta, savaşta ve barışta aslında çekip çeviren hep kadınlardır. Bu sebeple, doğan her kız çocuğu dünyamıza bir müjdedir.” (Uzuner, 2018c, s.279)

7. SONUÇ

Tarih boyu güçlünün güçsüze hükmettiği herkesin malumudur. Beşeriyetin bütün dinamikleri bu kural üzerinden ilerlemiştir. Kurulan, dağılan devletlere ve medeniyetlere, tarih boyunca yaşanan büyük göçlere, paylaşılan topraklara, milyonlarca insanın ölüme sürüklendiği savaşlara hep güçlü olanlar ve bunu gösterme gereği duyanlar sebebiyet vermiştir. Modernleştiği düşünülen bu dünyada birtakım güç sahipleri gösteri yapmaya devam etmektedir. Bu güç sahiplerinin genellikle erkekler olduğu görülür. Birçok erkek kendi üstünlüğünü kadınlar üzerinden göstermeye çalışır. Güç gösterisi en küçük topluluk olan aileden başlar. Günümüzde bazı ailelerde kadınlar evde kendi aile bireylerinden farklı sebeplerden baskı görür. İş hayatında erkek işverenlerden cinsiyetçi yönden baskı gören kadınlar vardır. Avrupa’da Orta Çağ’da kadınların cadı diye yakılması, 20. yüzyıla kadar İngiltere’de kocaların eşlerini pazarda satması kadınların kendi hayatıyla ilgili söz sahibi olamadığının ispatıdır. Asırlardır özellikle de kişisel gelişimini baskılayacak yönde kısıtlamalara maruz kalan kadınlar, kendi haklarını savunmaya başlar. Özellikle de Fransız Devrimi’nden sonra beklentileri karşılanmayan kadınlar kendi hayatları için mücadele etmeye başlar. İlk başta ekonomik ve siyasi yönden eşitlik talebinde bulunan kadınlar gün geçtikçe ideolojilerini geliştirir ve bedensel, sosyal, kültürel vb. her alanda erkeklere denk olma mücadelesine girer. Bu mücadele farklı fikirlerle genişleyen, büyüyen ve bütün dünyaya sıçrayan bir harekete dönüşür. Feminizm ne yazık ki, hala aktüelliğini korumakta ve kendi safına yeni insanlar katmaktadır.

Bu tezde Feminizm’in tarihsel arka planı ele alınır. Hareketin ortaya çıkmasına sebep olan olaylardan bahsedilir. Bu hareketin genişlemesiyle farklı kollara ayrılması, liberal, kültürel, marksist, radikal, sosyalist, varoluşçu, psikanalitik, postmodern ve ekolojik feminizm gibi türleri anlatılır. Tezin üçüncü bölümünde bütün dünyaya yayılan feminist hareketin Türkiye’deki etkisine değinilir. Bu çerçevede Türk toplumunda kadının tarihi konumu “Eski Türklerde Kadın”, “Osmanlı’da Kadın”, “Cumhuriyet Dönemi” altbaşlıklarında ele alınır. Osmanlı ve Cumhuriyet döneminde kadınların eğitimi, medeni hali, seçme hakkı gibi konularda verilen kararlara değinilir. Türkiye’de Feminizm hareketinin en çok ses getiren türlerinden bahsedilir.

Osmanlı döneminde Türk edebiyatında kadın karakterlerin nasıl ele alındığı “Cumhuriyet Öncesi Edebiyatta Kadın” başlığı altında toplanır. Feminizm hareketinin edebiyata etkisi dördüncü bölümde ele alınır. Feminist Edebiyat Kuramı’ndan bahsedilen bu bölümde kuramın yazar ve okur üzerindeki farklı etkileri “Okur Olarak Kadına Yönelik Feminist Eleştiri”, “Yazar Olarak Kadına Yönelik Feminist Eleştiri” başlıkları altında toplanır. Bu tezde romanları incelenen yazar Buket Uzer’in hayatı, edebi kişiliği ve eserleri hakkında bilgiler beşinci bölümde yer almaktadır. Yazarın romanlarının feminist çerçevede incelenmesi yedinci bölümde gerçekleşir. İlk incelenen roman İki Yeşil Susamuru: Anneleri, Babaları, Sevgilileri ve Diğerleri’dir. Bu romanda yazarın feminist yönden değindiği konular Elektra ve Oidipus kompleksi, Kaen Karmaşası, feminist erkek, erken yaşta evlilik, kadının cinsel özgürlüğü, kürtaj ve ekofeminizmdir. İkinci roman olan Balık İzlerinin Sesi’nde tarihe yazılan kadınlardan, aşk ikileminden, erkin yenilgisinden, tek tip kadınlara yapılan eleştirilerden ve kadın-erkek ilişkilerinden bahsedilir. Yazarın en meşhur romanlarından biri olan Kumral Ada Mavi Tuna’da kadın erkek ayrımı, erkeklere muhtaç kadınlar, ev hanımlığı, namus kavramı, çokeşlilik, eşcinsellik, duygusal zeka ve kadının değeri konu edilir. Tarihi motifler esasında yazılan Uzun Beyaz Bulut- Gelibolu romanında ortaya çıkan feminist unsurlar Saygıdeğer Kadın Beyaz Hala, Evlilikte Eşitsizlik, Toplumda Kadına Yüklenen Meziyetler, Kız Evlat Ayrımı, Evliliğe Tepki, Meslek Kısıtlaması, Bağımsız Kadın, Erkek Egemenliği ve Tarih başlıkları altında toplanır. Yazarın beşinci romanı olan İstanbullular’da boşanma, cinsiyet ayrımı, kadınların iş hayatında karşılaştığı zorluklar, kıyafet özgürlüğü, kadın cinselliği, bekaret, dul kadın olmanın yarattığı olumsuz algı, evlilikte yaş farkı, doğum kontrolü ve eğitim hayatında kadınlara getirilen kısıtlamadan söz edilir. Uyumsuz Defne Kaman’ın Maceraları dörtlemesinin ilk kitabı olan Su romanında tabiat ve kadın arasındaki bağ ekofeminizm ışığında ele alınır. Bundan başka romanda sıradışı kadınlar, şiddet, tecavüz, çocuk gelin problemi, kadınlara boşanma sürecinde çıkarılan sorunlar, aile baskısı, erkeklerin önyargılı davranışları anlatılır. Dörtlemenin ikinci kitabı olan Toprak romanında eski Türklerde kadının konumundan bahsedilir. Avrupa’da tarihen kadınlara karşı sergilenen cinsiyetçi tavır, görücü usulü evlilik, evlat ayrımı ve kadınların tektipleştirilmeye çalışılması eleştirilir. Bu romanda tespit edilen diğer feminist unsurlar Toprak ana, Ataerkil düzenin kadına baskısı, Eşitlikçi erkek, Meslek seçimi,

Anne olmak, Kadınlara kısıtlama başlıkları altında toplanır. Bu tezde incelenen son roman dörtlemenin üçüncü kitabı Hava'dır. Yazar bu kitapta güçlü Türk kadınlarından, tecavüz ve kadınlara yapılan zorbalık ve çizilen sınırlardan bahseder. Romanda Feminizm'in yükselişi ve kadının önemi konuları ele alınır.

Uzuner, bütün romanlarında kadınlarla ilgili konulara az ya da çok değinir. Bir kadın olarak toplumsal cinsiyet eşitsizliğini eleştiren bir tavır ortaya koyar. Her türlü ayrımcılığa karşı olduğu gibi kadın ve erkek ayrımına, kadına yüklenen ağır rollere tepkisini gösterir. Feminizm hareketinin destekçisi olarak romanlarında en çok aterkil düzen, kadın özgürlüğü, eğitim, kadına şiddet, namus algısı, tecavüz, çocuk gelin, dilde cinsiyetçilik gibi problemlere değinir. Birçok romanında kadınlar için "insankızı" kelimesini kullanır. Kadın başkahramanlarını eğitilmiş, kariyer sahibi, kendi ayaklarının üzerinde durabilen, özgür ruhlu olarak tasvir eder. Erkek egemen toplumun dayatmalarından sıyrılan bu kadınlar ön plana çıkar. Kurallar altında ezilmeye mahkum edilmiş kadın karakterler için çıkış yolları aranır. Bu kadınların bazıları sistemin kölesi olarak kalmayı seçerken, bir kısmı da özgürlüğünü tercih eder. *İstanbullular* romanındaki Tijen karakteri eğitilmiş olmasına rağmen yaşlı ve zengin bir adamın sevgilisi olmayı tercih eder. *Defne Kamanın Maceraları*'nda anlatılan, küçük yaşta tecavüze uğrayan Semahat yaşlı bir adamla evlendirilmek üzereyken evden kaçıp kendine silbaştan bir hayat kurar. Yazar sık sık eski Türk toplumunda kadına verilen değeri hatırlatarak öze dönüşü destekler. *Hava* romanında yarattığı Gevher Sultan karakteri buna örnektir. Kadim Türk devletlerinde erkeklerin kadınlara karşı saygılı davranması, kadınların erkekler gibi at binip, savaşa çıkması, silah kullanması, siyasi arenada eşlerinin yanında önemli bir konuma yerleşmesi yazarın takdir ettiği hususlardır.

Özellikle tabiat dörtlemesinde, kadın ve tabiat konusu paralel işlenir. Bu kitaplar Ekofeminizm'le ilişkilendirilebilir. Tabiatın dişil özellikleri anlatılır. Toprak doğurgandır. Su; anne rahmi gibidir, besler, büyütür. Onlar olmazsa yaşam son bulur. "İnsanoğlu" için doğa ne kadar önemsizse kadın da o kadar önemsizdir. Doğayı korumak için mücadele edenler genellikle kadınlardır. Erkekler ise doğaya hükmedip ona zarar vermek pahasına faydalanmanın peşindeler.

Uzuner'in bir kadın yazar olarak yarattığı erkek karakterler de önemlidir. Bir takım karakterler hassas, yapıcı, eşitlikçi yapıdayken, bunun tam tersi kadın düşmanı, sert, otoriter kahramanlar da vardır. İlk kısma en uygun örnek iç savaş konusunun işlendiği *Kumral Ada Mavi Tuna* romanının baş kahramanı Tuna'dır. Yazarın erkeklerde görmek istediği hassasiyet Tuna'da vardır. İki Yeşil Susamuru'nda Teoman, İstanbullular'da Ayhan Pozaner, Toprak'da Vali Sabahattin Ali Okur, Gelibolu'da Ali Osman olumlu özellikleriyle okurun beğenisini kazanırken, yine İstanbullular'da Mehmet Emin Entek, Toprak'da Muhtar Körağaoğlu, Hava'da Harun gibi kişiler ikrah duygusu uyandırır. Bu karşıtlığın sebebi karakterlerin kadınlara karşı tutumudur. Tuna, Teoman, Ayhan ve Vali Sabahattin gibi kahramanlar etrafındaki kadınları anlayan, değer veren, eğitime ve karşısındaki kadının kimliğine önem veren kişilerdir. Mehmet Emin, Muhtar, Harun karakterleri kadın varlığını nesnel boyutta değerlendirdiği ve saygısız davranışları yüzünden kötü karakterler olarak okurun belleğine yazılır. Yazarın yarattığı erkek karakterler kadınlara yaklaşımı üzerinden iyi ve ya kötü olarak değerlendirilebilir. Bu da bu karakterlerin tekyönlü olarak ele alındığı fikrini oluşturur.

Yazarın bütün romanlarında Feminizm hareketini desteklediği açıkça görülür. Her kitapta muhakkak bir paragrafta kadınların tarih boyu uğradığı haksızlıklara değinilir, kadın varlığının nesnel boyuta indirgenmesi, ezilmesi eleştirilir. Kalıpların dışına çıkabilen, sınırları zorlayan kadınlar idealize edilir. Bu kadınlar bağımsız, kendine güvenen ve cesur olmalarıyla seçilir. Nilsu, Defne, Belgin ve Ada gibi karakterler kendi ayakları üstünde durabilen kadınları temsil eder. Uzuner bir kadın olarak yazarlığının da verdiği fırsatla kadınların sesini geniş kitlelere duyurmaya çalışır. Edebiyat'ın toplum üzerindeki büyük etkisini toplumsal cinsiyet eşitsizliğini anlatmak için kullanır. Yazarın romanlarında anlattığıyla Feminizm'in gayesi üstünlük taslamak değil, gaspedilmiş hakları geri iade etmektir. Mesele cinsiyetleri ayrıştırmak değil, aksine insanlara eşit bir şekilde, saygı sınırları içinde yaşama fırsatı sunulmasıdır. Kadınlar eğitim almalı, istediği mesleği seçe bilmeli, istediği yaşta kendi beğendiği biriyle evlenebilmeli, sorunlu evlilikleri tehdit edilmeden bitirebilmeli, anne olmaya ve anne olmak istediği yaşta kendisi karar verebilmeli, yalnız yaşamayı tercih ediyorsa etraftan cinsel ya da manevi tacize uğramadan bu tercihi saygı duyulmalı, en önemlisi de birinin annesi, kardeşi, karısı ya da kızı

olduğu için değil, kendi kişisel niteliklerinden ötürü değer, sevgi, saygı görmelidir. Eğer erkekler bu fırsatlara sahipse eşitlikten gelen gereklilikle kadınlara da aynı insani fırsatlar sunulmalıdır. Kanunların her kесе göre eşit olması toplumda bu eşitliğin sağlandığını göstermez, ki kanunları yazan ve uygulayanlar erkek oldukları için kadınların lehine olması gereken uygulamalarda gelenek görenek adı altında mağdur olan değil, mağdur edilen savunulur. Kanunların kağıt üstünde kalmayarak gerektiğinde uygulanması beklenir. Yazar kadınlar için beklentilerini romanlarında açıkça dile getirir. Bakıldığında yazarın bir kadın olarak kendini ifade ettiğı görülür. Uzuner, kadın haklarından yana olan bir yazın ortaya çıkarmak gayesi taşır. Böyle bir yaklaşım ise tektaraflıdır.

Edebiyat sahnesinde yıllardır sevilerek okunan, kitapları defalarca basılan ve yabancı dillere de tercüme edilen Uzuner; şu günlerde dörtlemenin son kitabı olan *Ateş*'i yazmaktadır. Uzun yıllar yurt dışında yaşamasına rağmen romanlarında Anadolu coğrafyasının kültürünü anlatmaya çalışır. Yazarken dönemin nabzını da tutmayı başarabilen edip, her kuşaktan okurun kalbinde ve kitaplığında kendine yer edinmektedir.

KAYNAKLAR

- Ağayeva, K. (2014). *Azerbaycanda gender meseleleri*. Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığı Gerb Üniversitesi <http://web2.anl.az:81/read/page.php?bibid=359395&pno=1> Erişim tarihi: 03.10.2021
- Aksan, Y. (2013). 1450-1750 yılları arasında Avrupa’da cadılık. *Tarih İncelemeleri Dergisi* XXVIII /2 sayfa 355-368 <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/58874> Erişim tarihi: 05.02.2020
- Aksoy, İ. (2016). Toplumsal ve siyasal süreçte Türk kadını. *Yasama Dergisi*. (32), 7-20. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1115392> Erişim tarihi: 12.07.2022
- Akyüz, K. (2016). *Modern Türk Edebiyatının ana çizgileri 1860-1923*. İnkılap Kitabevi
- Altınbaş, D. (2010). Feminist tartışmalarda Liberal Feminizm. *Kadın Araştırmaları Dergisi* , s.21-52 <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/7100> Erişim tarihi: 20.04.2020
- Altun, H. (2008). *Feminist kuram doğrultusunda bir okuma /sahneleme ve bir örnek çalışma: Denizden gelen kadın*. doktora tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara
- Arat, N. (2017). *Feminizmin ABC’si*. Say Yayınları
- Aydoğdu, Y. (2019). Halit Ziya Uşaklıgil’in kısa öykülerinde kadının toplumsal kimliğine bakış. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* , (45) , 273-285 <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/836603> Erişim tarihi: 13.11.2021
- Bayat, F. (2006). *Ana hatlarıyla Türk Şamanlığı*. Ötüken Neşriyat
- Berktaş, F. (2004). Kadınların insan haklarının gelişimi ve Türkiye. *Sivil Toplum ve Konferans Yazıları no 7*. İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayını
- Berktaş, F. (2018). Avrupada cadılık ve cadı avı: çok katmanlı bir tarihsel olgu. *Doğu/Batı Düşünce dergisi*, sayı-84, sayfa 57-84. https://www.academia.edu/38009804/AvrupaAdA_CAd%C4%B1%C4%B1k_v_e_CAd%C4%B1_Av%C4%B1_%C3%87Ok_kATMANI%C4%B1_B%C4%B0R_kArANI%C4%B1k_TAR%C4%B0HSEL_OlGu Erişim tarihi: 06.06.2021
- Bulut S. (2019) URL-4 Buket Uzuner, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/uzuner-buket> Erişim tarihi: 15.05.2022
- Cevizci, A. (2017). *Aydınlanma felsefesi*. Say Yayınları
- Çaha, Ö. (2018) *Sivil kadın Türkiye’de kadın ve sivil toplum*. Savaş Yayınevi
- Demir, Z. (2014). *Modern ve Postmodern Feminizm*. Sentez Yayınları

- Dikici, E. (2016). Feminizmin üç ana akımı: liberal, marksist ve radikal feminizm teorileri. *İnternational Journal of Social Sciense*, sayı 43, s. 523-532 https://jasstudies.com/?mod=makale_tr_ozet&makale_id=27625 Erişim tarihi: 04.11.2020
- Doğan S. (2017) Ekoeleşitri ve Buket Uzuner'in romanları. *Kesit Akademisi Dergisi* No 3, sayı-11, s.673-692 <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1520564> Erişim tarihi: 20.03.2022
- Doğramacı, E. (1985). Cumhuriyet döneminde Türk kadını. *Erdem*, 1(1),111-124 <https://dergipark.org.tr/tr/pub/erdem/issue/44668/554798> Erişim tarihi: 14.10.2021
- Döğüş, S. (2015). Kadın alplardan Bacıyan-ı Rum'a (Anadolu bacıları teşkilatı); Türklerde kadının siyasi ve sosyal mevkii. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 12. S.127-150 <https://dergipark.org.tr/en/pub/ksusbd/issue/10292/126250> Erişim tarihi: 12.07.2022
- Donovan, J. (2019). *Feminist teori*. İletişim Yayınları
- Erdem, T. (2012). Postmodern feminizm. *Kadın Araştırmaları Dergisi* , 0 (2) <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iukad/issue/730/7891> Erişim tarihi: 02.05.2020
- Ersoy Y. (2007). URL-3. *Bir feminist ütopya modeli olarak Charlotte Perkins Gilman'ın Kadınlar ülkesi* <http://www.feministyaklasimlar.org/sayi-03-haziran-2007/bir-feminist-utopya-modeli-olarak-charlotte-perkins-gilmanin-kadinlar-ulkesi/> Erişim tarihi: 28.06.2020
- Gürhan, N. (2010). Toplumsal cinsiyet ve İslami feminist söylem. *Bilim, Ahlak ve Sanat Bağlamında Çağdaş İslam Algıları Uluslararası Sempozyum*, Samsun s.365-382 file:///C:/Users/user/Downloads/Toplumsal_Cinsiyet_ve_Islami_Feminist_So.pdf Erişim tarihi: 10.11.2021
- Husson, A. Charlotte (2018). *Feminizm*. Karakarga Yayınları
- Karabulut, M . (2013). Tanzimat dönemi türk romanında kadın üzerine tematik bir inceleme . *Erdem*, (64) , 49-69 <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/666536> Erişim tarihi: 24.11.2021
- Karadeniz, H. (2019). Feminist Edebiyat eleştirisi ve Hatice Bilen Buğra'nın Mal sahibi hikayesinin incelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5 (2) s.284-298 <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/898958> Erişim tarihi: 21.10.2021
- Karagöz, B. (2020). Türkiye'de 1980 Sonrası kadın hareketinin siyasal temelleri ve "ikinci dalga" uğrağı. *Memleket Siyaset Yönetim dergisi* sayı 34 s.168-190 <http://www.msydergi.com/uploads/dergi/144.pdf> Erişim tarihi: 15.05.2020

- Karataş, E. (2009). Türkiye’de kadın hareketleri ve Edebiyatımızda kadın sesleri. *Söz Varlığı*, 4 (8) s.1652-1673
<https://turkishstudies.net/DergiTamDetay.aspx?ID=1014> Erişim tarihi: 06.06.2022
- Kırtıl, O. (1999). Türk romanında kadın ve bir tereddüdün romanı. *Kadın Araştırmaları Dergisi* No 5, s.127-142
<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/7162> Erişim tarihi: 22.10.2021
- Kodaman, B . (2014). Tanzimat'tan sonra Türk kadını . *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* , 5 (1) , 135-182 .
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/omuefd/issue/20255/215073> Erişim tarihi: 13.11.2021
- Kolcu, A. İhsan (2016). *Edebiyat kuramları*. Salkımsöğüt Yayınevi
- Korkmaz, A. ve Başer M. (2019). Toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında ataerkillik ve iktidar ilişkileri. *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi* cilt 28, sayı 1 s.71-76
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/sted/issue/44926/507660> Erişim tarihi: 05.02.2020
- Kurnaz, Ş. (2015). *Yenileşme sürecinde Türk Kadını 1839-1923*. Ötüken Neşriyat
- Michel, A. (1993). *Feminizm*. İletişim Yayınları
- Millet, K. (1973). *Cinsel politika*. Payel Yayınları
- Moralioğlu, A. (2012). 80’li yıllarda kadın hareketi ve kampanyalar, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı 99, s. 292-296
<https://kutuphane.dogus.edu.tr/mvt/pdf.php> Erişim tarihi: 06.06.2022
- Moran, B. (2018). *Edebiyat kuramları ve eleştiri*, İletişim Yayınları
- Nalbant F. ve Korkmaz T. (2019). Feminist teori temelinde toplumsal cinsiyet eşitliğinin Türkiye bağlamında değerlendirilmesi. *AÇÜ Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 5, sayı 22, s.165-186
<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/912655> Erişim tarihi: 05.03.2020
- Özdener, K. (2011). İslam öncesi Türklerde kadının içtimai yeri. *İstanbul Sosyal Bilimler Dergisi* (0) 22.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/iusoskon/issue/9527/119112> Erişim tarihi: 12.07.2022
- Özdemir, Ö. (2017). İki sistemli kuram olarak sosyalist Feminizm. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(2), 395-414
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/ksbd/issue/34220/390535> Erişim tarihi: 17.04.2020
- Öztürk E. (2017). *Feminist teori ve tarihsel süreçte Türk kadını*, Gece Kitaplığı

- Plumwood, V. (2017). *Feminizm ve doğaya hükmetmek*, Metis Yayınları
<file:///C:/Users/user/Downloads/Val%20Plumwood%20-%20Feminizm%20ve%20Do%C4%9Faya%20H%C3%BCkmetmek.pdf>
 Erişim tarihi: 20.02.2021
- Polat, M. Esra (2017). Nazlı Eray'ın kadın tohumu öyküsünün feminist edebiyat eleştirisiyle incelenmesi. *Ulusallararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi* 6(3), s. 1507-1519 <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/351112>
 Erişim tarihi: 01.12.2021
- Şengül, M. Bakır (2015). *Türk romanında feminizm (Kadın romancılar, 1960-80)*. Yayınlanmış Doktora Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van
- Taş, Gün (2016). Feminizm üzerine genel bir değerlendirme: kavramsal analizi, tarihsel süreçleri ve dönüşümleri. *Akademik Hassasiyetler Dergisi* Cilt 3, sayı 5 <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/269956> Erişim tarihi: 05.03.2020
- Tekeli, Ş. (2010). Türkiye'de feminist ideolojinin anlamı ve sınırları Üzerine http://www.halkevleri.org.tr/sites/default/files/indir/01-11-2010-tekeli_turkiyede_feminizm.pdf Erişim tarihi: 28.02.2021
- Tekeli, Ş. (2020). *1980'ler Türkiye'si'nde kadın bakış açısından kadınlar*. İletişim Yayınları
- Tong, P. Rosemarie (2006). *Feminist düşünce*. Gündoğan Yayınları, İstanbul [file:///C:/Users/user/Downloads/Feminist%20D%C3%BC%C5%9F%C3%BCnce%20\(%20PDFDrive%20\).pdf](file:///C:/Users/user/Downloads/Feminist%20D%C3%BC%C5%9F%C3%BCnce%20(%20PDFDrive%20).pdf) Erişim tarihi: 03.09.2021
- Tür, Ö. ve Koyuncu A, Çiğdem, (2010). Feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımı: temelleri, gelişimi, katkı ve sorunları. *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 7, Sayı 26 s. 3-24. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/540062> Erişim tarihi: 05.03.2020
- URL-1 <http://www.antiktarih.com/2019/01/04/anaerkillik-ve-ataerkillik/> Erişim tarihi: 12.03.2020
- URL-2 (2020) <https://tr.wikipedia.org/wiki/Liberalizm> Erişim tarihi: 12.03.2020
- URL-5 <https://www.biyografya.com/biyografi/7712> Erişim tarihi: 25.04.2022
- URL-6 https://tr.wikipedia.org/wiki/Anais_Nin Erişim tarihi: 12.02.2022
- URL-7 https://tr.wikipedia.org/wiki/Femme_fatale 20.05.2022
- Uzuner, Buket (2002). *Gümüş yaz gümüş kız*. Everest Yayınları

- Uzuner, Buket (2007). *İstanbullular*. Everest Yayınları
- Uzuner, Buket (2013). *İki yeşil susamuru anneleri, babaları, sevgilileri ve diğerleri*. Everest Yayınları
- Uzuner, B. (2015). *Uyumsuz Defne Kaman'ın maceraları-Toprak*. Everest Yayınları
- Uzuner, B. (2018a). *Balık izlerinin sesi*. Everest Yayınları
- Uzuner, B. (2018b). *Uyumsuz Defne Kaman'ın maceraları-Su*. Everest Yayınları
- Uzuner, B. (2018c). *Uyumsuz Defne Kaman'ın maceraları-Hava*. Everest Yayınları
- Uzuner, B. (2019a). *Kumral Ada mavi Tuna*. Everest Yayınları
- Uzuner, B. (2019b). *Uzun Beyaz Bulut- Gelibolu*. Everest Yayınları
- Vogel, Lise (2003). *Marksist teoride kadın*. Pencere Yayınları
- Yurtsever, D. (2019). *Feminist kuramlar bağlamında Dede Korkut Kitabı'nda kadın*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aksaray.
- Yüksel, M. (2001). *Feminist Hukuk Kuramı ve Feminist Düşünce Teorileri*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- Zariç, S.(2017). Tarihsel kökeninden ülkelere göre türlerine aydınlanma felsefesi çağı ve Türkiye Cumhuriyeti. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* sayı 28 sayfa 33-54
<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/520678> Erişim tarihi: 05.03.2020